DAHA İYİ TÜRK YUNAN İLİŞKİLERİ İÇİN

Yap Yapma Kılavuzu

HERKÜL MILLAS

10.yıl

Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği,
Çanakkale Belediyesi, Aliağa Belediyesi,
Altınoluk Belediyesi, Balçova Belediyesi, Köyceğiz Belediyesi,
Marmaris Belediyesi ve İzmir Ticaret Odası'nın
destekleriyle yayımlanmıştır.

Tarih Vakfı

Valikonağı Cad. Samsun Apt.
No. 57 Kat. 2 80220 Nişantaşı-İstanbul
Tel: 0 212 233 21 61
Faks:0 212 234 32 90
www.tarihvakfi.org.tr
yayin@tarihvakfi.org.tr

Yayına Hazırlayan
Nihal Boztekin

Kapak Tasarımı
Rauf Kösemen

Kapak Fotoğrafı
Suat Eman

Baskı
Numune Matbaacılık
(0212) 629 02 02

İstanbul, Haziran 2002

ISBN 975-7306-89-4

DAHA İYİ TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ İÇİN YAP-YAPMA KILAVUZU

Herkül Millas

Bu kılavuz
bir sürü yanlış anlamaya neden olan
ve iki ulus arasında yakınlaşmayı zorlaştıran
hataları tekrarlamak istemeyenler için hazırlanmıştır.
(Ama tersinden de kullanılabilir ve gerginliği artırarak
saldırgan kimseleri ve Türk ve Yunan milliyetçilerini de
tatmin edebilir.)

TÜRKİYE EKONOMİK VE TOPLUMSAL TARİH VAKFI

1940 doğumlu Herkül Millas inşaat mühendisi (Boğaziçi Üniversitesi) ve siyaset bilimcisidir (Ankara Sosyal Bilimler, Dr.). Gençliğinde atletizmde Türkiye birincilikleri vardır. TİP üyesi olmuş, 1971 yılında Yunanistan'a yerleşmiştir. Mühendis olarak dünyanın çeşitli ülkelerinde çalışmıştır. 1990-1995 yıllarında Ankara Üniversitesi'nde Yunanca bölümünün kuruluşuna önayak olmuştur. Türkçe ve Yunanca yayımlanan altı kitabında Türk-Yunan ilişkilerini ve özellikle karşılıklı algılamaları işlemiştir. Aynı konudaki makaleleri Almanya, Fransa ve İngiltere'de yayımlanmıştır. Doktora çalışması "öteki" ve ulusal kimlikler üzerinedir. İki ülkenin edebiyatından karşılıklı çevirileri yirmi cildi aşmaktadır. İki kez Abdi İpekçi Barış Ödülünü almıştır. Halen Rodos'taki Ege Üniversitesi'nde Türk edebiyatı ve kültürü konularında dersler vermektedir.

SUNUŞ

Bu rehber en başta üçüncü bir ülkede yayımlanmak amacıyla İngilizce yazıldı; çünkü Yunanistan'da ya da Türkiye'de yayımlanan her kitap genellikle "öteki" tarafça önyargılı sayılır. Sonunda başka bir çözüme gidildi: Rehber aynı anda Yunanistan'da İngilizce ve Yunanca, Türkiye'de ise Türkçe olarak yayımlandı. Kuşku ya da anlaşmazlık durumunda İngilizce metin esastır; diğerleri çeviridir.

Burada dile getirilen görüşler bütünüyle benimdir ve hiç kimseyi, hiçbir kurumu ya da örgütü bağlamaz; yani bir komplo söz konusu değildir. Bunu bir fırsat bilip bir beyanda da bulunmak istiyorum. Bu beyandan doğan bütün sorumluluğun bilincinde olarak diyebilirim ki, nedenini pek bilmemekle birlikte, bendeniz pastırmayı ama suvlakiyi de seviyorum!

Herkül Millas

TEŞEKKÜRLER

Yunanistan Yurttaşlar Birliği "Paremvasis"e, Türkiye Helsinki Yurttaşlar Derneği'ne ve Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği'ne, görüşlerimi dile getirmemde sağladıkları destek için teşekkür ederim.

Her ikisi Türk-Yunan Forumu'nun aktif üyesi olan Prof. Üstün Ergüder ve Prof. Theodore Couloumbis'e âlicenap önsözleri için teşekkür ederim.

Ayrıca Atina'daki Papazisis ve İstanbul'daki Tarih Vakfı yayınlarına da teşekkür ederim. Bu yayınların gerçekleştirilmesini sağlayan destekleri, halklar arasında daha sağlıklı bir iletişimin umudunu da doğurmaktadır.

Herkül Millas

Bu kılavuzda sözü edilen
stereotipler gibi olmayan
o az sayıdaki
Türk ve Yunanlıya
ithaf edilir.

ÖNSÖZ - 1

Kostas Katsaros'u 1958 yılında Manchester Üniversitesi'nde öğrenciyken tanıdım. Benim gözümde her hali ile Yunanlılığı simgeleyen Kostas, sayıları pek de fazla olmayan eski dostlarımdan biridir. Tanıştığımızda Türkiye'yi daha hiç ziyaret etmemişti. İngiltere'nin üniversitelerarası müsabakalarında okulumuzun flamasının hakkını vererek birlikte basketbol oynardık. Üniversitenin işletme lisans derecesini alabilmemiz için gerekli dil derslerinden İtalyanca'yı geçebilmek için beraber bayağı ter döktük. Zamanla dostluğumuz daha da gelişti. Manchester'de birlikte öğrenci pansiyonlarında oturmaya başladık. Kostas'tan yemek pişirmesini öğrenmeye başlamıştım. Anlaşmamıza göre o yemekleri pişirecek ben de bulaşığı yıkayacaktım. Bir Yunanlının yanında kalifiye olmayan bir işçi statüsünde olmak Türklüğümü rencide etmiyordu. Ben de bir şeyler öğreniyordum. Yemek pişirme yönteminde tek fark, sıcak yemeklerde zeytinyağı kullanmasıydı. Ankaralı olarak benim damağım bu tür yemekler için tereyağı ya da margarine alışıktı. Zeytinyağının ancak salata ya da dolmalar gibi zeytinyağlılarda kullanılacağına inanırdım. Kostas bütün bu damak alışkanlıklarımı değiştirdi. Bazı yemekler yerine her yemekte zeytinyağı kullanılmasını beğenmeye başladım. Hiç de fena olmuyordu. Dostluğumuz üniversite yılları ile sınırlı kalmadı; bugünlere kadar devam etti. Kostas artık Türkiye'nin yabancısı değil. Başarılı bir işadamı olarak Gaziantep ve Denizli gibi yerleri sık sık ziyaret ediyor. Hiç kuşkusuz "Anadolu Kaplanları" olarak bilinen ve Türkiye'nin iş ve yatırım dünyasına dinamizm katan bu girişimcileri benim gibi birçok *İstanbullu* Türkten daha iyi tanıdığını sanıyorum. Kostas'ın Türkiye ile ilgili ticari ilgisi 1980'lere gidiyor; yani depremler sonrası iki toplum arasında yaşanan "aşk havası" ile başlamadı.

Aramızda politika konuştuğumuz olur muydu? Son zamanlarda siyasi konulara giriyoruz. O iyi bir Yunanlı olarak Yunan siyasi hayatından şikâyetçi oluyor, ben de iyi bir Türk olarak ondan geri kalmayıp Türk siyasi hayatı hakkında görüşlerimi dile getiriyordum. Ancak, aramızda Türk-Yunan ilişkilerini pek tartıştığımızı hatırlamıyorum. Arada bir, karşılıklı olarak her ikimizin de iki ulus arasındaki "bu aptallığa" bir son verilmesi isteğinin ifade edildiğini hatırlıyorum. Yalnız, belleğimde sönük bir biçimde kalan bir anı var: 1959 yılında Zürih ve Lond-

ra anlaşmalarıyla sonuçlanan gelişmeleri televizyonda birlikte canlı olarak izlememiz. En iyi hatırladığım ise, Manchester Üniversitesi'nin öğrenci birliğinde Adnan Menderes'in Londra'da uçak kazasında nasıl kurtulduğunu televizyonda canlı olarak seyrettikten sonra "Hay Allah!" der gibi başımızı sallamış, kısa bir iki yorum yapmış, basketbol antrenmanımıza gitmiştik.

Sık sık Türkiye'ye bir Yunanlı gözlükleri ile bakmaya çalışırım. Bu egzersiz daha çok Akyarlar'da (Bodrum'da) dinlenme olanağını elde ettiğim zaman olur. Akyarlar Yunan adası Kos'a o kadar yakın ki insanın bir küçük ada kentinin nasıl olabileceği konusunda iyi fikir edinmesi mümkün. Hatta zaman zaman da oraya yüzmek arzusu insanda güçlenir. Ancak, akıntılar konusunda uzman olanlar bunu hiç tavsiye etmezler ve Kos'un göründüğünden daha uzakta olduğunu da eklerler. Akyarlar 1980'lerde Türk solcularının ve PKK taraftarlarının Türkiye'den kaçmak amacı ile küçük sandallarla Kos'a gitmek için yola çıktıkları yerdi. Pek çoğu bu yolla kaçtı ama bir kısmı da kendilerini Atina'da, Lavrion'da buldular.

Kendimi bir Yunanlı yerine koyarak Kos'tan baktığımda ne görürüm? Her türlü sınırını zorlayan dinamik bir ülke görüyorum. 67 milyonluk bir nüfus, bunun yüzde 50'si ise 25 yaşın altında. Kentleri gittikçe kalabalıklaşmakta. Resmi istatistikler gelir dağılımının daha da bozulduğuna işaret ediyor. Yüzyılların getirdiği bir siyasi birikimi ve becerisi var. Ancak, bu birikim çağımıza ayak uydurmak için gerekli siyasi yaratıcılığı köreltiyor ve reformun önünü açacak bir şekilde kullanılamıyor. Ekonomik reformları *devletçiliğin* geleneksel ve ideolojik yükünü taşıyan bir yönetim sistemi dizginliyor. Diğer taraftan siyasi patronaj sistemi zaten güçlü merkezi otoriteyi daha da güçlendirerek "ekonomik rasyonalizmi" engelliyor. Bütün bunlara rağmen tarafsız gözlemciler ülkenin ekonomik olanaklarına işaret ediyorlar. Türkiye hem dinamik hem de "dağınık" ve potansiyeline uygun siyasi kararlılık üretmekte zorlanan bir ülkedir. Bütün bunlara karşın işler bir yolunu bulup nasılsa yürüyor. Siyasal ve ekonomik alanlarda kendi kendini köşeye sıkıştırmakta başarılı, ama bu köşelerden bir yolunu bulup kurtulmakta da bir o kadar başarılı. Birçoklarının arzu ettiği ve aynı zamanda hemen hemen bütün uluslararası sıcak çatışmaların göbeğinde bulunan bir toprak parçasında yaşamaktan doğan siyasal bir paranoya görüyorum. Bu paranoyanın tarihsel kökenleri de var. Temelde bir Müslüman ülke görüyorum, ama bütün tarihi boyunca Batı ve Avrupa

ile ilişki içinde olan bir ülke. Bu durumun jeopolitik konumun yarattığı paranoyayı daha da güçlendiren bir kimlik sorununa neden olması çok güçlü ihtimal. Bu öyle bir paranoya ki siyasal rasyonalizmi, politik reformları ve *gelecekle ilgili bir vizyonun* üretilmesini çok zor kılmakta, öyle bir paranoya ki *güvenliği* aşırı bir kaygıya dönüştürmekte. Bir Yunanlı olarak gördüklerimle kolaylıkla kaygı duyabilirdim ve Türkiye sürekli zihnimi meşgul edebilir.

Bazen de bu egzersizi tersine yapmaya çalışırım. O zaman bir Türk olarak Yunanlılar için Türkiye'nin neden böyle büyük bir sorun olduğunu anlamakta güçlük çekerim. Gustolarımızda, alışkanlıklarımızda ve davranışlarımızda büyük benzerliklerin olduğuna inanırım. Avrupa Birliği'ne katılmasından önceki Yunanistan politikasında da Türkiye siyasetini sarsan "dağınıklığın" benzerini gözlemlemiştim. Türkiye'nin etrafına bakınıp, belki Bulgaristan istisnasıyla, Yunanistan'ı bize en az sorun olma potansiyeli olan ülke olarak görüyorum. On bir milyona yakın nüfusu var. Türkiye'ye göre oldukça küçük bir ülke. Toprak genişlemesi yönünde baskılar yaratacak bir nüfus sorunu yok. Son çeyrek yüzyıldaki her iki ulusça karşılıklı geliştirilen *savaş temelli* atmosferi anlayamıyorum. Türkiye'nin birçok "iç" ve "dış" tehlikeyle uğraştığını, Yunanistan'ın bu "tehlikeler" denkleminde çok küçük yer tuttuğunu görüyorum. Yunanistan'ın Batı ile oluşturduğu siyasal ve kültürel bağlantılar beni Yunanistan'ın bu bağlantıları Türkiye aleyhine kullandığı düşüncesine yönlendiriyor ve Avrupa'nın *şımartılmış çocuğu* olduğu yönündeki geleneksel Yunanistan imajım daha da pekişiyor. Yine de benim için, yani bir Türk için, Yunanistan temel bir sorun değil. Yunanistan'la var olan sorunlar Türkiye'nin yaşadığı birçok sıkıntıdan ancak biri. Ben, ortalama bir Türk olarak, Kıbrıs'a, hem Kıbrıs'ın hem de Yunanistan'ın aşırılıkları yüzünden ve biraz da istemeyerek bulaşıldığını düşünüyorum. Hem Ege'yi hem de Kıbrıs'ı bir abluka gibi gördüğümden paranoyam daha da artmakta.

Herkül Millas'ın denemesini heyecanla okudum. Millas, Türkiye'de büyümüş, askerliğini Türk ordusunda yapmış ve şu an Yunanistan'da yaşayan bir Yunan-Türk öğretim üyesidir. Millas İstanbul'un o renkli yaşamından çekilmekte, kaybolmakta olan bir neslin belki de en belirgin örneğidir. Buna üzülüyorum. Türk-Yunanlılar ya da Rumlar diye adlandırdığımız İstanbullular, çok-kültürlü, çok-dinli İstanbul kentinin temel taşlarındandı. "Rum" tanımını kullanırken niyetim kimseyi kızdırmak değil. Biz onları öyle tanırdık. Benim kuşağım ve benden önce-

kiler, bu egzotik kentimizi Rumlar olmadan düşünemezdik. Varlıklarının en ağırlıklı olarak duyulduğu yerler Boğaz'ın balık meyhanelerinde ve bunlarla ilgili rakı ve meze kültüründeydi. Boğaziçi'nde rakı ve meze lokantaları hâlâ İstanbul sosyal yaşantısının çok canlı bir parçası. Ancak, Rumlar artık yok. Birçoğu Atina'ya göç etti. Yunan-Türk patronlarından dükkânı devralan Türk çıraklar bu lokantaları bayağı güzel işleterek geleneği devam ettiriyorlar. Ama yine de benim kuşak Türklerin Atina'ya gelişlerinde ilk yaptıkları, Plaka yada Mikrolimano'da lokanta kurmuş olabilecek İstanbullu rakı ve meze ustalarını aramaktır. "Öteki" ile ilişkili mitoslarımızı kritik bir biçimde ele alacak insanlar arasında hem ayakları hem kökeni her iki ülkede olan Millas'tan daha uygun birisini düşünmek zordur. Yaygın bir mitos, slogan, veya algılama ise –isterseniz buna başka herhangi bir ad da yakıştırabilirsiniz– "Biz Türkler ve Yunanlılar birbirimize çok benziyoruz; her ikimiz de Akdenizliyiz" görüşüdür. Bir Türk için Akdenizli olmak demek batımızdakiler gibi olmak demektir: Yunanlılar, İtalyanlar, İspanyollar gibi. Fransızları ise anlamadığım nedenlerden dolayı Akdenizli olmanın dışında bırakırız. Bu Akdeniz benzerliği vurgulandığı hallerde Yunanlı özellikle öne çıkar, çünkü hepimiz rakı içiyoruz (uzo alt tarafı pek farklı değil), meze yiyoruz ve aynı mutfağı paylaşıyoruz. Bu "benzerlik" ya da tercih ederseniz bu "yakınlık" duygusu ifade edildiğinde her nedense Güney ve Doğu Akdeniz'i biz Türkler Akdenizli olmanın dışında tutarız.

Millas, bana da her zaman aşırı bir basite indirgeme gibi gelen bu iddiaları sorgularken çok önemli bir işi gerçekleştiriyor. Ama yine de, basite indirgemelerin arkasında bazı olaylar ve gerçekler saklı bulunabilir. Depremler sonrası gelişmeler bu benzeme "iddialarının" temelsiz olmadıklarını göstermiştir. Algılamalar önemlidir ve bazı Türk ve Yunanlılar benzerlikleri algılamayı sürdürmektedirler. Bu da sırasıyla halklar arasında ilişkilerde etkili olmuş ve siyasette de önemli ve çok ihtiyaç duyulan olumlu etkisini duyurmuştur. Ama bu iddiaları, dünyanın bu yöresinde yapılageldiği gibi, duygusal ve romantik bir biçimde kullanırsak ve bunların basitleştirilmiş görüşler oldukları unutulursa sorunlarla karşılaşılabilir. Millas, *Daha İyi Türk-Yunan İlişkileri İçin Yap-Yapma Kılavuzu* ile bizleri bu basite indirgemelerin ve mitosların tuzaklarına düşmememiz için uyarıyor. Ege'nin her iki yakasında daha olumlu Türk-Yunan ilişkileri için çalışan herkese çok yararlı bir kılavuzdur elinizdeki. Depremler sonrası bu dönemde, halklar arasında görülen "aşk olayı" ve artan ilişkiler günlerinde bu "kılavuz", ister tu-

rizmde, ister iş alanında, ister dolaylı diplomaside, ister kültür ya da eğitim alışverişleri alanında olsun Türk-Yunan ilişkilerinde ileriye gitmek, bir şeyler başarmak isteyenler için değerli bir rehberdir. Ben şahsen Türk-Yunan ilişkilerinin daha iyiye doğru gitmesinin, geleceğe yönelik ve her iki ulus için de sonuçları "kazanç" olan projelerin geliştirilmesine bağlı olduğuna inanıyorum. Böyle bir yaklaşımın iki ulus için de ilişkileri geliştirme açısından kendi başına bir "kazanç" stratejisi olduğunu düşünüyorum. Daha yaygın ilişkiler ve ortak projeler oluşturmak stratejisi, taşımakta olduğumuz o tarihsel çatışmalar yükünün önemini de zamanla azaltacaktır.

Üstün Ergüder

ÖNSÖZ - 2

Birkaç yıl önce –1990'lı yıllardı– Avustralya'nın Melburn kentinde konusu çağdaş Yunanlıların sorunları ve geleceği olan bir toplantıya katıldım. Dinleyicilerin çoğu Avustralyalı Yunanlılardı, sunuşlar ise Amerikan-Yunanlılar dahil Yunan diyasporasını oluşturan akademisyenler tarafından yapıldı. O yıllarda Yunanistan'da hemen herkes kendini, bugün resmen FYROM (Former Yugoslavian Republic of Macedonia) denen devletin adıyla ilgili tartışmalara kaptırmıştı. Tutkular aşırılığa varmıştı –bu özellikle diyaspora cemaatleri arasında daha da belirgindi– ve tarihi, dili, kültürü, politikayı ve diplomasiyi konu edinen uzun keskin tezler revaçtaydı. Sorun sanki bir haklar ve sahiplik anlayışına indirgenmişti. Başka türlü söylersek, konu "Makedonya adını kullanma 'tekeli' kimin hakkı?" sorunu olmuştu. Karşılıklı olarak sert sözler kullanılmış, Büyük İskender mezarından sökülüp mikroskobun altına sokulmuş, ekonomik yaptırımlar (ambargo) uygulanmış, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler bu işlere epeyce karışmış, üçüncü taraf konumunda olanlar aracı olup gelişmeleri bir uzlaşmaya doğru kanalize etmeye çalışmış ve Yunanistan'ın, komünizm sonrası Balkanlar'daki çözümün bir parçası olacağına, bu alandaki problemine dönüşmesine ramak kalmıştı.

1995 Eylül'ünde iki ülke (*interim agreement* olarak bilinen) bir anlaşma imzalamayı başardı. Buna göre FYROM'un "adı" sorunu gelecekte gerçekleşecek görüşmelere ve sağlanacak çözümlere bırakıldı, ama ticaret, yatırım ve başka ikili işbirliği konuları için kapılar sonuna kadar açıldı. Bu arada anlaşmadan bugüne yedi yıla yakın bir zaman geçti ve "ad" sorunu hâlâ çözülmedi. Ama Yunanistan'la FYROM arasında ilişkiler fevkalade gelişti. Ekonomik gelişmenin desteklenmesi, FYROM konusunda siyasi istikrar ve çok sesli ve demokratik bir ortam içinde ülkenin bütünlüğü gibi konular, Yunanistan'ın Balkanlar'la ilgili dış politikasındaki temel amaçları ve öncelikleri olmuştur. Yani özetlersek, son on yıldaki Yunanistan-FYROM ilişkileri, "tarihsel çatışmalar" denen anlaşmazlıkların ille de sonsuza dek sürmeyeceklerini, Balkan halklarının tarihin tutsakları olmadıklarını ve geçmişte davrandıkları gibi davranmaya mahkûm olmadıklarını en güzel bir biçimde kanıtlamıştır.

Herkül Millas'ın –imalarla dopdolu– kitabı, Balkanlar'da uzun zamandır birbirine muhalif olan Türkiye ve Yunanistan arasında karşılıklı bir anlayış ortamının ve kademeli olarak bir anlaşmanın sağlanması yolunda bir katkıdır. Millas –bu tür nitelemelere alışık olmayan kulakları-

mıza paradoks gibi gelse de– bir "Yunanlı-Türk" ya da "Türk-Yunanlı"dır.* Ankara doğumlu, İstanbul'da büyümüş, bu büyük kentin Rum azınlığın üyesi olan, her iki ülkede gençleri eğitmiş ve eğitmekte olan, Türk ordusunda görev yapmış, Yunanistan'da üniversitede çalışan Millas'ın çok ender rastlanan bir yeteneği var: Millas, hem Yunanlıların hem de Türklerin kaygılarına, ihtiyaçlarına, beklentilerine ama peşin yargılarına da duyarlıdır.

Millas'ın çalışması, siyasal dürüstlük/dürüst olmama konusunda bir el kitabıdır. Yönelişi hem gerçekçi hem de kötümserdir ve –acıyla– bir tarafın zaferlerinin öteki tarafça yenilgiler olarak algılandıklarını işaret etmektedir. Yunanistan'ın ulusal bayram günleri Türkiye'ye felaketleri anımsatmakta, Türkiye'dekiler ise Yunanistan'da yıkımları gündeme getirmektedir. Hicivli yazı biçimine karşın, kitabın içinden antik bir trajedi korosunun ciddi uyarıları duyulmaktadır.

Millas'ın "Yap-Yapma Kılavuzu", hem Yunanlıların hem de Türklerin, çeşitli sosyal toplantılarında ya da turistler olarak bir araya geldiklerinde kullanabilecekleri gerçekten çok yararlı bir araç olacaktır. Tarafların kışkırtıcı ve/veya tartışma götürür beyanlarda bulunmamasını sağlayacaktır. Ama yazara göre, acılar her iki ülke halkının belleğinde ve mitoslarında derin izler bırakmıştır. Okuyucu, bundan dolayı sık sık, aradaki uçurumlar acaba bir gün gelecek kapanacak mı, bu halklar hep bitmez çatışmayı sürdürmeye mahkûm mudur, sorularını da soracaktır.

Herkül Millas'ın sonsözünde de belirttiği gibi bu kitabın büyük bölümü "depremler diplomasisi"nden ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik olanaklarını sağlayan Aralık 1999 tarihli AB Helsinki toplantısından önce kaleme alındı. O zamandan bugüne, iki dışişleri bakanının –Cem ve Papandreu'nun– sergiledikleri yakınlık ve uygulamaya koydukları "low politics" (ikinci derecede önemli meseleler) anlaşmaları, sivil kuruluşlarla ilgili ilişkiler, artan ticaret hacmi, Kıbrıs'ta iki cemaat arasında yeniden başlayan görüşmeler, tedricen artan güven artırıcı önlemler ve New York'taki 11 Eylül İkiz Kuleler trajedisinin birleştirici etkisinden de sonra, bütün bunlar, Ege'de ve Kıbrıs'ta Türk-Yunan barışı ve işbirliği için yeni olanaklar yaratmaktadır.

21. yüzyılın hemen başında bulunduğumuz bu dönemde birçok aklı başında insanın yapmaya çalıştığı, Türk-Yunan anlaşmazlıklar paketini

* Bu arada, "Yunanlı-Amerikalı" ya da "Yunanlı-İtalyan" dediğimiz biçimde dilimiz "Yunanlı-Türk" demeye alıştığında uzlaşma yolunda büyük adımlar atmış olacağız.

parçalara ayırmak ve en başta güven artırıcı önlemlerden başlayarak bazı ikincil siyasi sorunları ele almaktır. Bana göre, toplumlar birbirine yakınlaşırken turizm, çevre koruması, terörizm, sınırlar boyunca uygulanan kaçak göç ve suç işleme gibi ikincil konular dış işleri gündeminin temel konularını oluşturacaktır. Güven artırıcı önlemlere öncelik vererek, "adım adım" denen bir stratejiyle zaman kazanmakta ve Ege ile ilgili zor sorunları daha sonraki çözümlemelere bırakmaktayız.

Ülkelerimiz arasındaki ilişkileri en fazla zehirleyen konu Kıbrıs konusudur. Daha geniş bir çerçeveden bakacak olursak Kıbrıs sorununun çözümüne de yardım edebiliriz. Bu daha geniş çerçeveyi kuşkusuz Avrupa Birliği sunmuştur. Kıbrıs ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma olasılığı, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'taki her iki cemaatin davranışları üzerinde bir "kendi kendini frenleme" etkisi yapmıştır.

Öğrencilerime sık sık Yunanistan'ın 20. yüzyıl boyunca yurtiçinde ve uluslararası alanda karşılaştığı zorlukları hatırlatırım. Balkan Savaşlarını, Birinci Dünya Savaşı'nı, Türk-Yunan savaşını ve nüfus mübadelesini, İkinci Dünya Savaşı'nı, Mihver güçlerinin istilasını ve –en acısı– Avrupa cemaatlerine katılmamızı en aşağı 20 yıl geciktiren bir iç savaşı yaşadık. Sonra Avrupa'nın da bu tür sorunlarından uzak kalmadığını hatırlatırım. Bizler, iki savaş arası yıllarda, Portekiz'den, İspanya'dan, İtalya'dan, bütün Güneydoğu Avrupa'dan farklı değildik.

Balkanlar'daki en büyük sorunumuz "büyük olma" sendromuydu: "Büyük Arnavutluk, Büyük Bulgaristan, Büyük Yunanistan, Büyük Makedonya, Büyük Romanya, Büyük Sırbistan ve Osmanlı dönemi özlemi (Bu da herhalde Büyük Türkiye'nin karşılığıdır)." Hepimiz "daha büyük" olmaya çalıştık, karşı tarafın topraklarını alarak. Ama arada bir bu topraklar "bölüşülemeyen elmalara" dönüştüğünden, bir sıra kanlı ve yayılmacı çatışma yaşadık.

Artık "büyük" anlayışını yeniden tanımlama zamanı gelmiş olmalı. Büyük ülke, enflasyonu % 2, bütçe açığı GSMH'nin % 3'ünden az, kamusal borcu GSMH'nin % 60'ından az olan ülkedir. Bunlar Maastricht kriterleridir. Bunlara topluma mal edilmiş demokrasiyi, çevreye, kadına ve azınlıklara saygıyı, sınırlı bir işsizliği, yoksulluğa ve sağlığa karşı güvenlik mekanizmalarını katarsanız, "büyüklüğü", Avrupa Birliği'nin ve daha genel olarak Avrupa-Atlantik cemaatinin bir parçası olmak olarak tanımlayabiliriz.

Theodore A. Couloumbis

İÇİNDEKİLER

Sunuş v
Teşekkürler vi
Önsöz 1, Üstün Ergüder vii
Önsöz 2, Theodore A. Couloumbis xii
Giriş 1
1- İsimler kavgası (İsimler, yer adları vb.) 3
Alıştırmalar 9
2- Türkler ve Yunanlılar benzer mi? 13
Alıştırmalar 17
3- Ayrım nedeni ortak bir tarih 19
Alıştırmalar 32
4- Beden dili, semboller vesaire 34
Alıştırmalar 40
5- Azınlıkların "kullanımı" 42
Alıştırmalar 48
6- Çifte standarda karşı çifte standart kullanımı 49
Alıştırmalar 54
7- Bazı ek tavsiyecikler (Daha çok diplomatlar ve politikacılar için) 55
8- Özet: İki basit mitos 63
9- Sonsöz 68
Ek - Bibliyografya yerine 70

GİRİŞ

Türkiye'de doğdum ve İstanbul'daki Rum cemaatin bir üyesi olarak otuz yıl Türkiye'de yaşadım. Çocuk yaştan başlayarak hem kişi hem etnik bir cemaatin üyesi olarak yaşayabilmek için gayriresmi bir tür eğitimden geçmişçesine bazı şeyleri yapmayı ve bazı şeyleri yapmamayı öğrendim. Yaşamımın ikinci kısmında bir otuz yıl da, Türk uyrukluğumu muhafaza ederek, Yunanistan'da yaşadım. Her iki tarafı ilgilendiren konuları tartışırken birçok Türkten ve Yunanlıdan farklı davranmakta olduğumu yavaş yavaş sezmeye başladım. Muhtemelen büyüme koşullarım ve "eğitimim" yüzünden bazı alışılagelmiş "etnik" yaklaşımlardan kaçınmaya ve bazı özel yaklaşımları yeğlemeye başladım.

Çatışmaya neden olan ve iki tarafı ilgilendiren konuları ele alırken benim yaklaşımımın daha yapıcı olduğuna inanıyorum. Ama etkinlik bir yana, önceden kararlaştırılmış ve programlaştırılmış bir davranışın etik yanı rahatsız edicidir. Samimiyetsizlik bu yaklaşımın temelidir, çünkü oyunun temel kuralı ilk akla gelenin yapılmaması ve söylenmemesidir. Bu yaklaşım akla Fenerli beyleri getirebilir. Fenerliler Osmanlılar döneminde İstanbul'un Fener yöresinde yaşamış ve devlet hesabına çalışmış olan zengin ve etkin Rumlardı. Çok sonraları Türk ve Yunanlı tarihçilerin çoğu tarafından ihtiraslı ve ikiyüzlü kimseler olarak değerlendirilmişlerdir. Gerçekten de Balkanlar'ı milliyetçi ateşler sarınca onlar hiçbir zaman iki taraftan birine yürekten katılmamışlardı. Benim de evim gerçi Fener'den pek uzakta değildi, ama ben tersine, hem gerçekten çok zengin olamadım hem de bir devlete hizmet etmeyi hiç sevmedim.

İç hesaplaşmam bende samimiyetle ilgili bu rahatsızlıkları doğururken huzur verici bir haber olarak kimi akademisyenlerin *conflict resolution* adı altında uluslararası çatışmaları çözümlemek için yöntemler geliştirmekte olduklarını öğrendim. Bu akademisyenler, oldukça pragmatik, hemen hemen Fenerli diyebileceğimiz bazı yöntemler ve davra-

nış ilkeleri oluşturdular. Benim Yap-Yapma Kılavuzum bu bilimsel yöntemlere bir katkıdan çok çevremde gözlemlemiş olduğum bazı davranışlarla ilgilidir. Aralarında daha iyi ilişkilerin gelişmesini isteyen Türklere ve Yunanlılara yararlı olabilir.

Kimi zaman da iki taraftan birini rahatsız eden davranışlar üçüncü bir taraftan kaynaklanabilir. Doğal olarak bu kılavuz üçüncü taraf için de yararlı olabilir.

Kılavuz tersinden de kullanılabilir. Karşı tarafla ille de daha iyi ilişkiler geliştirmek kaygısını taşımayanlar ve saldırgan bir yaklaşımla karşı tarafı rezil ederek temelde kendi egolarını tatmin etmek isteyenler bu kılavuzu tersinden okuyabilirler: "Yap" dediğimi yapmamaya ve "yapma" dediğimi de yapmaya çalışmalıdırlar. Alt tarafı bir insan için yararlı olan ona zevk veren şeydir. Aslında, kılavuzun bu tersinden kullanımına güvenim daha büyüktür, çünkü "karşı tarafı" çileden çıkarmak bir güven atmosferi yaratmaktan her zaman daha kolaydır.

Kılavuz dolaylı olarak ve tavsiyeler yeni koşullara yaratıcı bir biçimde uyarlandıktan sonra, çatışma durumunda olan ya da birbirine kin besleyen başka gruplara ve kişilere de uygulanabilir. Örneğin birbirini artık sevmeyen çiftler, birbirinin yüzünü görmekten bıkan zengin ortaklar, şanssız bir anda tatili arkadaşlarıyla bir arada geçirmeye karar veren ve sonra bin pişman olanlar, kapı komşularının dünyanın en kötü kimseleri olduklarına inanmış olanlar, göçmenlerle, muhacirlerle ya da başka "yabancılarla" yaşamaya mecbur olan yurttaşlar, kısacası Türk-Yunan ilişkilerini anımsatan durumda olanlar bu kılavuzdan yararlanabilir. Türk-Yunan ilişkilerinin sorunlu yanları, kaçınılması gereken örnekler olarak algılanabilir.

Bu Yap-Yapma Kılavuzu umarız her iki yanın bazı temel özelliklerine de ışık tutacaktır. Ulusal duyarlılıklar, son analizde, ulusal kimliklerle, toplumsal umutlarla ve meşruiyet ve egemenlikle ilgili yöresel kaygılarla ilişkilidir. Duyarlılıklar etnik karakterimizin bir yanıdır ve bir tür ulusal alınyazısı gibi işlevleri vardır.

*

Bu "kılavuz"u okuyanların Türkiye ve Yunanistan tarihi ve ikili ilişkilerin bugünkü durumu konusunda belli bir düzeyde bilgi sahibi oldukları varsayılmıştır. Akademik bir iddiası olmayan bu metne göndermeler eklenmemiştir. Onun yerine, okuyucunun danışabileceği ilgili bazı yayınlarımı bibliyografya olarak ekledim.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSİMLER KAVGASI

(İsimler, yer adları vb.)

Yunanlı çocuklar normal olarak vaftiz edilerek bir isim edinirler. Büyüdüklerinde isterlerse diledikleri ismi seçebilirler. Yani isim seçme konusunda büyük bir özgürlük vardır. Türkiye'de de bu konuda görünürde bir sınırlama bulunmamaktadır. Türkiye'de bir seremoni bile yoktur; çocukların isimleri resmi mercilere bildirilir ve reşit olanlar, isterlerse yeni bir isim seçebilirler.

Ama isimler "kimlik"le ilişkili olduğunda problemler doğmaktadır. Son yirmi yıla kadar Yunanistan Kilisesi bebeklerin Antik Yunan isimleri alarak vaftiz edilmelerine izin vermezdi. (İsim alamayan kimse nüfus kâğıdı alamazdı, okula gidemezdi vb.) Kilise ilk kez 1819'da laik kesimlerin ve çok sonraları Marksistlerin putperest isimleri seçerek kutsal bir geleneğe meydan okuduklarına inanmıştı. Türkiye'de Kürtler çocuklarına Kürt ismi takmaya kalkıştıklarında ciddi sınırlamalarla karşılaşmaktadırlar.[1]

Yer isimleri ve/veya Eski Yunanlılar ve Türklerle ilgili olarak isimlendirmeler konusunda şu anda kimi sorunlar yaşanmaktadır. Yunanlıların, Türklerin ama üçüncü tarafın da bu konuda bilgi sahibi ve bu isimlerin kullanışının tehlikelerinden haberdar olmalarında yarar vardır. İngilizce'de konu basit görünür: Türkler ve Yunanlılar vardır. Ama Türkçe'de ve Yunanca'da bu insan gruplarını ifade etmenin çeşitli yolları vardır. Kimi zaman iki taraf aynı grup için ya farklı isimler kullanmakta ya da karşı tarafın farklı algıladığı gruplar için aynı isimleri kullanmaktadır. Her iki taraf, bu kullanışlarda meydan okumaya, hatta hakarete ya da

1 Tanıdığım komünist ve dinsiz Yunanlı bir çift, inançları yüzünden çocuklarına Antik Yunan ismi vermek istediler. Yunan Kilisesi'nin itirazı ve ille de Hıristiyan isim istemesi üzerine onlar da kızlarına Rus isimleri verdiler: Natali ve Tatiana. Türkiye'de "Türk" soyadı taşıyan ve etnik eylem içinde olan Kürtlerle karşılaşılabilir.

açıkça bir sürü şeyin reddine benzer bir çelişki görmektedir: Egemenlik haklarından aklıselime meydan okumaya benzer bir yaklaşım.

Yunanlılar Yunanca'da kendilerine Helen derler. İngilizce'de kendilerine Grek (*Greek*) denmesine pek itiraz etmezler. Helenler/Grekler Amerika Birleşik Devletleri'nde de bulunur; Kıbrıs'ta ve İstanbul'da da, bu durum, bu kimseler yasal olarak farklı bir uyrukluk taşıyor olsalar da böyledir. Türkler Helenlere Türkçe'de "Yunan" İngilizce'de *Greek* derler. Ama Türkçe'de Yunan uyruklu olmayan "Helenler" için farklı bir kelime kullanılır: Rum. Bu terim geleneksel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda hem devlet hem de grekofonlarca Ortodoks Hıristiyanları belirlemek için kullanılmıştır ve "Romalı" sözcüğünden türetilmiştir.[2]

Dolayısıyla Türkler için Kıbrıs'ta -Türkçe konuşulurken- Helenler (Yunanlılar) yoktur, yalnız "Rumlar" vardır. İstanbul'daki Ortodoks grekofon azınlık Rum olarak algılanmakta ve böyle isimlendirilmektedir; patrik, Rumların dini lideridir vb. İstanbul'daki Rumlar doğal olarak Türkiye yurttaşıdır ve duruma göre ya "Yunan" ya "Rum" ya da "Türk vatandaş" olarak algılanmaktadır. Türkler için "Yunan" ve "Rum" sözcükleri sinonim değildir; örneğin İstanbul'da Yunan bir azınlığın ya da Yunan bir patriğin bulunmasına rıza göstermezler.

Yunanlılar çağdaş Türklere sadece Türk derler. Ama Batı Trakya'daki Müslüman türkofonlara bu etnik/ulusal kimlik tanınmamaktadır ve onlar "Müslüman" olarak tanımlanmaktadır. Son zamanlarda "Türkler" ve "Pomaklar" olarak kimi farklı adlandırmaların denendiği izlenmektedir. Sonuç olarak etnik (Yunan ve Türk) grupların isimleri bir soruna dönüşmektedir. Bu konuda herhangi bir yanlışın ikili ilişkilerde olumsuz etkileri olmaktadır.

Tarihsel boyut da eklenince bu konu tam bir keşmekeşe dönüşmektedir. Yunanlılar (Helenler) için Antik Yunanlılar sadece Helendirler (çağdaş Yunanlılar gibi), ama Türkler bu aynı antik insanlar grubu için, Türkçe'de, anlamları pek sarih olmayan faklı sözcükler kullanabilirler: -kimi zaman bu sözcüklerin önüne bir "antik" de ekleyerek- Grek, Helen, İon, Yunan. Yunanlılar için Bizanslılar kesin olarak "Helen"dirler; Türkler Grek, Helen, Rum, Bizanslı, Ortodoks, Doğu Romalı ya da Romalı isimlerini kullanabilirler. İlginç olan, Yunanlıların ve Türklerin kendilerinin de bu karışıklıktan bihaber gibi olmalarıdır. Ama karşı ta-

2 Yunanlılar da Rum/Romios sözcüğünü kullanırlar ama farklı anlamda: Hellene eş anlamlı. Örneğin hem Yunanistan başbakanı hem (Türk uyruklu) patrik, her ikisi de, "Romios" olarak nitelenebilirler.

raf, alışılagelmemiş ve "tuhaf" bir terim kullandığında tedirgin olmaktadırlar. Konunun tarihsel boyutu ileride ayrıca ele alınacaktır. Şimdilik kendi başına zaten yeterince karışık olan şimdiki durumla yetineceğiz.

*

Hiçbir zaman –eğer bir Türk ya da Yunanlıysanız– karşı tarafı ya da –eğer bu çatışmanın dışındaysanız, yani üçüncü tarafsanız– herhangi bir tarafı yanlış ismi ya da uygun olmayan terimi kullandığına inandırmaya kalkışmayın. Hemen peşin yargılı bir "hasım" olarak algılanacaksınız ve hatta karşınızdakinin güvensizlik derecesine göre, bir düşman olarak bile. "İsimlerin" pek o denli önemli olduklarını ima etmeye kalkışmayın; sinsi bir ikiyüzlü izlenimi verebilirsiniz. Hatta soğukkanlı bir biçimde kimi isimlerin daha tutarlı bir kullanımını salık verseniz bile, böyle bir görüş bu konularda hassas olduğunuzu gösterir. Normal olarak akla gelen, "Söylediklerimden rahatsız olmasa, yani karşı taraf gibi düşünmese, bu konuda hassasiyet gösterir miydi?" sorusudur.

Eğer Türkler ve Yunanlılarla bir toplantıdaysanız ve yalnız kendi iç tatmininiz için müdahale etmek isteğini güçlü bir biçimde hissederseniz aklınıza ilk geleni söyleyebilirsiniz. Bu yaklaşım her zaman etkili olur. Bir anda gerilim iyice artar ve doğru bir karar verdiğini görürsünüz. Eğer ayağa fırlar, "ötekinin" sözünü keser, sözlerini de "düzeltirseniz" gerilim daha da yüksek olur. Eğer kullanılan –size göre– "tuhaf" ve "tartışmalı" isimler seçimine dikkat etmez gibi davranır, önemli –ya da kabul edilemez– bir şey olmuyormuş gibi o andaki tartışmalara katılmayı sürdürürseniz daha sınırlı bir karşıtlık doğacaktır. Sıranız geldiğinde kendi terimlerinizi kullanabilirsiniz. Eğer çitin öteki tarafında bulunan kimse uzlaşmaya açık bir kimseyse bu yöntemi denemenin risklerini almaya değerdir.

Gerginliği aramıyorsanız birkaç alternatifiniz vardır. Eğer "öteki" şahinlerden değilse ve buna katlanabiliyorsanız, karşı tarafın kelime seçimini kullanabilirsiniz (2. alternatifiniz) ya da etnik sıfatları bütünüyle kullanmayın (3. alternatif). Örneğin, azınlıklar konusunda "Müslüman", "Türk" ve "Yunan" sözcüklerinin kavgasından kaçınarak "Batı Trakya" ve "İstanbul"daki azınlıktan söz edebilirsiniz.

"Ötekinin" terminolojisini kullanmak ödün veren bir yaklaşım gibi görünebilir, ama aslında bu yaklaşım kurnaz bir yöntemdir ve mümkün olan en büyük soğukkanlılıkla yapılmalıdır. Eğer rolünüzü doğru oynar, taktiğinizin amaçlarını karşı tarafa sezdirmezseniz kârınız da kayda değer olabilir.

A: Karşı taraf, inatla kabul etmediğinize inandığı isimleri rahatlıkla kabullenmenize öylesine şaşacak ve öylesine bir şoka girecektir ki bir süre için dengesini kaybedecek, bocalayacaktır (bu şaşkınlık süresi birkaç dakikadan birkaç yıla kadar sürebilir). Siz bu arada baştaki ödününüzü kâra çevirmek için bol vakit bulabilir, bu alanda birkaç yeni fırsat yaratabilirsiniz.

B: Tartışmaları izleyen üçüncü tarafı etkileyebilirsiniz. Kendiniz için, ateşe körükle gitmeyen, uzlaşmacı katkılarda bulunan çok olgun bir kimse imajı yaratabilirsiniz.

C: Âlicenaplığınız karşısında "öteki" kendini aşağı hissedebilir ve sırasıyla kendi payına o da kimi "ödünler" verebilir.

Başka bir alternatif, karşı tarafın sözcüklerini kullanmak; ama bunları ya yazarak ya da konuşuyorsanız her iki elin iki parmağını sallayarak ve tercihen neşeli bir gülümseme de sergileyerek, tırnak içine almaktır (2b alternatifi). Gülümsemenin biçimi çok önemlidir. Aşağı görme ya da alay izlenimini veren bir sırıtış olmamalı. Bir Yunanlının bir sırıtışla "Batı Trakya Türkleri" demesinin bir yararı yoktur. Tırnak içindeki kullanım, resmi sıfatı olan ve karşı tarafın kullandığı isimleri rahatlıkla kabul etme serbestliğine sahip olmayan kimseler için herhalde en iyi yöntemdir.

*

Bunlar, karşıtlığın var olduğu durumlarda kullanılabilecek savunmacı taktiklerdir. En iyisi bu noktaya varmamaktır. Bunun ön koşulu da karşı tarafın kullandığı terminolojiyi ve isimleri bilmektir.

Genel olarak yararlı başka bir uygulama "Yunan" ve "Türk" sözcüklerinden kaçınmaktır. Kuşkusuz bunun ne denli zor olduğu bellidir, ama aynı biçimde bu sözcüklerin olumsuz anlamları da bellidir. Yunanca'da "Türk", etnik bir grup anlamının yanı sıra bağlama göre "yabanıl", "öfkeli" ya da olumsuzluk içeren genel bir sıfat anlamındadır. Türkçe'de "Yunan" ya da "Rum" akla "düşmanı" ya da kötü birini getirir. Birkaç yıl önce, basın sektöründen tanınmış bir işadamının ecdadında bir Rumun bulunduğu "ortaya çıkarıldı" ve bu kişi "Rum çocuğu" nitelemesiyle "karalandı". Yunanlılar da aynı biçimde Anadolu'dan göç edenleri "Türk tohumu" diyerek kötülediler.

Bundan dolayı bir konuşmada Yunan-Yunanistan ya da Türk-Türkiye sözcüklerini mümkün olduğu kadar az kullanmakta yarar vardır. "Komşu ülkeden", "komşulardan", "doğudaki/batıdaki ulustan", "ötekinden" vb. söz edilebilir. Kimileri içgüdüsel bir biçimde etnik nitelemenin "yumuşatılmış" biçimlerini kullanırlar. "Ötekine" karşı daha

dostane ya da nazik görünme gereğini duyduklarında Türkler Yunanlılar için "Helenler" terimini, Yunanlılar ise Türkler için "Osmanlı" (Othomanos) terimini kullanırlar. Aynı terimleri, karşı tarafa "ötekini" o denli olumsuz algılamadıklarını ifade etmek istediklerinde de kullanırlar. Bu, hatırlanmaya değerdir.

*

Yer isimleri başka karışık bir konudur. Türkiye'den Yunanistan'a postalanan bir mektup, zarfta ülke ismi olarak "Greece" yerine "Yunanistan" ibaresi bulunduğu durumlarda, posta idaresince kabul edilmeyebilir ve üzerine "adres bilinmiyor" damgası vurularak iade de edilebilir. Zarfın üzerinde en açık bir biçimde Atina kentinin adı, hatta –kabul edilen– "Greece" ya da "Hellas" sözcükleri bulunsa bile zarf reddedilebilir. Bu uygulamanın berisinde yatan mantık –"karşılıklılık" anlayışına göre– Türk tarafının Konstantinupolis ismini kabul etmemesidir.[3]

Yunan pasaportlarında doğum yeri olarak Konstantinupolis kelimesi geçmez, çünkü bu yer ismi Türkiye'de pasaportun taşıyıcısına sorunlar yaratabilir ve bu kişi ülkeye kabul edilmeyebilir. Yunan tarafı, "İstanbul" sözcüğünü kabullenmek istemediği için, doğum yeri olarak ilçeyi yazma yolunu seçmiştir. Bugünkü uygulama bu yöndedir. Bir Türk Yunanistan'a gelmek istediğinde doğum yeri olarak Yunanca Komotini olarak bilinen kent yerine Gümülcine yazıldığında vize alamayacaktır. Bu hassasiyetin birçok örneği vardır. Yer isimlerinin çifte isme sahip oldukları akılda tutulmalıdır. Sakız/Hios, Dedeağaç/Aleksandropolis, İskeçe/Ksanti, Beyoğlu/Pera, Boğaziçi/Vosporos, Bakırköy (Makriköy)/Makrohori, Kardak/İmia vb.

Kısacası, duyarlılıkları kontrol etmeye ve sakinleştirmeye çalışın. Baş belası kelimelerden kaçının ya da yukarıda anlatılan yöntemlerden birini kullanın: tırnak içine koyma, karşı tarafın önerisini kabul etme vb. Son zamanlarda çifte kullanım revaçta: İstanbul/Konstantinupolis, İmia/Kardak gibi. Ama hangisi önce yazılacak? Akla bir sürü çözüm geliyor: alfabetik sıra, tarihsel sıra (özellikle kentler için uygun), ikide birde sırayı değiştirmek gibi. Bu konuda en uygun karar, acı çeken karşı taraftaki mazlumun psikolojik tepkilerinin teşhisinden sonra verilebilir.

3 Suudi Arabistan'dan Yunanistan'a gönderilen bir zarfta, hatta Arap harfleriyle "Yunanistan" yazıldığında bu sorun olmamakta ve adres kolaylıkla tanınmaktadır. Bu arada Suudilerin de dünyaca "Persian Gulf" (İran Körfezi) olarak bilinen Basra Körfezi'ni "tanımadıklarını" ve bu ismi taşıyan mektupları kabul etmediklerini ekleyelim; onlar da yalnız "Arap Körfezi'ni" biliyorlar. Akıllı kimseler mektuplarını yalın bir biçimde "Körfez'e" (Gulf'a) gönderirler.

Kimi isimler beddua ve tahrik olarak algılanmaktadır. Daha geçenlerde Yunanistan'da ve Türkiye'de sokaklarda toplanan insanlar, Selanik'teki bir caddenin Mustafa Kemal adını alacağı duyulunca ve Rum Patrik bir Türk limanına "Venizelos" adını taşıyan bir gemiyle geldiğinde, karşılıklı, sert tepkilerini dile getirdiler. Bir sürü yer için çifte isim vardır: Güneydoğu Türkiye/Kürdistan, Makedonya Cumhuriyeti/FYROM, KKTC/Denktaş'ın sözde devleti ya da işgal altında olan topraklar, Doğu Karadeniz Bölgesi/Pontus, Anadolu/Küçük Asya gibi. Bir arkadaşım Anadolu'da Müslümanlığı seçip 1923'teki mübadeleye katılmamış Rumların yaşadığı bir köyün yeni isminin "Öztürkler Mahallesi" olduğunu anlatmıştı. Atina'daki eski havalimanı ismini o yöreden almıştı: Ellinikon (Yunan demektir); ama o yörenin asıl adı Hasan'dır (Hasani). Aslında yer isimleri ulusal egemenlikle ilişkilidirler.

Ama "ötekini" bu sorunlu isimler belasından söküp atmak da pek kolay değil. İki ülkenin başbakanlarının isimleri bile bir ara "ötekine" aitti. Kırk yıl kadar önce Yunanistan başbakanı Karamanlis (Karamanlı) ve Türk başbakanı Menderes (Meandros) karşılıklı olarak Türk ve Yunan isimleri taşıyorlardı. Yunanistan'da tarihsel nedenler yüzünden çok büyük sayıda aile soyadı olarak Türk isimleri taşır.

Arzulanmayan isimler her zaman aynı derecede sevimsiz değillerdir. Türkler genel olarak Yunanlıların, aslında Osmanlı yönetiminden söz ederlerken "Türk yönetiminden" (Turkokratia'dan) söz etmelerinden rahatsız olurlar, ama buna katlanabiliyorlar. Buna karşılık Türkler, "Konstantinupolis"i Yunanlıların "Yunanistan" sözcüğünü bulduğundan çok daha sevimsiz bulmaktadırlar. Dario Moreno "İstanbul, not Constantinopolis" şarkısıyla Türkiye'de çok sevilmişti. Birkaç yıl önce kimi yayıncılar dergileri için İstanbul'un eski bir ismini, Konstantiniye ismini seçtikleri için aleyhlerine soruşturma açılmıştı.

Son yıllarda her iki taraf büyük bir furya içinde elden geldiğince yer isimlerini değiştirmeye çalışmaktadır. Örneğin Türkiye'de İmroz Gökçeada ve Pire'deki Turkolimano (Türk Limanı) Mikrolimano (Küçük Liman) oldu. Yüzlerce yer ismi bu şekilde değiştirildi ve işlem devam etmektedir. İşin ironik yanı şu ki bu girişim bir çıkmazdır. Balkan kelimesi Türkçe'dir ve İstanbul ismi, oldukça inandırıcı bir açıklamaya göre, Yunanca "is tin Poli"den (Kent'e) türetilmiştir. Hatta Türkiye kelimesinin son iki hecesi de (-iya) Yunanca'dır. Ortak tarihin hem bağlayıcı hem ayırıcı bir işlevi vardır (Üçüncü Bölüme bakınız).

ALIŞTIRMALAR
(İsteğe bağlı)

Bir Türk ya da Yunanı ne belirler? Bu konuda birçok tanım var. Aşağıda Yunanın ve Türkün bazı tanımlarını bulacaksınız.

- Yunanlılar şunlardır (Yunanlılara göre bir "Y listesi"):

Y1 - Antik Yunanistan'da (Mora, Atika, Tesalya, Ege adaları, İonya, Büyük İskender'in Makedonya'sı) yaşamış ve Yunan (Helen) kökenli olan insanlar.

Y2 - Yukarıdaki gibi (Y1); ama Yunan kökenli olmayan ve Yunanca'yı ikinci bir dil olarak öğrenip Yunanlılarca Yunan olarak kabul edilmiş olanları da dahil ederek. Örneğin, ünlü Lukianos (MS 120-180) böyle bir Yunanlıdır.

Y3 - Yukarıdaki gibi (Y1, Y2); ama Antik Yunanlılarca Yunan olarak kabul edilmeyip çağdaş Yunanlılarca Yunan olarak kabul edilenler.

Y4 - *Yeni Ahit*'te Yunan (Helen) olarak adı geçen ama ne Yunan kökenli olan ne de Yunan kültürü taşıyan ve yalnızca Hıristiyan olmayanlar (putperest anlamında).

Y5 - Latince konuşan kimi Doğu Romalılar, özellikle Hıristiyanlığa yararlı olmuş, ama kendilerini Yunan olarak algılamamış olanlar. Büyük Konstantin (Flavius Valerius Aurelius Constantinus, 280-337) bir örnektir.

Y6 - Kendilerini ("putperest olmayan" anlamında) "Yunan olmayan" olarak belirleyen (sonraları Bizans olarak bilinen) Doğu Roma'nın grekofon Ortodoks halkı. Patrik Genadios Sholarios (1400-1472) bunlardan biridir.

Y7 - Kendilerini Yunan olarak algılayan ve herhangi bir kökenden olan (Helen, Slav, Arnavut vb.) grekofon Ortodoks Hıristiyanlar.

Y8 - Orta Anadolu'da yaşamış olan, Karamanlı olarak bilinen ve Yunan bilinci/kimliği taşımayan türkofon Hıristiyan Ortodoks cemaat.

Y9 - Yukarıdaki gibi (Y8); ama Yunan bilinci/kimliği taşıyanlar.

Y10 - Hıristiyan Ortodoks kökenli olup gizliden Ortodoks geleneğini izleyen türkofon Müslümanları (Genellikle Türkiye'de yaşarlar ve "kripto-Hıristiyan" olarak bilinirler).

Y11 - Hıristiyanlık dışı çeşitli mezheplere bağlı olup kimi Yunanlılarca din değiştirmiş "Yunanlı" ya da eski "Hıristiyan Ortodoks" sayılanlar; Aleviler bu gruptan sayılabilir.

Y12 - Günümüzde, uyruklularından bağımsız, kendilerini Yunan (Helen) olarak belirleyenler. Bunlar genellikle dünyanın herhangi bir yerinde bulunan Yunanlılardır.

Y13 - Din, dil ya da kendi belirlemelerinden bağımsız Yunan uyruklusu olanlar. Yunanistan'daki Batı Trakya azınlığı bu gruba dahil edilir.

Y14 - Yukarıdaki gibi (Y13); ama (kendilerini Yunanlı olarak görüp görmemelerinden bağımsız olarak) Müslümanları dışında tutarak.

Y15 - Yukarıdaki gibi (Y14); ama Ortodoks olmayan herkesi de (Ermeniler, Yahudiler vb.) dışında tutarak.

Y16 - Yunan uyruklu olup kesinkes Yunanlılığı kabul etmeyenler. Batı Trakya azınlığının kimi liderleri bu grubun örneği olabilir.

Çeşitli kriterler seçerek yukarıda verilen gruplardan herhangi biri "Yunanlılık"tan çıkartılabilir. Bazı Yunanlılar, yukarıda sıralanan, Yunan uyruklusu olan ve kendilerini Yunan bilen bu insanların birçoğunu gerçek Yunan saymamakta, başka Yunanlılar ise hemen hemen bütününü Yunan saymaktadır. Türklerle ilgili olarak da durum pek farklı değildir.

- Türkler şunlardır (Türklere göre bir "T listesi"):

T1 - Asya'da yaşamış olan bütün antik Türki halklar.

T2 - Hemen hemen dünyanın bütün insanları. Bu sav, 1930'larda geliştirilmiş ve artık savunulmayan Güneş-Dil teorisine göredir.

T3 - Orta Asya'da yaşamış ve bu yüzden Türk sayılan ama Türki kökenli olmayan kimi halklar. Moğollar buna örnektir.

T4 - Tarihi nedenler yüzünden Türklerle ilişkili sayılan kimi Avrupalı halklar. Macarlar, Bulgarlar, Finler buna örnektir.

T5 - Anadolu'nun kimi eski halkları; örneğin Hititler, İonyalılar vb. bugünkü Türkiye Türklerinin "ataları" olarak algılanmaktadır.

T6 - Uyruklarından bağımsız, Türk kökenli olmayan bazı Müslümanlar. Balkanların kimi Müslümanları, hatta Girit'in grekofonları bu grubun örnekleridir.

T7 - Çoğu Anadolu'da yaşamış ünlü kimi ortaçağ aydınları. Bunlar ne köken ne de kullandıkları dil bakımından Türklerle ilişkiliydiler. Mevlana Celaleddin Rumi tipik örnektir.

T8 - Dinlerinden bağımsız olarak Anadolu'nun bütün türkofonları. Ortodoks Hıristiyan Karamanlılar buna örnektir.

T9 - Türk kökenli bütün Osmanlılar.

T10 - Yukarıdaki (T9) gibi bütün Osmanlılar; ama etnik kökenden bağımsız bütün Müslümanları da katarak.

T11 - Yukarıdaki (T10) gibi; ama dinden, etnik kökenden, dilden ve kendi kendilerini belirlemelerinden bağımsız herkesi –yani Hıristiyanları ve Yahudileri de– katarak.

T12 - Etnik kökenden, dilden ve dinden bağımsız kendilerini Türk sayan bütün Osmanlılar.

T13 - Çağdaş Türkiye'nin bütün yurttaşları.

T14 - Yukarıdaki (T13) gibi; ama Müslüman olmayanları, örneğin Yunanlıları/Rumları, Ermenileri, Yahudileri katmadan.

T15 - Yukarıdaki (T14) gibi; ama etnik olarak Türk olmayanları, örneğin Kürtleri katmadan.

T16 - Günümüzde Türkçe konuşan bütün uluslar.

T 17 - Günümüzde kendilerini Türk sayanlar.

*

Yukarıda verilen listelere dayanarak bir sıra alıştırma yapılabilir. Aşağıdaki sorulara cevap vermeye çalışın:

S1. "Y listesi"ndeki Yunan tanımlarını inceleyin ve tarih bilginizden doğan kendi yargınıza göre çelişkileri yüzünden kendiliğinden geçersiz olanları ayırın. (Örneğin Y1-Y4, Y7-Y8 çelişkili tanımlardır, çünkü Y1-Y4 tanımında Yunan dili hem şarttır hem şart değildir; Y7-Y8 ise kendi kendine tanımlama hakkını hem kabul etmekte hem de reddetmektedir.)

S2. Aynı işlemi "T listesi"ndeki Türk tanımları için de yapın.

S3. İki listeyi karşılaştırın ve aslında –gerçek hayatta– aynı kimseler olan Yunan ve Türkleri bulup bulamayacağınıza bakın. Örneğin Y8 ile T8'in, Y12 ile T13'ün aynı topluluklar olduğuna dikkat edin.

Bulgular şu şekilde değerlendirilebilir:

C1. Sizce kabul edilemez olan tanımları sayınız.

- Eğer "Y listesi"nde 3'ten az çelişkili ve kabul edilemez tanım bulmuşsanız şu ihtimaller olabilir:

a) % 100 bir Yunanlısınız.

b) Yunanlıları seviyorsunuz ve etrafınızda mümkün olduğu kadar çok Yunanlı görmek istiyorsunuz.

c) Bir göz doktoruna gitmeniz gerekiyor.

- Eğer aynı "Y listesi"nde 3 ila 6 kadar kabul edilmez tanım bulmuşsanız normal bir Yunanlısınız.

- Eğer 6'dan fazla kabul edilemez tanım bulmuşsanız Yunanlı değilsiniz ve eğer 10'dan fazla bulmuşsanız muhtemelen bir Türksünüz.

C2. "T listesi" için şunlar geçerli:

- Eğer 2'den çok kabul edilemez Türk tanımı bulamıyorsanız siz safkan bir Türk vatanperverisiniz ya da gözleriniz iyi görmüyor (ya da her ikisi).

- 3 ila 9 kabul edilmez tanım bulmuşsanız normal bir Türksünüz demektir; 9'dan çok ise Türk değilsiniz; 13'ten çok ise Yunanlısınız demektir.

- Üçüncü taraf olanlar Yunan ya da Türke karşı besledikleri sevgiyi ya da karşı eğilimlerini oranlar alarak saptayabilirler.

C3. Aslında aynı kimseler olan kaç tane "Türk" ve "Yunan" buldunuz? En aşağı 5 çift bulmuş olmanız gerekir. Eğer 5'ten az ise:

- Tarih bilginiz iyi değil.

- Türk ve Yunanlıları iyi tanımıyorsunuz.

- Gerçekleri kabul etmeyi istemiyorsunuz.
- Her halükârda, bu kılavuzu dikkatle okumanız gerekiyor.

Sonuç:

1- Eğer genel olarak tam bir Türk ya da Yunanlı olduğunuz ortaya çıkmışsa, bu kılavuz sizin için pek yararlı olmayabilir. Siz iyisi mi ikili ilişkileri düzeltmeye yönelik girişimlere katılmayın. Sizin durumunuzda, bu tür girişimlere katılmamak bu yönde yapılabilecek en olumlu iştir.

Bu kılavuzun tersinden kullanılışından yararlanmaya bakın. Girişimleriniz, hangi amaçla olursa olsun, hep aynı sonucu verecektir; ama hiç olmazsa doğal eğilimlerinizi izlerseniz hem kendinizi daha rahat hissedersiniz hem de yaptığınızın tadına varırsınız. Gerilimin tadını çıkarın!

2 - Eğer "üçüncü taraf", "normal" bir Yunanlı ya da Türk iseniz (ya da her ikisi, diyelim bir Y8-T8 ya da bir Y13-T17 iseniz) ikinci bölüme geçiniz.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKLER VE YUNANLILAR BENZER Mİ?

Hiçbir zaman Türkiye ya da Yunanistan'ı doğusunda bulunan bir ülkeyle karşılaştırmayın ve özellikle doğudaki bu ülkenin Türkiye ya da Yunanistan'a benzediğini vurgulamayın. Her iki ülkenin halklarının "Batı"ya hayranlıkları derindir ve bundan dolayı "Doğulu" bir komşuyla ilişkili görünmek istemezler. Bazı kimseler Batı dünyasını –Katolik/Protestan diye (Yunanlılar), Hıristiyan diye (Türkler) ve kapitalist/emperyalist diye (her ikisi) algılayarak– küçümseyip eleştirseler de, yine de dünyanın batısıyla kıyaslanmak ve ilişkili görünmek isterler. Bu tercihlerini kabul etmeyip Doğulu kimlikleriyle kıvanç duyduklarını söyleyebilirler; kimi zaman kendilerini Doğulu, Akdenizli, Balkanlı diye niteleyebilirler; Batılı "Frenklere" ya da "gâvura" karşı mücadelelerini anımsatabilirler; ama hiçbir zaman kendilerine "Asyalı" demeyeceklerdir. Avrupalılık genellikle "in"dir.

*

Bundan dolayı, Türklerin büyük çoğunluğu Yunanlılarla kıyaslanmayı kabul ederken Yunanlılar Türklerle kıyaslanmayı istemez.[4] Yunanlılar, yaygın olarak bilinen ve Türkçe'ye "aynı soy, aynı surat" biçiminde çevrilebilecek, "Biz İtalyanlara çok benziyoruz" anlamına gelen Yunanca/İtalyanca bir söz geliştirmişlerdir.[5] Benim bildiğim İtalyanlar bu sözden ve hele benzerlikten pek haberdar değildirler. Öte yanda Türkler İranlılarla ve Araplarla olan benzerliklerinin hatırlatılmasını hiç sevmezler: ortak din, ortak yemekler, dilde temel etkiler, ortak tarih, or-

4 Bu bir genellemedir. Kuşkusuz komşu ulusa benzemek istemeyen birçok Türk vardır. Bu Türkler aşırı ulusçulardır, kimi dindar kimselerdir. Yunanlılarla ilişkiler kuran aydın Türkler genellikle benzerlikleri öne çıkaranlardır.

5 Her Yunanlının bildiği söz "Una razza, una faccia"dır. Antik Yunanlıların Doğu'nun/Afrika'nın etkisinde kaldığını savunan M. Bernal'ın *Black Athena* kitabını Yunanlıların sevmemesi de aynı anlayıştan doğmaktadır.

tak gelenekler vb. Yunanlılarla bunca benzerliği keşfedebilen aynı Türkler, Araplarla ve başka doğulu ülkelerle olan benzerlikleri göremektedirler. Her iki taraf da batıda bulunan halklara bakmayı sever.[6]

Böylece, sık sık Türk tarafı, en iyi niyetle, "birbirine benzediği için" iki halkın ne denli yakın olduğunu, nasıl ortak bir geçmişi paylaştıklarını, nasıl ortak gelenek ve görenekleri olduğunu tekrarlamaktadır. En sık duyulanlar, ortak yemekler ve müzik, her iki dildeki ortak kelimeler ve tavladır. Kimileri dış görünüşü de hatırlatır.

Yunanlılar bütün bunları umutsuz bir rahatsızlıkla ve biraz da şaşırarak dinlerler; karşı taraf bizi kızdırmak mı istiyor, alay mı ediyor, hakaret mi ediyor yoksa saflık mı gösteriyor diye anlamaya çalışırlar. Türk tarafı ise Yunanlıların bu "apaçık" benzerliği neden kabul etmediğini bir türlü anlayamaz.

*

Bundan dolayı Türklerin (ve üçüncü tarafın) ikide birde Yunanlılara bu "sorunlu" benzerliklerden söz etmemeleri evladır. Yunanlıların da kendi paylarına, bu konuda olur olmaz benzerlikler hatırlatıldığında, biraz daha dayanıklı olmaları ve hoşgörü göstermeleri gerekmektedir. Bundan böyle, bu satırları okuyanlar, karşı tarafın ne demek istediğini ve neyi kastettiğini daha iyi anlayacaklardır.

Ama "benzerlikler" söylemi Türk tarafına yöneltildiğinde yararlı olmaktadır. Hatta bu benzerlikler vurgulanabilir ve abartılabilir de (Yu-

6 Doğu'nun Batı'ya karşı duyduğu ve genellikle Hıristiyan Batı'nın teknik üstünlüğünden doğan "hayranlıktan" başka bu ilişkilerde bir de "kin" boyutu var. Doğu/Batı arasındaki bu sevgi/kin ilişkisinin eskilere uzanan bir tarihi bulunmaktadır. Müslüman ve Hıristiyan dünya arasında yüzyıllarca süregelen savaşlar ve istilalar her iki tarafça paylaşılan derin izlerin oluşmasına ve peşin yargıların yaratılmasına neden olmuşlar, kin kısmını güçlü kılmışlardır. Geçmişle ilgili algılamaların üstesinden gelmek için iki tarafın da yüzyıllara ihtiyacı olacaktır. Ama öte yanda, var olan peşin yargıların toplumlara işaret edilmesinde yarar vardır. İçten gelen peşin yargılarla ilgili dürtülerin kontrol edilip edilememesi bir yana, bu "bilgi"nin herhalde olumlu bir işlevi olacaktır. Bu Doğu/Batı ilişkisi burada daha fazla söz konusu edilmeyecektir. Ama Türklerce Yunanistan'ın genellikle Batı'nın bir parçası olarak algılandığını hatırlatmakta yarar vardır. Bundan dolayı Batılı güçlerin iki ülke arasında aracılık etmek istemeleri "Doğulu" Türkiye tarafından en azından kuşkuyla karşılanmaktadır. Öte yanda Yunanlılar Katolik/Protestan Batı'ya karşı kendilerini yabancılaştırılmış olarak algılamakta, Ortodoks Yunanistan'a karşı bir peşin yargı sezinlemektedirler. Bundan dolayı aracı olacakların hiç olmazsa din konusunda "gevşek" davranan kimseler arasından ya da Yahudi, Budist gibi egzotik dinlere inananlar arasından seçilmelerinde yarar vardır; bunlar her iki tarafa da, yani Türklere ve Yunanlılara, daha tarafsız görünebilirler.

nanlıların dinlemiyor olmaları koşuluyla). Yüzyıllarca aynı devlet sınırları içinde ve aynı coğrafi bölgede yaşamış iki halk arasında benzerlikler bulmak kuşkusuz çok kolaydır.[7]

Bunlar iki tarafın yapabileceklerinin asgarisidir. Bu işin bir de azamisi var: Tarafların kendilerini aşmaları. Yunanlılar bir âlicenaplık yapıp Türklerle "una razza, una facia" olduklarını kabul edebilirler, Türkler ise bir fedakârlık yapıp Asyalı özelliklerini ve Yunanlılarla en ufak bir benzerlik taşımadıklarını kabul edebilirler. Eğer bir gün iki taraf bunu becerebilirse Türk-Yunan ilişkilerinde inanılmaz hoş bir huzur sağlanacaktır. Karşılıklı güven büyük ölçüde yer edecektir. Bu konuda kimi Yap-Yapma önerileri ilerdeki (tarih ve sembollerle ilgili) bölümlerde yeniden ele alınacaktır; ama şimdi konunun başka bir boyutuna bakmak gerekmektedir.

*

Bu benzerlikler konusunun iki boyutu daha var: Bunların biri "imparatorluk", diğeri "ulusal kimlik" boyutudur. Türkler çok-uluslu bir imparatorluğun ve bütün etnik grupları Osmanlı yönetimi altında bir arada tutma geleneksel politikasının mirasçıları olarak, "birbirine yakın ve bir arada bulunma" politikasını ve gereğini daha fazla vurgulama; tarih, ırk ve dil benzerliklerini yüzeye çıkarma eğilimindedirler. Yunanlılar –egemen bir devlet kurmak için Osmanlılara karşı ayaklanmış ve savaşmış bütün öteki uluslar gibi– "uluslarına" ve ayrılma mücadelelerine anlam verecek ve bu durumu gerekli gösterecek farkları vurgulama eğilimindedirler.

Ulusal kimlik, bütün uluslar için, kendilerine özgü ve ayrı özellikleri vurgulama gerekliliğiyle ilişkilidir. Halk inancına göre dört yüz yıl "Türk boyunduruğu" altında yaşamış olan Yunanlıların, işgalciden kendilerine geçmiş olan muhtemel (kültürel ve hele biyolojik) benzerliklerin bulunduğunu duymak hoşlarına gitmemektedir. Yunanlılara Türk etkisinin ağırlıklı duyulduğu bir geçmiş hatırlatıldığında hakarete uğramış gibi bir duygu yaşıyorlar.

Buna benzer bir eğilim Türk tarafında da görülmektedir. Çağdaş Yunanistan'la, bir Avrupa Birliği üyesiyle, benzerlikleri vurgulamayı

7 Bu kılavuzdaki bütün görüşler biraz basitleştirilmiş ve dolayısıyla bir yerde de saptırılmıştır. Bir arada yaşamış olan halklar, ulusçu tarih yorumunun savunduğu gibi, "iki" tane değil "çok"turlar, hatta kişiler olarak milyonlarcadır. Bunlar "bir" devlet çatısı altında değil, en azından üç devlet içinde yaşamışlardır: Bizans, Selçuklu, Osmanlı ya da zaman içinde yüzyıllar gelip geçerken farklı aşamalardan geçen ve farklı devlet yapıları sergileyen devletler içinde yaşamışlardır.

seven Türkler, İonya'nın ve Bizans'ın Yunan karakteri hatırlatıldığında pek memnun görünmemektedirler. Bunca Yunan toprağını, halkını ve kültürünü miras almış olmaları rahatsız edici gibidir. Bu geçmiş genellikle suskunluk içinde geçiştirilir.

Türk tarafı, Osmanlı yönetiminin ve Türk egemenliğinin üstünlüğü ve egemenliği döneminde (gerçekten ya da muhayyel olarak) yaratılmış olan ("bizim" yönetimimiz ve "bizim" üstünlüğümüz dönemindeki) benzerlikleri ortaya çıkarmaktadır; 11.-14. yüzyıllarda türkofon ve grekofonların ırksal olarak karıştıkları dönemden miras kalmış olan ve Bizans'ın Müslümanlar üzerinde etkili olduğu dönemden kalma benzerlikler hatırlatılmamaktadır. Yunan tarihçiler ise, "öteki" yanın pek dile getirmediği kimi konuları gündeme getirirler: Anadolu'daki Hıristiyan halklar arasında geniş çapta gerçekleşmiş olan din değiştirmeler, İslam'a geçişleri.

Bu hassas İonya ve Bizans konusu (Türkler için) ve genel olarak "tarih" konusu (her iki taraf için) bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

ALIŞTIRMALAR
(İsteğe bağlı)

İki kişinin diyaloğunu düşünün. Birinin, Türk ve Yunanlıların birbirlerine benzediklerini, ötekinin ise bunun aksini savunduğunu farz edin. İleri sürülen düşünceleri izleyin. Sonra aşağıdaki soruları cevaplandırın:

A: Yunanlılar (Yr) ve Türkler (Tr) yüzyıllarca Osmanlı yönetiminde bir arada yaşadılar. Öylesine benziyorlar ki!

B: Ama yine de her zaman ayrı cemaatler ve köyler oluşturdular.

A: Ama karma köylerin bulunduğunu da biliyoruz ve kentlerde sokaklar ortaktı.

B: Farklar fiziksel yakınlıkla ilişkili değildir. Yr ve Tr ayrı kültürlere ve dinlere bağlıdırlar.

A: Ama tek tanrılı dinler arasında büyük benzerlikler var.

B: Yr ayrı bir aile yapısına sahip, tek karılı aile kurarlar.

A: Müslümanların haremi bir mitostur; Tr büyük çoğunluğu tek eşliydi, ama daha önemlisi son yüzyılda çok-kadınlı aile zaten yasak.

B: Aileler geleneğe göre kurulur: Tr kadın bulmak için başlık öder, Yr erkek bulmak için çeyiz verir.

A: Bütün bunlar gerilerde kalmış tarihtir, ayrıntıdır.

B: Bütünüyle çıplak Yr ve Tr bile farklı oldukları belli olur: Tr sünnetlidir, Yr değil; Türk kadınları ve kimi erkekleri tıraşlıdır, Yr değil!

A: İnsan gruplarını belirleyen o yerleri değildir. Neden ortak yemekler pişirdiklerini, aynı şarkıları okuduklarını, geleneksel olarak aynı giysileri giymiş olduklarını, binlerce ortak kelime kullandıklarını ve yüzyıllarca birbirlerinin kutsal ibadet yerlerini ziyaret ettiklerini görmüyorsun. Çok-uluslu Osmanlı İmparatorluğu içinde barış içinde birlikte yaşadılar.

B: Seçmeci bir belleğin var. Yüzyıllarca Hıristiyanlar esaret altındaydı, Yr Müslümanlığı kabule zorlandılar, Yunanlı çocuklar zorla alınıp yeniçeri yapıldı, bu Müslüman devlette Yr ikinci sınıf yurttaşlardı.

A: Geçmiş sabit fikir, obsesyon olmuş sende. Bugünkü duruma baksana. Yr ve Tr fizik olarak benziyorlar, kişi olarak hayattan aynı beklentileri var, günlük yaşamları benzer vb.

B: Ben farklı ve tuhaf şeyler görüyorum: Tr domuz yemez, günahı düşünür içki içerken, kutsal mahallere girerken ayakkabılarını çıkarırlar, tuvalet kâğıdı kullanmak yerine yıkanırlar, alenen kurban keserler ve sonuna tabutla değil kefenle gömülürler. Bunlar bizim için tuhaf şeylerdir.

A: Ama Yunanlı yüksek rahiplerdir cinsel temastan kaçınanlar, Yr'dir her Paskalya'da binlerce koyunu alenen kesip şişte pişirenler. Bunlar da Tr'ye tuhaf görünebilir. Ama bundan ne sonuç çıkar ki? Kimi tutucu Tr de Yr'yi tuhaf insanlar olarak görebilir. Bazı insanlara "öteki", farklı olduğundan, rahatsız edici de görünebilir. Bu bakımdan bu Tr de Yr gibidirler, benzerler.

B: Bu tür Türklerin böyle düşünmesi tutuculuklarındandır, aslında geri kalmış olduklarındandır. Sanırım bu da iki taraf arasında ayrı bir fark. Türklerin demokratik bir toplum yaratmaları gerekiyor, insan haklarına saygılı değiller vb. Oysa Yr bu açıdan öylesine farklı...

A: Bu da Yunanlıların kendileriyle ilgili imajlarıdır. Yr hem Bizans döneminin karanlık çağını hem de son yıllardaki diktatörlükleri unutmak istiyorlar: Metaksas'ı, iç savaşı, 1967-1974 döneminin askeri rejimini. Görmek istediklerini görüyorlar.

Sorular:

1. Bu iki kişinin bu konuda bir anlaşmaya varabileceklerine inanıyor musunuz? Neden?
2. Hangisi daha "makul" konuşuyor? A mı, B mi? Hangisine daha yakın hissediyorsunuz?
3. A ve B'nin düşüncelerini daha da inandırıcı kılmak için daha neleri ekleyebilirsiniz.

Okuyucu, sorulara yanıtlar vererek, özellikle benzerlikler konusunda Yr ve Tr'nin ne tür "diyaloglar" geliştirdiklerini daha iyi anlayacaktır. "Doğru" yanıtlar etnik kimlikle ilişkili olup kişisel bir sorundur ve yazar bu konuya karışmak istememektedir. Bu kılavuzun sonlarına doğru bu diyaloğu biçimlendiren mantığın bir açıklamasına çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AYRIM NEDENİ ORTAK BİR TARİH

Bu bölüm daha uzun; çünkü "tarih" uluslar arasındaki duyarlılıklar konusunda en önemli rolü oynamaktadır. Tarih derken sokaktaki adamın anladığını, yani geçmişte olanları kastetmiyorum. Burada tarih, geçmişin ulusal gereksinmelere göre benimsenmesi ve uyarılması anlamındadır. Bu tarih geçmişten başlayıp günümüze gelmez, dönemimizden başlayıp gerilere doğru gider; geçmişteki olayları yorumlayarak, seçmeci bir yöntemle, arada bazı olayları unutarak, tahrif ederek, abartarak ya da suskunluğa boğarak...

Bunun sonucunda bugün Türkler ve Yunanlıların geçmişle ilgili bütünüyle farklı imajları var. Aslında bu son cümle tersine çevrilmeli: Geçmişi farklı algılayanlar kendilerini de Türk ve Yunan olarak görmektedirler. İki ülkenin tarihçileri bir gün geçmişle ilgili bu iki farklı tarih yorumunu uzlaştırmayı becerebilirlerse, bugün iki ulusça benimsenmiş olan ulusal kimlik de herhalde önemli ölçüde değişecek.

Genç ya da çağdaş Türk ve Yunanlı tarihçiler, en son akademik gelişmeleri izleyerek doğal olarak "ulus" denen toplulukların yeni bir tarihsel oluşum olduğunu kabul ediyorlar. Çağdaş Yunanlılar (ya da kendilerini belirledikleri gibi söylendiğinde, "Helenler") 18. yüzyılın sonunda, Türkler ise 19. yüzyılın sonunda ulus haline dönüştüler.

Bu dönemden sonra, yani insanlar kendilerini ulus olarak belirledikten sonra, Türklerden ve Yunanlılardan söz etmek kolaydır. Ama bu dönemden önce Yunanlılığın ve Türklüğün tartışmasız bir kıstası bulunamıyor. Dil değil, çünkü bugün hiç kuşku duyulmadan Slavca, Arnavutça ya da Türkçe konuşanlar Yunan olarak; Slavca Arnavutça ya da Yunanca konuşanlar Türk olarak algılanabiliyorlar. Din de bir ulusu belirlemiyor: Tanrısızlardan Antik Yunanlı putperestlere ve çağdaş dinibütün Ortodokslara kadar hepsi tek bir ulus sayılabiliyor. Türkiye'de bugün süregelen dinin rolüyle ilgili "kültürel iç savaş" halkın ortak ulu-

sal özelliğini yok etmiyor. Kimi ulusçuların ileri sürdüğü "birleştirici kültür" ise, bütün dil ve din farklarına karşın –hatta taraflar farklı ilkelere dayalı düzenler kurmak amacıyla birbirini yok etmek için bir iç savaşa girişseler de– ne hikmetse, hep oradadır.

*

Tarih içinde kimin ne olduğunu saptamanın zorluğunu gösteren bir örnek Karamanlılardır. Karamanlılar Anadolu/Küçük Asya sakinleri türkofon Hıristiyan Ortodokslardır.[8] Türk tarih yazıcılığına göre bu topluluk dinlerini değiştirmiş olan Türklerden oluşmaktadır, Yunan tarafına göre ise Karamanlılar dillerini değiştirmiş Yunanlılardır (Rumdur).[9] Sonunda Karamanlılar 1923'teki zoraki nüfus mübadelesinde Yunanistan'a gönderildiler. Girit'in grekofon Müslümanları da Türkiye'ye gönderildi. Mübadele din temeli üzerinden gerçekleşti; din etnik kimliğin belirleyicisi olarak görüldü. Aslında konu biraz daha karmaşık; Süryani Hıristiyanlar ve Müslüman Arnavutlar mübadeleye dahil edilmediler. Ama burada ayrıntılara girmeyeceğiz.

Karamanlılar ve "Girit Türkleri" ya Yunanlı ya da Türk olarak algılandılar. Bu basitleştirilmiş ve ulusalcı "ikili" sınıflandırma, olayları tam olarak açıklayamıyor. Ulusun doğuşu sırasında (etnogenesis), ama daha sonraları da, bütün topluluklar yalnız bu iki genel etnik kimlik içinde barındırılmaya çalışıldı: ya Türk, ya Yunan. "Öteki"nin dilini konuşan "bizden" biri gerçek bir sorundu. Belki bunun için Yunanistan'a yerleşen Karamanlılar, bütün öteki mübadillerin yaptığı gibi, kendi kültürel derneklerini kurup dillerini ve geleneklerini sürdürmeyi denemediler.

Bu konuya değinmeyin; konuyu açmayın.

*

Bu "tarih" sorununu iyi anlamanın bir yolu, herhalde tarihi kimliklerle ilişkili bir algılama olarak düşünmek ve bir sacayağı üzerinde farz etmek. Ayağın biri gururdan (onurdan) olsun, ikincisi utançtan, üçüncüsü de güvensizlikten (hepsi, bir ateşi örtmüş olan küller üzerinde bulunuyor). Türk ve Yunan tarihi ve özellikle de "biz" ve "öteki"

8 Türkler Küçük Asya terimini pek sevmezler; Anadolu'yu tercih ederler (Bkz. Birinci ve İkinci Bölüm ve Alıştırmalar). Anadolu Türkçe'ye daha yakındır ama Yunanca'dır ("Doğu" anlamında Anatolia). Son zamanlarda her iki sözcüğün yerine "Türkiye" terimi de önerildi. Yunan tarafı ilk iki terimle barışıktır.

9 Türk tarafının anlayışı, "normal olarak" Türklerin Müslüman olmaları gerektiği, Yunan tarafının anlayışı ise Yunanlıların Hıristiyan olmaları gerektiği yönündedir. Yunan ve Hıristiyan ya da Türk ve Müslüman kimliklerinin dışındaki kimlikler tarihin ulusal yorumuna uygun olarak ulusal tarih yorumlanırken anlamsız sayılmaktadır.

konusuyla ilgilenen kısmı, bu üç öğeden oluşuyor. Gurur, "bize", bizim tarafa yakıştırılan aşırı övgü, şeref, zafer ve yüceltmelerle ifade ediliyor. Utanç ancak dolaylı olarak sezilebilir; ya "bize" atfedilen ve bizi şereflendirmeyen olayların sessizce geçiştirilmesinde ya da "öteki"nin "bize göre" daha aşağı, daha kötü vb. olduğunu kanıtlamak için gösterdiğimiz aşırı gayrette görülebilir. Güvensizlik, ulusun en nihai hedefi olan ulusal egemenliğe yönelirken ortaya çıkan duygudur. Güvensizlik, ulusun en kutsal değeri, egemenliğin –ki halk arasında "özgürlük" ya da "bağımsızlık" olarak da ifade edilir– yok olması korkusudur.

Yunanlılar 1821-1829 yıllarında ulusal devletlerini kurmak için "Türklere" karşı savaştılar. Türkler yüz yıl sonra, 1919-1922 yılarında aynı hedef için Yunanlılara karşı savaştılar. Tarihte belki de ilk kez iki ulusal devletin kurulması, birinin "ötekine" karşı savaşmasıyla gerçekleşti ve karşı taraf –karşılıklı– "ulusun düşmanı" olarak görüldü.

Ötekinin yerleştirildiği genel çerçeve, güvensizlik ve korkularla yakından bağlantılı olan geçmişle ilişkili bu algılamalar yumağıdır. Türkler için Yunanlılar durmadan yayılmacı davranışlar sergilerler. 1929'da küçük ulusal bir devletle yola koyulup sınırlarını Türk (Osmanlı) topraklarının aleyhine –durmadan– genişlettiler: 1881'de, 1913'te, 1923'te, 1947'de. Bu yönde başarısız girişimler de oldu: 1897, 1919-1922, 1974. Yunanlıların çerçevesi biraz farklı. Türkler Asya'dan saldırarak ve Yunan (Bizans) topraklarını ele geçirerek geldiler. Küçük Asya'daki Yunanlıların yok olmasına neden oldular. Bugünkü Yunanistan'da yaşayan Yunanlıları esaret altında tuttular. Eskiden Yunan olan topraklar üzerinde yaşayan Türkler hâlâ Yunanistan'ın bütünlüğünü tehdit etmektedirler. Son yıllarda da Kıbrıs'ı işgal ettiler.

*

Bunlar göz önünde bulundurulduğunda çeşitli tarih tezleri ve kimi duygular anlaşılır olmaktadır. Yunanlılar şunları ortaya koymaya çalışıyorlar:

A) Yunanlılar 3000-4000 yıldır "bu yörede" aralıksız yaşamış bir ulus oluşturuyorlar.

B) Antik Yunanlılar, Bizanslılar, Karamanlılar, çağdaş Yunanlılar vb. bir birlik oluşturuyorlar: Yunan ulusunu.

C) Her zaman üstün uygarlıklar yaratmış olan Yunanlılar, "barbar" Türkler tarafından tehdit edildiler, yıkıma uğratıldılar ve köleleştirildiler.

D) Yüzyıllarca sürmüş olan Türk işgali sırasında Yunanlılar çok acı çekti ve nihayet bağımsızlıklarını kazanmak için zorlu bir savaşa giriştiler.

E) Bugün bile korkutucu geçmiş kendisini bir tehdit ve tekrar edilebilecek bir olasılık olarak hissettirmektedir. Kıbrıs işgali ve İstanbul'daki Yunan azınlığına karşı yapılan saldırılar karşı tarafın "kötü niyetini" kanıtlamak için anımsatılmaktadır.[10]

Bu gerçekten basitleştirilmiş özette yukarıda anlatılan "sacayağın" her üç öğesi de bulunmaktadır: gurur (onur), utanç ve güvensizlik. Utanç, normal olarak ve her zaman olması gerektiği gibi gizlidir. Utanç, askeri yenilgiler gündeme geldiğinde, yenilgilerin nedenlerinin açıklanışında; "kölelik" döneminin sessizliğe bürünüşünde ya da kahramanlık dönemi olarak sergilenişinde; "ötekinin" aşağı gösterilişinde sezilebilir.

Türk tarafı bu yaklaşımın karşı yanını oluşturan bir tarih oluşturdu. Türk tarih yazıcılığına göre geçmiş, Yunanın kabul ettiği geçmişten, ama genel olarak Batı'daki (Hıristiyan) tarih yazımından çok farklıdır:

A) Antik Yunanlılarla çağdaş Yunanlılar bütünüyle farklı halklardır.

B) 1930'larda resmi çevrelerce benimsenen radikal bir tez geliştirildi. Buna göre hemen bütün dünya halkları Türk kökenli sayılıyordu; dolayısıyla Antik Yunanlılar bile Türk olarak sunuldular. Bu tezin bazı kalıntılarına ara sıra Türk tarih yazımında rastlanmaktadır.

C) İonya uygarlığı Yunan değil "Anadolulu"dur.

D) Bizans devleti ve uygarlığı Yunan değil "Doğu Roma"dır.

E) (Kimi zaman) Osmanlılar Türk değil çok-uluslu bir imparatorluğun yurttaşlarıdır; bundan dolayı bugünkü Türkler bu imparatorluğun geçmişinden "sorumlu" değillerdir.

F) (Genellikle) Osmanlılar Türktü ve bu Türk devleti kontrol ettiği uluslara karşı çok âlicenap ve hoşgörülüydü.

G) Yunanlılar Osmanlı yönetimi altında mutlu yaşadılar ama (nankörlükleri ya da Batı'nın teşviki yüzünden) ayaklandılar.

H) Çağdaş Yunanlılar Türk topraklarına karşı yayılmacı bir politika izlediler; Türk ve Müslüman halkları ezdiler.

İ) Yunanlılar Türklere "barbarlık" yakıştırarak Türkleri aşağılamak istemekte ve Türklerin uygar olmadıklarını ileri sürmektedirler.

10 Tabii burada tarihçiliğin "genel özelliklerinden" söz ediyorum. Bu genel eğilim en açık bir biçimde okul kitaplarında görülebilir. Doğal olarak Türkiye ve Yunanistan'da burada söz konusu edilen "ulusal" yaklaşımı yakından izlemeyen tarihçiler vardır.

J) "Karşı tarafın" bugünkü kötü niyeti, Yunanlıların Batı Trakya'daki Türk azınlığa ve Kıbrıs'taki Türk cemaate karşı davranışları ve son yıllarda Türk aleyhtarı tutumu anımsatılarak kanıtlanmaktadır.

Türk tarafı "çağdaş" Türk-Yunan ilişkilerini işleyen çalışmalar yayımladığında olaylar 1821'den başlatılmaktadır; Yunanlıların aynı konulu çalışmaları ise 1923'ten başlar. Aslında bu "öteki" tarafı daha "saldırgan" ve "yayılmacı" göstermenin en emin yoludur; çünkü Yunanlılar 1923'ten önce sınırlarını genişletmektedirler.[11]

Bu iki mitos birbirine tam olarak zıttır. Türkler "Dininize ve kimliğinize yüzyıllarca saygı gösterdik, sizlere ne iyi davrandık oysa sizler bize karşısınız, bize saldırıyorsunuz" derken, Yunanlılar "Yüzyıllarca topraklarımıza saldırdınız ve bizleri köle kıldınız. Hâlâ aynı politikayı güdüyorsunuz" diyorlar. Karşılıklı acı duygular en açık biçimde ve büyük bir sıklıkla okul kitaplarında, tarih yazımında, edebiyatta görülmekte, sokaktaki adamın ve politikacıların ağzından duyulmaktadır.

*

Türk ve Yunan tarihi gündeme geldiğinde yapılması gerekenler ya da yapılmamasında yarar olanlar hakkında fazla bir şey söylemenin pek kolay olmadığı bellidir. Her iki tarafın da kendi görüşlerinin doğruluğundan hiç kuşkuları yoktur. Kötüsü, insanlar çok ender olarak kendilerinin böylesine kaba, safça ve sathi algılamaların sahibi olduklarını kabul ederler. Tahrif amaçlı propaganda malzemesi örnekleri gösterildiğinde her iki taraf da bunların istisna ya da "çok az sayıda bazı fanatik kimselerin eseri" olduğunu savunurlar. Sonra yeniden aslında "karşı tarafın" "bize karşı" daha da fanatik olduğunu da eklerler.

Ayrıca bu "ulusal" görüşlerin genellikle dolaylı ve ima yoluyla ifade edildiği de göz önüne alınmalıdır. Son onyıllarda karşı ulusun olumsuz özellikleri artık ırksal nedenlerle değil (benim de yaptığım gibi) tarihsel, yapısal ya da psikolojik nedenlerle açıklanmaktadır. Bu yeni eğilimin sosyal bilimler alanında bir gelişme mi olduğu, yoksa ikiyüzlülüğe bir sığınma mı olduğunu söylemek kolay değildir. Günümüzde "barbarlık", "yayılmacılık", "aşağılıklık" vb. artık öteki ulusun içsel özellikleriyle değil, "değişmez" ve dolayısıyla hep kalıcı olan tarihsel, yapısal, konjonktürel nedenlerle ya da özel eğitimle elde edilen alışkanlıklarla açıklanmaktadır. Irksal söylemin "reddi" duygulandırıcıdır.

11 Yunanistan, Oniki Ada dışında (1947), 1923'ten sonra sınırlarını genişletmemiştir ve Türkiye 1923'ten sonra toprak kaybetmemiş, Hatay'ı topraklarına katmış ve 1974'te Kıbrıs'ta bir barış harekâtı yapmıştır/işgal etmiştir.

Yine de insanlığın bu durumu düzeltmesi için yapabileceği bir şeylerin olması gerektir. En iyi sonucu tüm çabaları yeni doğacak bebeklere yöneltmek verecektir. Türklerden ve Yunanlılardan oluşacak yeni bir kuşak, kendimize güveni, alçakgönüllülüğü ve bütün insanlara karşı güveni sağlayan daha az ulusçu bir çevrede yetiştirilebilir. Bu, sorunun uzun süredeki çözümüdür ve böyle bir çözümün yerel otoriteler tarafından finanse edileceği de çok kuşkuludur. Burada bu çözüm ele alınmayacaktır.

Bunun ötesinde, taraflar yukarıda gösterilmiş olanları hatırlatan tarihsel tezler geliştirdiklerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta sinirlenmemektir. Taraflar sakin olmaya çalışmalıdır. Kimi uzmanlar dinleyenlerin konuşmaya başlamadan önce sessiz bir biçimde büyük sayılara kadar saymalarını tavsiye ederler. Böylelikle hemen cevap yetiştirmeye koyulmamaları sağlanmaktadır. Ne kadar fazla sayarsanız o kadar iyidir. En iyisi bu sayma işini hiç sonuçlandırmamak ve hiç cevap vermemektir. Zaten bu tür durumlarda "karşı taraf" hiçbir zaman söylenenleri bir cevap olarak görmeyecek, apaçık gerçeklerin peşin yargılı birileri tarafından inkârı biçiminde algılayacaktır.

Dış görünüş de aldatmamalıdır. Bazen en peşin yargılı kimseler en soğukkanlı görünenleridir. Rahat ve güvenli bir kimse havası edinirler, huzurlu bir gülümseme sergilerler ve "karşı tarafın" neden böylesine dar görüşlü olduğunu açıklamaya koyulurlar. Genellikle gerçeğe oldukça yaklaşırlar ve saptamalarında başarılıdırlar. Dikkat etmedikleri, kendi rolleridir. Arada "karşı tarafın" görüşlerinin onları ilgilendirmediğini de ilan edebilirler. Yunanlılar, bunca toplumsal problemi olan "Doğulu" ve geleneksel bir ülkeden; Türkler ise böylesine küçük ve önemsiz bir ülkeden kaynaklanan görüşlere önem vermediklerini söyleyebilirler. Kendilerine büyük güveni olan insanlarla uğraşıp vaktinizi ziyan etmeyin.

Eğer derdinizi anlatabileceğiniz bir ortamdaysanız çekinmeden konuşabilirsiniz. Ben bu konuda birkaç kez şanslıydım; özellikle tarafsız topraklarda bulunduğumda, yani söz konusu ülkelerin dışında bulunduğumda serbest konuşma fırsatını buldum. Gerçeklerin ancak etnik bir kimlik taşıdıklarında geçerli olduğu bir tarih yorumunu kabul etmediğimi söyledim. Açık konuşmak rahatlatıcıdır, ama bu dürüstlük taraflara pek de inandırıcı gelmiyor. Ama konuşan için bu yaklaşım gerçekten rahatlatıcı olmaktadır.

Ankara Üniversitesi'nde Yunanca hocalığı yaptım. Orada her şey kolaydı. Gençler eski kuşak aleyhine eleştirileri zevkle dinlerler. Genç-

lerle olduğunuzda ulusal peşin yargının ne olduğunu anlatmakla, eski kuşakların bu peşin yargıları hem nasıl beslediklerini hem de onlardan nasıl etkilendiklerini, insanların inanmak istedikleriyle nasıl kendilerini aldattıklarını, nasıl grup kimlikleri yaratarak kendilerine gurur payı çıkardıklarını açıklamakla yola koyulabilirsiniz. Hemen hemen bütün ulusların kusur ve meziyetlerinde nasıl eşit olduklarını, farkların ise –varsa– değişikliklere gebe olduklarını gösterebilirsiniz. Eğer kendi uluslarının yanlışlar, haksızlıklar ve kötülükler yapmış olduğunu onlara kanıtlamak istiyorsanız, kendi "tarafınızın" da aynı şeyleri yapmış olduğunu kabul edin. Bu şartla kolaylıkla kendi taraflarının da eksikliklerini kabul edeceklerdir. Kim daha geniş bir topluluğun bir parçası olduğunu kabul etmek istemez?

Kendi tarafınızın eksikliklerini içtenlikle itiraf edin. Kurnazlıklar yapmayın. "Şimdi yaptıklarınızı biz de bir zamanlar yaptık, bu aşamalardan biz de geçtik" biçimindeki bir itiraf aslında dolaylı bir biçimde "Biz sizden ilerdeyiz, siz geridesiniz", "Biz kendimizi düzelttik, siz aynı kaldınız" anlamına gelmektedir. Bunu yapmayın, çünkü durumu düzeltmemek bir yana, daha da elektriklendirmektedir. (Bu daha çok kendilerini komşularına göre ve tarihsel olarak daha ilerde gören Yunan tarafının sık yaptığı bir yanlıştır.)

Gerçek ya da muhayyel ecdatlarının yapmış olduklarını söz konusu yaparak hayatta olan kimseleri hiçbir zaman kötülemeyin, itham etmeyin. Irkçı ve intikamcı yaklaşımlardan açık ve kesin bir biçimde kendinizi uzak tutun.

Ama kişiler "bizim" neden olduğumuz geçmişteki utanç verici olayları haklı gösterdiklerinde ya da mahkûm etmediklerinde belli sınırlar içinde eleştirilebilir kuşkusuz. İnsanlığa karşı işlenen suçlar (ırkçılık, cinayetler, yağmalar vb.), bugünkü "mirasçıların" da bu geçmiş için eleştirme bahanesine dönüşmemesi koşuluyla, her zaman mahkûm edilebilir. Eleştiri, geçmişle bugünü açık bir biçimde ayırarak yapıldığında, insanlar çok nadir olarak buna karşı çıkarlar.

Karşı tarafa tarihini, dinini, dilini, alışkanlıklarını vb. anlatmaya kalkışmayın. Bu tepeden bakış karşı tarafı çileden çıkarmaktadır ve bu yanlışlık çok sık yapılmaktadır. Yunanlılara Antik Yunanlıların tarihini, patrikhanenin geçmişini, Rumların/Yunanlıların Osmanlı yönetimi döneminde ne denli mutlu olduklarını anlatan Türklere ve İslamı, Mustafa Kemal'in dünya görüşünü, Müslümanların/Türklerin Batı Trakya'da ne denli mutlu olduklarını Türklere anlatan Yunanlılara çok sık

rastladım. Bu, "karşı tarafça", kendini bilmezlik ya da saygısızlık olarak algılanmaktadır. Bu konularda bir uzman değilseniz, en azından bu konuları daha iyi bildiği "varsayılan" "ötekine" bu tür konularda nutuk çekmeyin. ("Uzmanlık", birinin sahip olduğuna inandığı bir özellik değildir; yurttaşlarının ilan ettikleri bir özellik de değildir. Uzman "karşı tarafın" da uzman olarak kabul edeceği kimsedir.)

Bundan çıkan bir sonuç, normal olarak, her tarafın kendi ulusal tarihi hakkında söylediklerini kabul etmenizin ya da kabul ediyor gibi görünmenizin gerektiğidir.

İyi bir dinleyici olun. Söz kesmeyin. Palavra dinlediğiniz durumlarda bile karşı tarafın nasıl düşündüğü konusunda çok önemli şeyler öğrenebilirsiniz. Ayrıca, "ötekine" konuşma fırsatı verirseniz, konuştukça kendi aşırılıklarını ve tutarsızlıklarını anlamaya da başlayabilir. Dinlerken sırıtmayın.

*

Yukarıda sözü geçen Yap-Yapma'lar genel önerilerdir. Hatırlatılması olanaksız olan ve tarihle ilişkili sayılabilecek yüzlerce durum var. Genel olarak akılda tutulması gereken şudur: Ulusal tarih yorumunu savunma yönünde her çaba karşı tarafta bir hasım olma duygusu yaratmaktadır. Taraflar, inanılmaz tuhaf bir biçimde, karşı tarafın kendileri hakkında yaratmış olduğu imajın farkındadırlar. Bu imajı yaratacak ya da güçlendirecek her hareket derin bir rahatsızlık kaynağıdır.

Türkler ve Yunanlılar durumunda imajlar oyunu özeldir. Uzmanlar grupların üç farklı imaj oluşturduklarını söylerler: kendileri için oluşturdukları imaj, ötekinin imajı (ötekini nasıl algıladığı) ve karşı tarafın kendileri hakkında geliştirmiş olduğu imajın imajı ("bunlar bizi nasıl görüyor" imajı). Yine bu uzmanların iddiasına göre, kendimiz hakkındaki imajımız ile karşı tarafın bizim için geliştirmiş olduğu imajın olumlu/olumsuz farkı ne denli büyükse, bizde uyanan ve bize karşı yapılan haksızlık duygusu ve iki grup arasındaki gerilim de o denli büyük olurmuş. Bu konuda sorun gerçekten büyük. Her iki taraf da kendisi hakkında aşırı olumlu bir imaj geliştirmiştir ve aynı zamanda karşı tarafça hiç de takdir edilmediğine inanmaktadır.

Bundan dolayı, alçakgönüllü görünmeye –hatta becerebilirseniz gerçekten öyle hissetmeye– çalışın. Tevazu genellikle yararlıdır; ama şimdi söz konusu olan tarihi alçakgönüllülüktür. Kendi tarihi geçmişinizi dile getirmeyin. Bu, karşı tarafın içini bulandırıyor. Aynı zamanda karşı tarafta ufacık da olsa olumlu bir yan bulmaya çalışın. Bunu dile getirin,

söyleyin. Bunları yaptığınızda azıcık da olsa iki imaj arasındaki fark azalacaktır. İki taraf da gerilimi daha az hissedecektir.

Bunu yapmak, birinin kendi ulusal tarihinin olumlu yanlarını reddetmesi anlamını taşımaz. Tam tersine, bunu yapan, ulusal karakterine yeni, hemen hemen bütünüyle eksik olan bir meziyeti de eklemiş olmaktadır: alçakgönüllülüğü. Karşı taraf nasıl olsa bilinçaltında "sizin" önemli geçmişinizden haberdardır. Bu bilinç, bu geçmişi kötüleme çabasında sezilebilir. Zaten her taraf geçmişte "yüce" olmuş bir düşmanı olmasını tercih eder. Kimse önemsiz bir düşmanın karşısında zaferler kazandığını ya da yenilgilere uğradığını kabul etmek istemez.

Ama insanın yaptığı ve söylediği yetmez; ima edilenler de çok önemlidir. Bazen karşı tarafın ima ettiğine inanılanlar, felaketlere neden olabilir. Klasik bir örnek, Türk tarafının genellikle dile getirdiği "Yüzyıllarca bir arada yaşadık" sözüdür. Bu normal olarak "barış içinde" ya da "dostluk içinde" garnitürüyle sunulur. Yunanlılar geçmişle ilgili bu söylemi rahatsız edici bulurlar. Onlara göre "bir arada yaşama" olmamıştır, zoraki bir köleleştirme dönemi olmuştur. Bir tür hapishane olayı gibi bir durum: Demirlerin berisindeki insanlarla gardiyanlar bir arada bulunurlar ama "bir arada yaşamazlar". Bu dönemin olumlu bir yanı göz önüne getirilemiyor ve kabul edilemiyor, dolayısıyla ne bu dönemin "barışı" ne de "dostluğu".

Yüzyıllar sürmüş olan bu Osmanlı yönetimi dönemi Yunanistan'da "Turkokratia" (Türk yönetimi) olarak bilinir.[12] "Türk esareti" anlamına yakın bir anlam taşır. Türk tarafı Yunanlıların "Osmanlı" değil de "Türk" terimini kullanmalarına şaşarlar. Yunanlıların bu döneme neden bu denli karşı olduklarını anlamazlar. Şöyle düşünürler: "Alt tarafı, bunca tarihçi Osmanlıların olumlu yanını kabul etmektedir."

Bu tür durumlarla karşılaşıldığında ne yapılır? Taraflar "empati" egzersizleri yapabilirler. Örneğin, Türkler Yunanlıların "1919-1922 yıllarında İzmir'de iki tarafın barış içinde yaşadığını" söylediğini düşünebilirler. Bu dönem, bütün işgal olaylarında olduğu gibi –ilk andaki karışıklıklar dışında– kent için barışçıl bir refah dönemiydi. Ama bir Türkün bu yılları "mutlu" bir dönem olarak algılaması düşünülemez. Aynı biçimde Yunanlılar olumlu bir Osmanlı dönemi düşünememektedirler. Herhalde Yunanlılar da Türklerin tepkisini, Büyük İskender'in Hin-

12 Yunanlılar Osmanlılara "Türk" derken "Batı'nın" terminolojisini kullanırlar. Hıristiyan Batı dünyası (ve grekofonlar) Haçlılar döneminden beri bu ismi kullanmışlardır. Türkler bu terminolojinin bir Yunan peşin yargısı olduğuna inanırlar. "Türk" yerine "Osmanlı" kelimesini kullanmak her zaman daha akıllıca bir yaklaşımdır.

distan'ı işgal ettiği için suçlayan bir Hintliyi düşündüklerinde daha iyi anlayacaklardır. Büyük İskender'in fethettiği halklarca buyur edildiğini sanan Yunanlılar da Türklerin Osmanlı mirasıyla ilgili benzer duygularını anlamaya çalışmalıdırlar.

Başka türlü söylersek, "karşı tarafın" duyarlılığına, bunlar size pek anlamlı görünmeseler de, saygı gösterin. İnsanların tuhaf davranışlarında da bir anlam vardır. Empatik bir yaklaşım ve "anlama" amacıyla karşı tarafla iletişim kurma çabası bunu sağlamanın yoludur.

*

Yaygın, hemen hemen her gün karşılaşılan bir olay, İonya'nın farklı tarihsel yorumudur. Yunanlı turistler, bu uygarlığın kalıntılarını Ege'nin Türk kıyılarında sık ziyaret ederler ve bu kalıntıların Yunan yanını görmezlikten gelen Türk rehberlerin çabalarını alayla eleştirirler. Rehberlerce "Yunan" sözcüğü hiç ağza alınmaz, bu uygarlığın dilinden söz edilmez vb. Özellikle Türk okul kitapları bu uygulamayı aynen tekrarlar. Aynı zamanda bazı Türkler Yunanlıların gösterişli bir biçimde kalıntılardaki antik yazıları yüksek sesle okuduklarından nasıl rahatsız olduklarını dile getirirler, bu uygarlığın Yunan yanını rehberlere nasıl kabul ettirmeye çalıştıklarını anlatırlar.

Her iki tarafı da rahatsız eden bu çatışma durumu yalnızca doğru bir tarih yorumuyla ilgili değildir; yukarıda sözü edilmiş olan "sacayağın" önemli bir öğesidir. Antik yıkıntıların etrafında tarafların yaptığı kavga, bölgenin egemenlik haklarıyla ilgilidir. Antik yıkıntılardaki yazıları okuyabilen Yunanlının memnuniyet ifade eden gülümsemesi (Türk tarafı için bu küstah bir gülümsemedir), orada bulunan Türkler tarafından, bu toprakların antik sahipleriyle kendisi arasındaki yakın ilişkiyi –güya– kanıtlayan bir davranışın tatmini olarak yorumlanmaktadır. Bu tür "dekonstrüksiyonlar" gerçekten doğrudur; bazı durumlarda Türk tarafında görülen aşırı bir kaygının ve güvensizliğin sonucu olabilir.

Başka türlü söylendiğinde, bu antik yazıları okuyan, kendi varlığının yerel halk için bir tehdit olabileceği mesajını hissettirmemelidir. Özellikle, bu harfleri okuyabilen kişi –eski Yunanca çağdaş Yunanca'dan çok farklı olduğundan– yazının ne anlama geldiğini –sık sık olduğu gibi– hiç anlamıyorsa, anlamış gibi de davranmamalıdır. Hatta bu yetersizliğini dile getirirse yerel halk için ek bir rahatlama sağlayacaktır.[13] Empati bu

13 Hatta anlamalarına karşın anlamamış gibi davrananlar kendilerini ermiş gibi de düşünmeye başlayabilirler. Bu bir zekâ testi ve ulusal kibiri bütünüyle terk etmenin testi de olabilir. Çok az insan bunda başarı gösterir.

durumlarda yine yararlı olabilir. Aktör ve sonra bakan olan Melina Merkuri'nin bir televizyon programında Atina'daki (Monastiraki'daki) camiyi gösterip "Arap" camiinden söz ettiğini hatırlıyorum.

Karşı tarafın uluslararası ve ikili anlaşmalara göre saptanmış olan egemenlik haklarına saygı gösterin. Karşı tarafın "tuhaf" algılamalarına saygılı olun. Alt tarafı sizin algılamalarınız da öteki taraf için çılgınlık gibi gelebilir. *Eski Ahit*'te de okuduğumuz gibi "İnsanın her yolu kendi gözünde doğrudur." (Süleyman'ın Meselleri 21:2).

*

Özellikle çok dikkat edilmesi gereken kimi hassas konular var. Türk tarafı "barbarlık" suçlamasından rahatsız olmaktadır.[14] Bu, yüzyıllarca Batı'nın Müslümanlar ve Osmanlılar için geliştirdiği bir imajdır. Hiç kuşkusuz Batı Hıristiyan dünya tarihi düşmanına karşı peşin yargıları olmuştu ve hâlâ da bu yargılarını sürdürmektedir. Geçmişteki son bulmayan savaşlar, bu tür peşin yargıların oluşması için uygun zemini hazırlamışlardır. Türk tarafı bu durumun bilincindedir ve bundan rahatsızdır. (Türk tarafının pek bilincinde olmadığı ve hiç rahatsız olmadığı, Müslüman Türk tarafının da Hıristiyan dünya aleyhine peşin yargıları olduğu gerçeğidir. "Barbar", "geri kalmış" gibi sıfatlar "gâvur" ya da "emperyalist" gibi sıfatlarla dengelenmektedir.)

Türk tarafı, "Batı'nın" oluşturduğu ve Yunanlılar tarafından da kullanılan barbar Türk (ya da Osmanlı) imajına, Osmanlıların ya da Türklerin barbarca herhangi bir tarihsel davranışını kabul etmeyerek karşılık vermektedir. Türk tarih yazıcılığı Osmanlı yönetimini ve özellikle "öteki" milletlere karşı siyasetini, hoşgörülü, âlicenap, hemen hemen ideal olarak resmeder. Yunan tezi bunun tersidir. Tavsiye: Bu konuda aşırılıklardan kaçının; ne cennet ne de cehennem dünyamızın bir parçasıdır.

Bu alanda da, her iki tarafı da heyecanlandıran konu, geçmişteki imparatorluğun etik yanı değildir. Başka bir durum rahatsızlık yaratmaktadır. Ölmüş olanlarla yaşayanlar dolaylı bir biçimde ilişkili kılınarak, yaşayanlar hakkında olumsuz ya da olumlu bir yargı dile getirilmektedir. Daha kötüsü, yaşayanların davranışları artık bugünkü davranışlarına göre ya da geçerli etik değerlere göre değil, geçmişteki barbar ya da âlicenap (gerçek ya da muhayyel) davranışlara göre değerlendirilmek-

14 Türk tarafı bu suçlamayı duymaya hazır gibidir; özellikle Yunanlılardan. Kavafis'in "Barbarları Beklerken" adlı şiirinin, kimi zaman Türklerce sanıldığı gibi, Türklerle yakından uzaktan hiçbir ilgisi olmadığını hatırlatmakta yarar olabilir. Şiir Erken Roma dönemiyle ilgilidir.

tedir. Üstelik geçmiş de bugünkü değerlere ve etik kıstaslara göre ele alınmaktadır. Bu tür bir anlayışın baskısı altında olan Türkler kendilerini rahatsız hissetmektedirler. Geçmişteki kötü davranışları kabul ettiklerinde bunlar aleyhlerinde kullanılmaktadır, reddettiklerinde ise bilinen gerçekleri reddettikleri için istihzayla karşılanmaktadırlar.

Bu karışık mantık çerçevesinde Türk tarafı Osmanlılarca Yunanlılara uygulanmış katliamlar ya da imparatorluğun içinde Hıristiyanlar aleyhine uygulanmış ayrımcı siyasetin önemini vurgulamamaktadır. Yunan tarafı ise özellikle bu davranışları vurgulamaktadır; kendi soydaşları tarafından yapılmış benzer davranışlar ise unutulmaktadır. Her iki ülkenin okul kitapları bu oyunun örnekleriyle doludur.[15] Bu durumda ne yapılabilir? En başta okul kitapları değiştirilebilir. (Bu, gerçekten arzulandığında yapılması kolay olan bir şeydir.) Sonra, ölüleri canlılarla karıştırmayın. (Milliyetçilerin bunu yapması oldukça zor). Alt tarafı, hiç kimse başkasının yaptıkları için cezalandırılmamalıdır; bu başkası yakın bir akraba, hatta "babası" olsa bile.

"Barbarlık" suçlaması Türkler için başka nedenlerden dolayı da sorun olmaktadır. Günümüzde Türkiye'nin insan hakları ve demokratik uygulamalar konusunda da eksiklikleri vardır. "Yaşanan" durum haksız tarihsel, hatta ırkçı suçlamaları meşrulaştırır gibidir. Suçlamaları geçmişle ilişkili kılmayın. Somut olaylardan söz edin ve olayları genelleştirmeyin. Özellikle Türkiye'nin "kültürel, tarihsel, yapısal" nedenler yüzünden böyle olduğunu söylemeyin. Türkler bu bilimsel lafların berisinde gizli bulunan ırkçılığı sezmektedirler.

Türk-Yunan ilişkileri gündemdeyken "Ermeniler konusuna" ve "Kürt sorununa" değinmeyin. Türk tarafının, kurulmak istenen bu ilişkilere tepkisi sert olacaktır. Türk tarafının demokrasi konusundaki çabalarını da aşırı biçimde övmeyin; gayrisamimi biri izlenimi verebilirsiniz.

15 Çifte standart ayrı bir bölümde ele alınacaktır. Ama iki örnek bu uygulamanın boyutlarını gösterebilir. A) Bir Türk tarihçi Batı'nın Türklere karşı olmasının nedenini şöyle anlatmaktadır: a) Türkler 15. yüzyılda Ortodoksları Katolik Batı'ya karşı korumuşlardır ve b) Türkler 1821'de Hıristiyan olan Yunanlılara karşı savaşmışlardır. Yani Türkler ne yaparsa Batı'nın hoşnutsuzluğunun nedeni Yunanlılar olmaktadır. B) Yunan ve Türk tarihçiler sırasıyla ve keyfi olarak a) Yeni fetih dönemlerini ya da b) Sonraki "barış" dönemlerini seçmekte ve böylece Osmanlıların yayılmasının olumlu ya da olumsuz "etkilerini" kanıtlayabilmektedirler. Her iki örnekte tarihsel çerçeve siyasal amaçların doğrultusunda keyfi olarak seçilmektedir. Örneğin "Ortodoks-Katolik çatışması" terk edilip "Hıristiyan ittifak" çerçevesi seçilebilmektedir ya da aynı keyfi seçim arzulanan sonuca varmak için "dönemlerle" de yapılmaktadır.

Yunanlılar için Türklerle ilgili en hassas konular herhalde şu üçüdür: Antik Yunanlılar (ve Bizanslılar), yüzyıllar sürmüş olan Türk yönetimi ve Türk "yayılmacılığının" neden olduğu güvensizlik. Son konu aşağıda ele alınacaktır. Tarihsel görüşle ilişkili olan öteki ikisi ise Yunanlıların ulusal kimliğiyle doğrudan ilişkilidir.

"Yunanlılık" Antik Yunan'dan günümüze kesintisiz olarak süregelen bir ulus inancına dayanır. Öngörülebilen gelecekte bu değişmeyecektir. Değiştiğinde ise Yunanlılar da önemli derecede değişmiş olacaklardır. Türk tarafının katkısı büyük olabilir; eğer: A) Bir ulusun kendi ulusal mitoslarını kurma hakkına saygı gösterir, B) Başkalarının kendi geçmişinden farklı bir geçmiş oluşturma hakkını tanırsa. Bu çelişkilerle yaşamaya çalışın. Her iki tarafın da ihtiyaçlarına cevap verecek birleştirici bir görüş oluşturamadığınızda "bozulmayın". Tarafların içlerine sindirdikleri "tek-yanlılık" demokratik bir ilke ve uygulamadır. "Ortak" bir tarih yorumu oluşturan halklar iki faklı ulus oluşturmazlar. Ortak tarihlerin oluşmasını ummamız için vakit henüz erkendir.

ALIŞTIRMALAR
(İsteğe bağlı)

Tanınmış dört Türk ve dört Yunanlı tarihçinin Osmanlı İmparatorluğu'nun 15.-16. yüzyıllardaki "Yunanlılarla" ilgili gelişmelerine de değinen ve aşağıda verilen sekiz pasajını okuyun. Bunların hangilerinin Türk, hangilerinin Yunanlı yazarlar tarafından yazılmış olduğunu anlamaya çalışın. Kolay bir alıştırmadır.

1. "Türklerin Balkanlar'daki bu adilane ve kendi hesaplarına pek şuurlu ve halkı memnun bırakmış olan hareketleri meydanda dururken, süratle ilerlemiş olan Balkan istilasını bir türlü hazmedemeyen bazı (Batılı) garezkâr tarihçiler ... [dönemin çarpıtılmış bir tarihini sunmaktadırlar]."

2. "Osmanlı yöneticilerin yönetim anlayışı toplumsal gruplar arasında uyumu sağlamaktı ... Gerçekten de Osmanlı Devleti içindeki yerel cemaatler bir dereceye kadar kendi kendilerini idare etme ve yönetme otonomisine sahip olup etnik gruplar kültürel özelliklerini ve geleneksel hukuklarını korumuşlardır. İnkâr edilemez olan gerçek, Osmanlı hükümetlerinin hem İslamın hem de Ortodoks Hıristiyanlığın koruyucusu ve gelişmesinin bir aracı olmuş olduğudur."

3. "... İmparatorluk hem Ortodoks kilisesinin hem de milyonlarca Ortodoks Hıristiyanın koruyucusu olmuştur."

4. "Bu akılcı, etkili ve adil yönetim biçimi Osmanlı eline geçen halkın rahatlamasında, emniyet ve güven içinde yaşamasını sürdürebilmesinde en önemli unsur sayılabilir."

5. "Burada verilmiş olan birkaç örnek, [Osmanlı yönetimi yıllarındaki] yıkımı getiren o dönemde Yunanlıların nüfus olarak dramatik bir biçimde azalmış olduğunu göstermektedir."

6. "[Osmanlı yönetimi yıllarında] ... tahakküm, terör, zorla askere alınmalar ve çeşitli ek vergiler ... görüyoruz. Türkü en fazla sinirlendiren, Yunanlıların her zaman düşmandan yana olduğu, onlara yardım ettiği ve her an isyana hazır olduğudur. Bu yüzden Türkler özellikle Yunanlılara karşıdırlar... Bütün Makedonya acı çekmektedir. Geniş bölgeler ıssızlaşmakta ve topraklar işlenmemektedir. Birçok insan bu acılardan kurtulmak için Müslüman olmayı tercih ediyor."

7. "Sonuç: Türkler Küçük Asya'yı ve Balkanları fethettiklerinde beraberlerinde ne daha ileri bir teknoloji getirdiler ne de daha gelişmiş üretim ilişkileri geliştirdiler. Tam tersine, toplumsal ve politik yaşam biçimi açısından her bakımdan az gelişmiş bir toplum idiler... Bundan dolayı gayrimüslim köylü mutlu bir gün yaşamamıştır. Hayatı bir zavallılık içinde geçerdi."

8. "[Yunanlıların] ...ata binmesi, silah taşıması, yeni kilise inşa etmesi, kilise çanı çalması yasaktı. Mahkemelerde şahitlikleri geçersizdi. Özel giysiler giy-

mek zorundaydılar... En kötüsü, altı-on beş yaşlarındaki erkek çocuklarının devşirmeleriydi."

Soruları cevaplandırın ve görüş beyan edin.

1. Hiç kuşkusuz kimin Türk kimin Yunanlı olduğunu bulmak çok kolaydır. Doğru cevaplar tam bir değerlendirmenin sağlanması için burada verilmektedir. Sekiz tanınmış tarihçi yukarıdaki sıraya göre şunlardır: İ. Uzunçarşılı, K. Karpat, H. İnalcık, M. Kunt, K. Paparrigopoulos, A. Vakalopoulos, G. Kordatos ve N. Svoronos.[16]

2. Bu pasajlar özel bir çabayla seçilmemiştir. Bu, "etnik" Türk ve Yunan tarih yazıcılığının genel yaklaşımıdır. İstisnalar gerçekten çok azdır ve genellikle daha genç tarihçiler arasında bulunabilir. Konu Türk-Yunan ilişkileri olduğunda tek bir sayfa kolaylıkla tarihçinin milliyetini –eğer Türk ya da Yunanlıysa– elevermektedir.

16 Ayrıntılar için bibliyografyada verilen Millas: 2001'e bakınız.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEDEN DİLİ, SEMBOLLER VESAİRE

Karşılıklı güvensizlik ve hınç öylesine yaygındır ki, insanın dış görünümüne de dikkat etmesinde yarar vardır. Türkler ve Yunanlılar bazı davranışları, alışkanlıkları, sembolleri ve hatta nesneleri kuşkuyla karşılıyorlar; bazı davranışlar her etnik cemaat içinde farklı anlamlar taşır.

Yunanlılar daha yüksek sesle konuşurlar. Önce başka konulara değinen, nezaket soruları soran Türklere kıyasla Yunanlılar konulara daha çabuk girerler. Türkler bir seremoni izlediklerinde kendilerini daha rahat hissederler. Selamla başlarlar (günaydın, hoş geldiniz), hatır sorarak devam ederler (nasılsınız) ve sonra havadan sudan konuşurlar gündem konularına girmeden. Bütün bunlar yapılırken, her safha arasında belli bir ara bırakılır. Yunanlılar konulara girme konusunda daha sabırsızdırlar; ama yine de bu konuda, diyelim Amerikalılar kadar aceleci değillerdir.

Yunanlılar söz kesmede daha serbest davranırlar ve hepsi birden konuşarak bir sohbeti sürdürebilirler. Bir tavernada herkesin konuştuğu ve hiç kimsenin dinlemediği bir grup görmeniz olağandır. Türkiye'de bir arkadaş grubu tam bir sessizlik içinde bu dostluğun tadını çıkarabilir. Buna Türkiye'de askerlik görevimi yaparken dikkat etmiştim. Türkler cevap vermekte aceleci değildirler. Söz kesmeyi bir ihtiyaç saymazlar. Sonraları, on yıllık süre boyunca Suudi Arabistan'da çalışırken, doğuya gittikçe insanların daha az aceleci ve daha az stres altında olduklarına inanmaya başladım.

Birkaç tavsiye: Yunanlılar o kadar yüksek sesle konuşmamalı, aceleci olmamalı, söz kesmemeli, cevap vermek için atılmamalı, hemen dile getirmiyor diye "karşı" tarafın sağlam tezleri yok sanmamalıdırlar. Türkler ise terbiyesiz, saldırgan insanlarla karşı karşıya geldiklerini sanmamalıdırlar. Karşı tarafın acelesi saygısızlıktan değil sabırsızlıktandır.

*

Yunanlıların el ve bacakları daha laçkadır; karşı tarafa kıyasla daha fazla sallarlar. Uzaktan bir Yunanlının konuşmasını izleyebilir, tezlerini el ve beden hareketlerinden tahmin edebilirsiniz. Türkler daha ağır ve ölçülüdürler. Kendileri hakkında oluşturdukları imajlar da bu özelliklerle uyum içindedir. Yunanlılar "Akdeniz huyu" taşıdıklarına inanmak isterler; tutkularını, içgüdülerini, dürtülerini izleyen *Zorba* tipik bir Yunanlı sayılır. Türkler kendilerini "ağırbaşlı", yani ciddi ve saygılı görürler. İnsanlar doğal olarak tümüyle değişemezler ama görünüşe aldanmamayı öğrenebilirler. Görünüşe bakarak hemen hüküm vermeyin.[17] Yunanlılar "büyüklere" saygılarını sunan Türkleri Yunan kriterlerine göre değerlendirmemelidirler. Türkler alenen başbakanın, bakanın ve başka üst makamların elini öperler. "İleri gelenlerin" huzurunda ellerini karınları üzerinde bitiştirirler. Bu davranış karşı tarafça bazen geleneksel, hatta "feodal" bir boyun eğme olarak algılanmaktadır; demokratik eşitlik eksikliği olarak. Bu belki bir yere kadar doğrudur. Ama Türkler de Yunanlıların ikonaları öpmesini bir tür putperestlik olarak görebilirler; İsa Peygamber'in gömülüş merasimini (*Epitafios*) de öyle. Karşı taraf için tuhaf ve giderek rahatsızlık kaynağı olabilecek günlük birçok alışkanlık vardır. Batı Trakya'yı ziyaret eden bir Türk bakan kendisi için kurban edilen bir koyunun kanıyla alnını işaretlendirdiğinde bu davranış Yunanlılar için rahatsızlık kaynağı olmuştu. Karşı taraf için sürpriz olan, hatta tepki yaratan bir sürü etnik alışkanlık var. Her iki tarafın, karşı tarafın geleneklerine daha saygılı olmasında ve karşı tarafı daha az geleneksel biçimde değerlendirmesinde yarar vardır.

"Öteki"yle konuşurken ya da onun için yararlı olacakları sayıp dökerken parmağınızı didaktik biçimde sallamayın (Yunanlıların daha sık sergilediği bir huydur bu). Her iki taraf, en azından koruyucu havası takınmayı sevdiği kadar, tepeden bakılmaktan hoşlanmaz.

*

Dış görünümün ikinci öğesi giyim kuşamdır. Birkaç kez Türk arkadaşlar bana, şovenlere, aşırı ulusçulara, fanatiklere vb. özgü biçimde konuşan ve davranan "Yunanlı aydınlarla", "iyi eğitim görmüş olan Yunanlılarla" ilgili hayal kırıklıklarını dile getirdiler: "Bu insanlar bile böylesine kötü davranıyorlardı!" Kısa bir süre sonra bazı aşırı sağcı Yunanlıların

17 Peşin yargı kimi zaman aşılamaz. Peşin yargının egemen olduğu yerde "öteki" kaşlarını çattığı zaman olumsuz iç dünyasını yansıttığına, gülümsediğinde ikiyüzlülük ettiğine, tarafsız bir ifade takındığında "soğuk" ve "buz gibi" olduğuna inanılır.

"kültürlü insanlar" gibi giyinmiş olduklarından "aydın" olarak algılandığını anladım.[18] Türkiye'de insanlar kişileri giyimlerine göre tasnif ederler: Şapka giyen ve kravat takan bir adamla, başını başörtüsüyle örtmeyen kadın, tarihsel ve Kemalist reformlarla ilişkili ideolojik nedenler yüzünden çağdaş ve ilerici sayılır. (Bu imaj son yıllarda yavaş yavaş değişmektedir.) Oysa Yunanistan'da giysiler ilericiliği ya da çağdaşlığı sağlayamıyor; toplumun en geri kesimini en iyi kostümlerin içinde bulabilirsiniz.

Öte yandan Yunanlılar da iyi giyimli Türklere bütünüyle farklı nedenler yüzünden çok değer vermekte. Türklerin fesli ve şalvarlı imajlarının yerleşmesinden sonra çağdaş giysili Türk gerçek bir sürprizdir; hemen hemen Türkün tam tersi, beklenen Türk stereotipinin tam karşıtı. Bundan dolayı Yunanlılar gerçek çağdaş, "farklı", olumsuz Türkü reddedecek ve hatta Yunan tezlerini benimseyecek ve tekrarlayacak bir Türk ile karşı karşıya geldiklerine inanırlar. Bu Türkler bu beklenenleri yapmayınca da umudu hayal kırıklığı izler. Yunanlılar takdir etmeli ki çağdaş görünüm ille de Yunan dostluğuyla doğrudan orantılı değildir. Türkiye'de karşılaştığım fanatikler hem yabancı diller konuşup hem de çok iyi giyimli olabilmektedirler. Bundan dolayı dış görünüme göre sonuçlar çıkarmayın. Bir terzinin becerisi sizi hayal kırıklığına uğratmasın.

*

Kimi zaman da bazı nesneler rahatsızlık kaynağı olabilmektedir. Haç ve hilal, taraflara "öteki"nin olumsuz yanlarını hatırlatabilir. "Ulusal bilinci" kin ve korku pompalayarak güçlendirmeye çalışan bütün ulusçu kitaplar karşı tarafı kaba, vahşi, acımasız vb. olarak sergiler. Bu tür kitaplar genellikle "bize" karşı vahşet sergileyen "ötekini" gösteren resimlerle de canlandırılırlar; bu tür kitaplarda haç ya da hilal ve başka buna benzer nesneler hazır ve nazırdır.

Bu kitaplarda göze batan resimler minareler, sarıklar, haremler, kafesli pencereler, –"çocuklarımızı" alan– korkunç yeniçeriler, imamlar, köle pazarları, palalar, zincirler, kamçılar, idam sehpaları, kazıklar vesairedir. Tabii bütün bunlar Türklerle ilişkili gösterilir. Yunanlılar efsunlara, karalar içinde papazlara, –tercihen sarhoş– fahişelere, haçlara çivilenmiş "bizimkilere", ağlayan kadınlarımıza ve çocuklarımıza, kiliselere ve çan kulelerine, laternalara vesaireye daha yakışıktır. Bu nesnelerin rolleri bellidir. Laternanın sevilmemesinin ve 1923'ten sonra İstan-

18 "Aydın" terimi Türkiye'de aynı zamanda "kendini bir davaya adamış kimse", "halk için eylem yapan kişi" anlamını da içerir gibidir. Türkiye'de "aydınların" olumlu toplumsal davalar peşinde koşmaları da beklenir.

bul'da yasak edilmesinin nedeni, söylenenlere göre, Yunanlıların/Rumların 1919-1922 yıllarında Yunan ordusunun başarılarını laterna çalarak kutlamalarıdır.

Bayraklar ve hatta kimi flamalar gibi sembollerin kinle karşılanması ve sevilmemesi anlaşılır olmaktadır. Günümüzde bile Türk televizyonunda gösterilen futbol ve basketbol karşılaşmalarında iki Yunan basketbol takımının -AEK ve PAOK- flamaları ekranda gösterilmemekte ve onun yerine tuhaf uydurma bir simge belirmektedir. Bu iki takımın simgeleri iki başlı kartaldır; ama bu batıya ve doğuya bakan kartal simgesi Bizans devleti tarafından da kullanılmıştı. Sansür edilmesi bundandır.[19] Yunanlılar Türkiye'de etrafta gereğinden çok ulusal bayrak dalgalandığına ve Atatürk fotoğrafı bulunduğuna inanmakta. Bir bilimsel sempozyum sırasında Yunanlı bir tarihçi salona bir Türk bayrağı asıldığında rahatsız olmuş, hareketi protesto etmişti. Bu davranışın ulusçu bir provokasyon anlamı taşımadığına zorlukla inandırabildim. Türk arkadaşlarım biraz hayretle Yunanistan'da pek çok kilisenin bulunduğunu, sokaklarda pek çok papazın dolaştığını söylerler. Türkler papazlara özellikle dikkat ederler, çünkü Türkiye'de dinadamlarının "resmi" giysileriyle sokaklarda dolaşmalarına alışık değiller.

Tarihsel olarak, taraflar "öteki"ne karşı bir savaş kazandıklarında, ilk yaptıkları "öteki"ni anımsatan sembolleri ortadan kaldırmaktı. Birkaç yıl önce İstanbul Belediyesi'nin bazı ileri gelenleri, kentin eski sahiplerini anımsatan Bizans surlarını yıkmayı bile önerecek noktaya varmışlardı. Müslümanlar kiliseleri camiye dönüştürmüş ya da harabeye dönüşmeye bırakmışlardır, Hıristiyanlar da camileri aynı biçimde yıkıma terk etmişlerdir. Bugün birkaç tapınak onarıldığında bu hareket "örnek hoşgörü" simgesi olarak lanse edilmektedir.

Dil alanında da çok yanlı bir çaba gözlenmektedir. Her iki taraf dillerini yabancı dillerden "sinmiş" olan sözcüklerden "arındırmaya" çalışmaktadır. Türkçe ve Yunanca sözcükler Yunanca'dan ve Türkçe'den özellikle çıkarılmaktadır (yer isimlerinin değiştirilmesi konusu için birinci bölüme bakınız.) Dilin yoksullaşması, temel amaç olan temizliğin yanında önemsiz sayılmaktadır. Bay Dizikirikis (Dizi-kırık) adında bir Yunanlının yazdığı bir kitapta, bütün Türkçe kökenli kelimelerin Yunanca'dan çıkarılması gerektiğinin hararetle savunulduğunu okudum.

19 Bu iki başlı kartalı Arnavutluk devleti de bayrak olarak kullanmaktadır. Bu olay Türk tarafı için bir sorun değildir; bu ulusal bayrak Türk televizyon ekranlarında sık sık belirir. Sembollerin anlamları doğal olarak içeriğe göre ve kullanana göredir.

Yunanistan'da birkaç yüzyıldan beri bu isimle bilinen "Türk kahvesi" bile son yıllarda Yunanlıları rahatsız etmeye başladı ve son yirmi yılda "Yunan kahvesi" adını aldı. Bu kahveyi Yunanistan'da bir garson ancak bu isimle ve bu kimlikle sunup tatmin olabilir.[20]

Bu yüksek dozdaki "hassasiyet", tarafların bilinç düzeyinin hayli altındadır. Davranışları hatırlatılınca şaşırırlar. Alışılagelen savunma mekanizmalarına başvururlar: Eğilimin önemini küçümserler ya da sadece öteki tarafın bu konularda hassas olduğunu savunurlar.

*

Bu denli kuşku, güvensizlik ve duygusallık karşısında ne yapılabilir? Bu davranışın komik yanını bilinç düzeyine çıkarmak yardımcı olabilir. Kolaylıkla saptanabilen peşin yargılı davranışları, yani "öteki" tarafın davranışlarını seçiniz ve kendi tarafınıza, bu uygulamaların "bizim" tarafta da geçerli olduğunu açıklayınız. Kendi tarafınızın komik davranışlarını kullanarak "öteki" tarafa, "öteki" tarafta da bu tür davranışların bulunabileceğini gösteriniz. Yani kıyaslamalı bir yöntem kullanınız. Hiçbir zaman yalnız karşı tarafın zayıf yanını göstermeyiniz; yalnız karşı tarafı olumsuz ve peşin yargılı göstermeyiniz. Gösterirseniz, A) Karşı tarafı öfkelendireceksiniz, B) Kendi tarafınızın –"dengeyi sağlamaya" çalışacağından– daha da kötü davranmasına neden olacaksınız.

Ama bazı umutsuz ve o denli gerçekçi olmayan davranışları da denemek olanaklıdır. Örneğin, takımınızın tezahüratını yaparken flama kullanmayabilirsiniz. Kahve içmeyin ya da filtre kahve, Fransız kahvesi, hazır kahve için. Karşı tarafa onları heyecanlandıran nesneleri göstermeyin: minare, çan kulesi, türban, efsun, kılıç, kartal vb. Olur da bu nesneleri görürlerse, bunların aslında Türk ya da Yunan değil, Arap ya da Slav kökenli olduklarına inandırmaya çalışın. Bazı kimseler bu yöntemi kendi kendilerini teskin etmek için kullanırlar: Türkiye'de Yunan kökenli nesneler için "Levanten" kelimesi kullanılmakta, Yunanistan'da ise bazı eksantrik tarihçiler Osmanlı Devleti'ni "Yunan" olarak değerlendirmeyi denemektedirler.

Aslında her iki taraf bu sonsuz ayrıntılar konusunda öylesine birbirinden uzaktırlar ki, temelde kelimelerin, hareketlerin, nesnelerin vb., sembolik ve çelişkili anlamlar taşıdığı farklı iki dünyada yaşar gibidirler. Kendi dünyalarında her şey normal ve kabul edilebilir sayılırken, "öteki"nin dünyasında durumlar tuhaf, şüpheli ve hatta kabul edilemez ola-

20 Birkaç yıl önce Lübnanlı bir Ermeni tarafından bu kahvenin ne Türk ne de Yunan, aslında bir Ermeni kahvesi olduğu bana sert bir biçimde hatırlatıldı.

rak algılanmaktadır. Köken önemlidir. Sonuç genellikle öze göre değil kökene, kaynağa göredir. Bu metnin önce Türkçe ya da Yunanca değil de İngilizce yazılmasının nedeni de budur: Türkçe ya da Yunanca bir metin otomatik olarak "karşı tarafça" peşin yargılı sayılacaktır.

Her iki taraf kendi özel ulusal çevrelerinde, karşı tarafı kuşkuyla izleyerek yaşar. Bir içkiyi paylaştıklarında ve karşı tarafa sağlık dilediklerı zaman bile sembollerle ilgili çatışma kendini sezdirir: Türkler bir saygı ve alçakgönüllülük ifadesi olarak kadehlerini mümkün olduğu kadar alçakta tutarlar; Yunanlılar kadehlerini bir coşku ifadesi olarak havaya kaldırırlar. Yunanlılar kadehlerini alçaltmalı, Türkler yükseltmeye çalışmalıdır. İki taraf arasında yakınlaşmayı sağlamak için önce benzerliği kanıtlamaya çalışmayın; hedef, farklara rağmen, hatta karşıtlığa rağmen anlayışın hâkim kılınması olmalıdır.

ALIŞTIRMALAR
(İsteğe bağlı)

Yıllar ve tarihler de sembolik anlamlar taşır. 1071, 1453, 1774, 1821-1829, 1897, 1908, 1912-1913, 1915, 1918, 1919, 1922, 1923, 1942, 1955, 1964, 1974, 1996 ve başka yıllar Yunalıların ve Türklerin ulusal belleğinde önemlidir. Biri için mutlu bir olay olan, karşı taraf için mutsuz bir olaydır. Yukarıda sıralanan tarihlerin anma günleri, taraflar için karşılıklı olarak olumlu ya da tersine olumsuz olarak algılanır.

S1 - a) Bu tarihlerin neleri ifade ettiğini bulun. b) Aynı anlamlara gelen başka tarihler de bulmaya çalışın.[21] Sonra c) Bu anma günlerinin her 25, 50 ve 100 yılda bir kutlandıklarını/anıldıklarını varsayarak her iki toplum içinde bu olayların ortalama olarak kaç yılda bir önemle gündeme geldiğini hesaplayın. d) Aynı hesabı bu olayların son yüzyıl içinde her 10 yılda bir kutlandıklarını varsayarak yapın. (Son sayının ortalama olarak yılda on beş günden çok olması gerek).

S2 - Türk ve Yunanlıların katıldığı, Kıbrıs'ta yer alan ve iki cemaat arasındaki dostluğu amaçlayan bir müzik konseri, temelde bazı Yunanlılar tarafından 19 Mayıs'ta, yani Türk İstiklal Savaşı'nın ve Yunanlılara karşı yürütülen bir savaşın başladığı tarihte gerçekleştirildiği için eleştirildi ve boykot edildi. Bu konser bir hata olarak algılandı, çünkü böyle sembolik bir günde Yunanlıların, özellikle Türklerle bir arada, eğlenmemeleri gerekirdi.

Biri için sevinç ya da acı kaynağı olurken öteki için tersi duygular yaratan bu tür tarihler çoktur. Şunlar Yunanlılar için önemli olan tarihlerdir: 25 Mart (Yunanlılar 1821'de Osmanlılara karşı bağımsızlık savaşını başlattılar), 10 Nisan (1822 yılında Chios/Sakız Adası'nda Osmanlıların gerçekleştirdiği katliam), 15 Mayıs (Yunan ordusu 1919'da İzmir'e ayak bastı/İzmir'i işgal etti), 9 Mayıs (1915-1922'de Pontus Yunanlıları katliamının anma günü), 29 Mayıs (Konstantinupolis'in/İstanbul'un 1453'te düşüşü/alınması), 14 Ağustos (Türkler 1996'da Kıbrıs'ta S. Solomou'yu öldürdüler), 6/7 Eylül (1955'te İstanbul Yunanlılarına/Rumlarına karşı yağma ve sindirme olayları), 9 Eylül (Türkler 1922'de İzmir'i/Smirni'yi kurtardılar/ele geçirdiler), 26 Ekim (Yunanlılar 1912'de Thesaloniki'yi/Selanik'i kurtardılar/ele geçirdiler).

Şunlar da Türkler için önemli olan bazı tarihlerdir (yukarıda verilmiş olanlar tekrar edilmiyor): 13 Şubat (1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurul-

21 Bu sayıları artırmak çok kolaydır. Örneğin Yunanlılar isterlerse ve yalnız 15. yüzyılla sınırlı kalarak şu sembolik savaşları anımsayabilirler: Türkler Atina'yı fethediyor (1456), sonra Mora'yı (1460), Türkler Trapezus/Trebizond/Trabzon devletine son veriyor (1461), Lesbos/Midilli'yi, Samos/Sisam'ı (1462, 1475) fethediyorlar, Yunanlılar Mani'de ayaklanıyorlar (1481), Nafpaktos/İnebahtı fethediliyor (1499).

du), 19 Mayıs (1919'da Türk İstiklal Savaşı başladı), 15 Temmuz (1974'te Kıbrıs'ta Türk barış harekâtı/işgali), 30 Ağustos (1922'de Türkler Anadolu'da Yunanlıları yendiler), 5 Ekim (1912'de Balkan Savaşı başladı), 12 Ekim (1908'de Kriti/Girit Yunanistan'a bağlandı), 24 Aralık (1963'te Kıbrıslı Türkler Kıbrıs'ta Kıbrıslı Rumlar tarafından katledildi).

Herhangi bir taraf için belli bir önemi olan ve Türk-Yunan ilişkileriyle de ilişkili olan tarihler bulmaya çalışın. Bu tür tarihler için iki kaynak, önemli kimselerin "öteki" tarafından öldürüldüğü tarihler ve kentlerin "öteki" tarafından fethi ile "bizim" taraftan kurtarılma tarihleridir. Bütün bu tarihlerin bir listesini yapın. Sonra bir yıl içinde, Türk ve Yunanlıların, herhangi bir tarafın tarihsel duyarlılıkları incitmeden ortak bir müzik konseri yapabilecekleri –kalmışsa– kaç gün kaldığını hesaplayın.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AZINLIKLARIN "KULLANIMI"

Bu kılavuzdaki bölümler birbiriyle ilişkilidir. Azınlıkların ismi ve bu konudaki tartışmalar birinci bölümde ele alınmıştı.[22] Burada bu hassas konunun başka yanlarına değinilecektir. Örneğin, bu konuyu kiminle tartışabilir, kimden bilgi alabilirsiniz?

Bazı gruplarla ilişki kurmada ve tartışmada dikkatli davranmak gerekir:

A) "Resmi" çevrelerle, yani hükümetlerin ve (Türk ve Yunan) devletlerin sadık temsilcileriyle ne temas kurun ne de tartışın. Bildik, sarsılmaz ısrarlı görüşler ne "karşı tarafça" ne de üçüncü tarafça kabul görebilir. Bir konuda yanlışlarını kabul eder gibi olsalar da ve yanılıp bunu resmen kabul etseler de, hemen işlerinden olacaklar, ortalıkta görünmemeye başlayacaklar ve artık zaten "resmi çevre" olmaktan çıkacaklardır. Bunları görmezlikten gelin, yok kabul edin.

B) Azınlığın kendi üyeleriyle de konularını tartışmayın. Başlarına gelebileceklerden çekindikleri için durumu olduğu gibi göstermekten ve inandıklarını söylemekten kaçınabilirler. Normal olarak geçmişteki ve bugünkü durumdan çok memnun olduklarını ya da kimi ufak tefek şikâyetleri olduğunu söyleyeceklerdir. Aslında daha da büyük sorunların doğmamasına çalışmaktadırlar.

Eğer gerçekten yürekli azınlık üyeleriyle karşılaşırsanız, bunlar da güvenilmezdir: ya çılgındırlar ya mazoşist ya da gizliden "resmi çevreler"den birileri, yani "anavatan"ın sözcüleri. Eğer hâlâ azınlık üyeleriyle temas etmek istiyorsanız mazoşistler –ya da idealistler–en iyi çözüm

22 Azınlıkların "ismi" tabii ki azınlıkların kimliklerini kendi kendilerini belirleme hakkını reddetme isteğiyle ilişkilidir. Her iki taraf, resmi çevreleri ve akademisyenleriyle bu yönde büyük çabalar göstermektedir. Kimin ne olduğu "bilimsel", tarihsel, dilbilimsel, antropolojik, hatta biyolojik çalışmalarla kanıtlanmaya çalışılıyor. Bu çalışmaların, hatta bu "akademisyenlerin" yanlış yolda olduklarını savunmaya kalkışmayın; hiçbir sonuç alamazsınız, sadece vaktinizi ziyan edersiniz.

gibi görünmektedir. Çoğunluk tarafından "şüpheli" ya da öteki tarafın "ajanı" olarak kabul edilen kimseleri sorup bunlarla temas kurmaya bakın.

C) Eskiden azınlık statüsünde bulunmuş olanlarla temastan kaçının. (İlk) ülkelerinde yıllarca sessiz kaldıktan ve haklarını aramadıktan sonra, yeni ülkelerinde eski kuyruk acılarını telafi etmek için konuşma gereksinmeleri gereğinden yüksek olacaktır. Aşırı bir söylem geliştirme eğilimleri egemendir.[23]

D) Peki, temas kuracak kim kaldı? Üçüncü tarafa kulak verin ve özellikle anlatılanları yeniden anlamlandırmaya çalışın. Aşırılıklar ve siyah-beyaz yaklaşım (bizim bembeyaz olduğumuz, ötekinin kapkara olduğu yaklaşım) oldukça aydınlatıcı olabilir. Bu yöntemle bir insan dramının bazı yanlarını görmeye başlayabilirsiniz.

E) Arada bazı Türk ve Yunanlılar, bilinmeyen nedenler yüzünden, ortaya çıkıp kendi hükümetlerinin ve devletlerinin etnik azınlıklara karşı uygulamış oldukları ya da uygulamakta oldukları yanlış davranışları ve eksikliklerini dile getirirler. Bu çok ender bir olaydır, ama bilgi edinmemize yardımcı olabilir. Ancak, araştırmacılar bu alanda bir ikilemle karşı karşıya kalmaktadırlar. "Karşı taraf" bu insanları "itirafta" bulunan tarafın eksikliklerini kanıtlamak için kanıt olarak göstermekte, aynı konumdaki kendi yurttaşlarım ise "bize" sorunlar yaratan "saf" kimseler ya da karşı tarafın ajanları olarak göstermektedir. Bu durumda insan, bilgi toplamakla kişileri korumak alternatifleri arasında bocalar.

*

En iyisi, anlaşılan, azınlık konusundan uzak kalmak ve ilgili insanların kendi başlarının çaresine bakmalarıdır. Ama yine de ve özellikle bazı Türkler ve Yunanlılar bu hassas konulara el atmaktadırlar. Zafiyet insani bir özelliktir. Eğer bu nahoş durumda bulunursanız, hiç olmazsa şunlara dikkat edin:

Konuya bir Türk-Yunan sorunu olarak bakma yanlışını yapmayın. İstanbul'daki Rum (Yunan) azınlık ile Batı Trakya'daki Türk (Müslüman) azınlığı kıyaslamayın. Azınlıklar bu çerçevede ele alındıklarında

23 Aşırılığın bir örneği olarak İstanbullu bir Rumu gösterebilirim. 6/7 Eylül 1955 olaylarında ölen Rumları sayarken, uluslararası kuruluşların raporlarına, yıllarca sonra öldükleri bilinen kimseleri de katabilmiştir. Hatta bunlar arasında "ismi ve kimliği bilinmeyen" küçük bir adanın papazını bile buluyoruz. Bu araştırmayı yapan uluslararası kuruluşun temsilcisi, elinizdeki kılavuzu o yıllarda okumamış olduğundan, bu kayıp papazı bu biçimde kayda geçirmiştir. Elinizdeki dahil, azınlık üyelerinin şahitliğini tartışmasız doğru olarak hemen kabul etmeyin.

her iki taraf da Türk-Yunan tartışmalarının bütün tezlerini gündeme getirecektir. Bütün eski ve yeni anlaşmazlıklar, şikâyetler vb. ortaya çıkacaktır. Böylece en ufak bir konuda bir çözüm arandığında, diyelim, bir azınlık üyesinin eşit vatandaş sayılıp memur olma hakkını kullanması istendiğinde, birden Ege ve Kıbrıs sorununu, Balkan Savaşlarını, en son Yugoslavya krizini ve Bosna ve Kosova sorununu, İstanbul'un alınmasını, hatta Türk boylarının Orta Asya'dan gelişleriyle Büyük İskender'i tartışıyor olabilirsiniz.

Konu bir Türk-Yunan sorunu olarak görülürse, son analizde yargı somut konuya ya da belli soruna göre değil, tarafların genel tutumuna göre değerlendirilecektir: "Biz", denecektir, "bugüne dek, genel olarak, böylesine iyi davrandığımıza göre, devletimizin aradaki bazı eksiklikleri ya da bazı kişilerin münferit davranışları önemsizdir". "Bizler", genel olarak, hep haklıydık. Kısaca, tarafları halledilemez karşıtlığa getiren genellemelerden kaçının. Konuları "tecrit" edin.

Bu yapılmadığında, "genel" yaklaşımla azınlıkların durumu düzeltilemeyecektir, çünkü Türk-Yunan ilişkilerinin çözümüyle ilgili gerekli genel pazarlıkların süresiyle sorunların halli için gerekli süre, yardımcı olmaya çalıştığımız azınlığın en genç üyesinin yaşam süresinden daha uzun olacağa benzemektedir.

"Öteki" tarafa saldırmayın, onu suçlamayın vb. (eğer kendinizi bir "taraf" olarak görüyorsanız). Bu konulara ulusal kimliğinizle değil insan kimliğinizle yaklaşmaya çalışın. Eğer olup bitenlerle ilgili olarak öfke içindeyseniz ve duygularınız frenlenemez durumdaysa, en iyisi bu konulara el atmayın. Aksi durumda herhalde azınlıklara iyilik değil ancak kötülük edebilirsiniz.

Eğer gerçekten azınlıklar ve insan hakları konusunda duyarlıysanız, orijinal davranıp kendi ülkenizdeki azınlıkların durumuyla ilgilenin (Yukarıdaki E bendine de bakınız). Bu da, insanın azınlıklarla/insani konularla gerçekten mi ilgilendiğinin yoksa bütün bu konuları bahane sayıp etnik kaygılarla mı (ulusun yüksek çıkarları için) yola çıktığının sınavı olabilir.

"Öteki" ülkede yaşayan etnik azınlığın konumunu eleştirmek –özellikle bu azınlık bir etnik azınlık olarak algılandığında ve böyle gösterildiğinde– karşı tarafı bir bütün olarak eleştirmek anlamına da gelmektedir. Konuya bu ulusal açıdan yaklaşmak bir etnik karşı tepki de yaratmaktadır. Bu durumda iki tarafın karşı karşıya geldiği bir durumla karşılaşırız ve bu durumda "bizim taraf" en iyi, yeterince iyi ya da en azın-

dan daha iyi; "öteki taraf" en kötü, oldukça kötü ya da en azından bizden kötü olarak algılanır.

Azınlıklar konusu açıldığında çifte standardın temel yaklaşım olduğunu gözden kaçırmayın. Ya dürüst davranıp bu yöntemi kullanmayın ya da kullanın ve zevkine varın. Eğer zevkine varmak istiyorsanız bir sıra savunma hattı oluşurun: A) En başta kendi hükümetlerinizin azınlıklarla ilgili eski ve yeni uygulamaları aleyhine söylenenleri büyük yalanlar olarak kesinlikle reddedin. B) Bu, üçüncü taraftan kaynaklanan alaylı gülüşler ve tezahürat yüzünden ya da kesin reddinize karşı ortaya çıkan ve tehdit içeren öfke yüzünden olanaklı görünmüyorsa, ikinci savunma hattına geçin: Olumsuz davranışların önemini azaltmaya çalışın. C) Kötü davranışları "sorumsuz" kişilere mal edin; resmi çevrelere değil. D) Olayları rastlantısal, "münferit" vb. olarak lanse edin. E) Bütün bunlar öteki tarafın saldırılarını durduramıyorsa son çareye başvurun: Her zaman birkaç olay seçilebilir ve "öteki tarafın daha da kötü olduğunun" kanıtı olarak gösterilebilir. Kıyaslamalarla her zaman kârlı çıkarsınız.

Bu saydıklarımı yapmak, Türk ve Yunan militanlarına (ayrı ayrı tabii) çok doyurucu gelmektedir. Ama azınlıklara bir yararı olmamaktadır. Eğer istedikleriniz onların yararıysa Yap-Yapma'ları tersine çevirin.

*

Çifte standart kullanımı ayrı bir bölümde ele alınacaktır; üstünde ayrıca durmaya değer bir konudur. Bu bölüm birkaç somut öneriyle son bulacak.

Komşu ülkede bulunan "azınlığınızın" bir beşinci kol ya da ileri karakolunuz gibi algılandığı ya da böyle kullanılabileceği izlenimini vermeyin. Azınlıklar, savaşan müfrezeler gibi değil barışı arzulayan vatandaşlar olarak gösterilmelidir. Onlardan bir askeri ve diplomatik çatışma söylemi içinde söz etmeyin. Azınlıkları bu yönde kullanmak istiyor olsanız bile, bu söylemden yine de kaçınmanız gerekmektedir. Elden geldiği kadar mütevazı davranın.

Eğer azınlık cemaati içinde yüksek sayıda ajan bulunduğuna inanıyorsanız, aritmetik yardımcı olabilir. Yüz ajan yüz binlik bir azınlık içinde 1/1000'lik bir oran verir. Paranoyanın, bir cemaatin % 0,01'i ile savaşayım derken % 99,9'una zarar vermesine izin vermeyin.

Böbürlenerek öteki ülkedeki azınlığın "sizin" kontrolünüzde olduğunu ilan etmeyin. Bu bazen göze batan ziyaretlerle, bazen de azınlıkları kısa süreli politik hedeflerin aracı kılarak gerçekleşir. Bazen hükümetler, resmi çevreler ve kamuoyu ülkelerinde bulunan azınlıklara bas-

kı yaparak onlardan günlük politika konularında kendileriyle uyum içinde olmalarını ve özellikle bunu alenen ifade etmelerini ister. Bu olduğunda komik/trajik sahnelere şahit olabiliriz: Azınlık üyeleri resmi çevrelerin görüşlerini dile getirerek ne denli mutlu olduklarını söylemeye başlarlar. Bunu yapmayın: Ülkenin kendisi rezil olmaktadır, çünkü hiç kimse söylenenlere inanmaz ve herkes olan bitenden haberdardır. Ayrıca, azınlık üyeleri bu aşağılanmayı hiçbir zaman unutmazlar ve intikam almak için fırsat beklemeye başlarlar.

Eğer azınlıkları "kullanmak", durumlarından yararlanmak ve öteki tarafa karşı bir politik baskı aracı olarak ele almak istiyorsanız, o başka. O zaman azınlığın emrinizde olduğu ve herhangi bir anda "öteki"ne karşı kullanabileceği izlenimini verin. Bu yöntem çok etkilidir; öteki tarafta paniğe ve güvensizliğe neden olmakta ve ilişkileri daha da kötüleştirmektedir.

Bazen ne yazık ki tam bu karşıtlığı yaratacak yönde adımlar atılmakta ama bu, azınlıkları kullanmak amacıyla yapılmamaktadır. Bu kez neden, yarattığımız korkunun "bize" sağladığı büyük ulusal gurur ve tatmindir. Bu ilkel içgüdüleri bastırmaya çalışın. Kıvancı daha yaratıcı ve yararlı eylemlerde bulmaya çalışın. Yok, psikolojik iç dürtüler yurttaşların maddi mutluluklarında daha ağırlıklı ise bu kez de Yap-Yapma'ları tersine çevirin.

"Azınlık" konusunu değil "azınlık üyelerinin" sorunlarını tartışın. Bir grubun "bizden farklı" ve "genel" olarak algılanması, kendi başına bir sorundur. Konu kişiler bazında –ama yine de azınlıklarla ilişkili görülerek– ele alınırsa gerilim de azalır. Her zaman konunun somut kişilerle ilgili olduğunu hatırlatın; soyut "azınlık"larla değil. Örneğin bir suç işlendiğinde, bir trafik kazası ya da başka bir olay olduğunda, söz konusu kişi azınlık üyesiyse, basında başlık olarak bir "Türkten" ya da "Yunanlıdan" söz etmeyin. Olaydan, "normalde" nasıl yapılıyorsa öyle söz edin: İnsanın dini ya da etnik kimliği, bir insan çoğunluğa aitse, anımsatılmaz.

Karşı tarafın eksiklikleri sıralanırken ve karşı taraf suçlanırken bile genel konuşmamak gerekir. Ne oluyorsa -olanlar sık da cereyan etse– kişilerin inisiyatifiyle olur. "Herkesin" katıldığı bir olay henüz tarihte yer almamıştır. Basit "biz-onlar" mantığına girmeyin.

Hiçbir zaman askeri saldırı olaylarıyla azınlıkları ilişkili göstermeyin. Türk tarafı Batı Trakya sorunlarının Kıbrıs sorununun çözüldüğü biçimde halledileceğini tekrarlamamalı. Yunan tarafı savaş dönemlerin-

de gayrimüslim azınlıkların acılarından (1915, 1919-1922) daha az söz etmeli, normal barış zamanı sorunlarından daha sık söz etmelidir. Bu tedbirler yaşayanların bugünkü problemlerinin çözümü yönünde yararlı olacaktır.

Nihayet birçok Türk ve Yunanlının bir bakıma ve bütün olarak kimi zaman kendilerini azınlık olarak hissettikleri de unutulmamalıdır: Türkler Müslümanlar olarak Hıristiyan bir Avrupa'nın içinde, Yunanlılar ise Ortodokslar olarak Katolik/Protestan bir Batı içinde.

ALIŞTIRMALAR
(İsteğe bağlı)

S1 - İki liste yapın ve Türklerin ve Yunanlıların "öteki ülkede" yaşayan "azınlıkları"yla ilgili şikâyetlerini yazın. "Öteki"ne de sorarak bu listeleri tamamlayın. Şikâyetler şu konuları içermeli: vatandaşlık hakları, yurttaşlar arasında eşitlik konuları (devlet memuru olabilme gibi), eğitim fırsatları, iletişim serbestliği, ifade özgürlüğü ve azınlık kültürünün korunması, asimilasyon çabaları, zorbalıklar, vergilendirmelerde ayrımcılık, yurtdışına sürülmeler ya da bunun tehdidi vb.

S2 - Bu iki listelerdeki benzerlikleri ve farkları bulun. Bu şikâyetlerin kaçını haklı buluyorsunuz? Bu iki listeden biriyle daha fazla uyum içinde olma eğilimini hissediyor musunuz?

S3 - Eğer iki listeden biriyle uyum içindeyseniz ve öteki listenin aşırılıklar içerdiğine inanıyorsanız, bu yargınızı neye yoruyorsunuz? Etnik peşin yargının bir sonucu olabilir mi?

S4 - Azınlıklar aleyhine uygulanan davranışların hangi sıklıkta dikkatinize sunulduğunu saptamaya çalışın. Bunların a) Kaçı kendi yurdunuzda, b) Kaçı "öteki" ülkede yer almaktadır?

S5 - Bu egzersizlerden sonra listelere başka Yap-Yapma'lar ekleyebilir misiniz?

ALTINCI BÖLÜM

ÇİFTE STANDARDA KARŞI ÇİFTE STANDART KULLANIMI

Çifte standarda sık sık başvuranların aynı zamanda ötekilerin kullandığı çifte standardı da hep eleştirmeleri bir paradoks mudur? Doğal olarak değildir; bu davranış çifte standardın özüne uygundur: Çifte standardı kullananlar, tutarlı bir biçimde (ister istemez), "ötekini" yermek için çifte standart kullandıklarını da ileri sürerler. Tek standartla kastettikleri kendi standartlarıdır; çifte standardın sözde karşıtları üçüncü taraflarca kabul edilebilecek genel ilkelerin varlığına canla başla karşı çıkarlar.

Bu kılavuzun genel başlığı "çifte standart" olabilirdi, çünkü Türk Yunan ilişkilerinde egemen olan "ulusal" tezlerin hepsinde bu ilke hazır ve nazırdır. Herhalde şimdiye kadar belli olduğu gibi, karşı tarafın eleştirilen "olumsuz" yanlarının çoğu öte yanda da vardır. Bu durum aktörlerin kendilerince görülmüyor. İnsanın bu zayıf yanı, yani "kendini bilmemesi" en az Platon kadar eskidir. *İncil*'de Farisilerin ve ikiyüzlülerin "sivrisineği süzdüklerini ama deveyi yuttuklarını" okuyoruz (Matta'ya göre, 23/24). Başka türlü söylersek: "Tencere dibin kara, seninki benden kara."

*

Bir durumu değerlendirirken çifte standarda başvurduklarını her seferinde taraflara kanıtlamaya çalışmak çok zor bir iştir. Çifte standart kullandıklarını ispat etmeye çalışmayın; tersine, bu uygulamayı kendi uygulamalarınızda bulmaya çalışın. Her iki taraf da çifte standarda çifte standartla yaklaşmaktadır. Karşı tarafın kullandığı bu çifte standardı başarıyla görebilmekte, ama kendi bakışlarını kendine çevirdiğinde körler gibi davranmaktadır. Bu, kötü niyetten değil, geçmişle, şimdiki zamanla ilgili farklı algılamalardan ve gelecekle ilgili farklı beklentilerden dolayıdır. Bu üç öğe "ulus" denen toplulukları oluşturur. Bizim

olan ne varsa "bildik"tir ve dolayısıyla doğru ve kabul edilir olmaktadır; ötekiler tuhaf ve kabul edilemez davranışları olan yabancılardır.

Bu ilgisizlik/sempati çifte kullanımı, çifte standart açısından, aynı zamanda, hayatta tıpatıp aynı hiçbir şeyin bulunmaması gerçeğinden de destek görmektedir; her zaman "durumların aynı olmadığını" kanıtlayacak bir ayrıntı bulmak olanaklıdır. Birinin çelişkilere düştüğünü göstermek, karşı tarafın yaptığını tekrarladığını kanıtlamak boş bir çabaya dönüşmektedir. Cevap hep aynı olacaktır: "Bu durum farklı!" Bu duruma "ayrıntılar demagojisi" diyebiliriz.

Yararsız tartışmalara yeltenmeyin; çifte standarttan, ikiyüzlülükten, samimiyetsizlikten, demagojiden ve sofizmden vb. söz etmeyin. Bu yol çıkmazdır. Dinleyicinizin aldığı mesaj, sizin çifte standart kullandığınız ve suçlamalarınızın kötü niyetten ve peşin yargıdan kaynaklandığıdır: "İki durumun bu denli farklı olduğunu görmemesine olanak var mıdır? Numara yapmakta, apaçık farklı olan durumu görmezlikten gelmektedir."

*

Üçüncü bölümde anlatıldığı gibi, her iki taraf farklı bir geçmiş ve gelecek görmektedir. Çifte standardın en yüksek noktasına vardığı bazı durumların gündeme getirilmesi, Türk-Yunan ilişkileriyle ilgilenenlere nasıl tehlikeli alanlara yaklaştıklarını göstermekte yardımcı olacaktır. Bu "bazıları" küçük bir sayı olabilir, özel kimseler olabilir, ama zahmete değerdir.

Geçmiş, yani tarihin kendisi çiftedir: Türkler "Anadolu'ya nasıl geldiklerini" okurlar, Yunanlılar "Küçük Asya'nın Türklerce nasıl ele geçirildiğini"; Türkler "İstanbul'u fethederler", Yunanlılar "Konstantinupolis'in düşüşünü" görürler; Yunanlılar yüzyıllardan beri baskıcı "Türk" yönetimi altında yaşadıklarını görürler, Türkler kerim bir "Osmanlı" devleti; Yunanlılar 1821'de "ihtilal" yaparlar, Türkler buna "isyan" derler; Yunanlılar 1912'de Thesaloniki'yi "kurtarırlar", Türkler "kaybederler"; Türkler 1922'de özgürlükleri için savaşırlar, Yunanlılar buna "Helenizmin yıkımı" derler; Türkler Kıbrıs Türklerini "barış harekâtı"ndan sonra "kurtarırlar", Yunanlılar adada bir "işgal" olayı görürler...

Türkiye ve Yunanistan tarihinin her sayfasının tek yanlı etnik duygular ifade eden kelimeler, imajlar, değerler ve değerlendirmelerle kaleme alındığı kolaylıkla gösterilebilir. Türk ve Yunan okul kitapları üzerinde yapılan bir çalışmada bir taraf için mutlu ve olumlu olayların, öteki tarafça mutsuz ve olumsuz olaylar olarak gösterildiği görülecektir.

Kısacası, her ulusun kendi standardı olması anlamında çifte standart, tarih yazımında standart bir yaklaşımdır: Kaybedilen bir savaş ötekinin zaferidir, bir kentin düşüşü şerefli bir fetihtir, baskılar başarıdır, bağımsızlık ötekinin gerilemesidir, barış işgal ve esarettir, özgürlük felakettir vb. Ortak bir dil yoktur; diller iki tanedir ve bu dillerdeki kelimeler çifte ve faklı değerler içeren bir içerik içinde kuşaktan kuşağa aktarılır. Yani, çifte standart genellikle tarihseldir; hem içkin hem eğitimle kazanılan.

Bazen taraflar bir nesneye bakarken yalnız farklı şeyler görmekle yetinmezler, ama hiçbir şey görmeyebilirler de. İşte birkaç örnek:

Yunanlılar "fanatik" Türklerin Aya Sofya müzesini camiye dönüştürmek istemelerinden rahatsız olmaktadırlar; ama Selanik'teki Rotonda müzesini kiliseye dönüştürmek isteyenlerin bu "fanatiklerin" Yunan karşılığı olduklarını hiç görmeyebilirler. Türkler Atina'da Müslümanlar için tek bir caminin bulunmamasına işaret etmekte ve olayı protesto etmekte, ama Ankara'da kiliselerin bulunmamasına dikkat etmemektedirler.

Türkler Yunanistan'daki etnik azınlıkların insan haklarının yürekten savunucularıdırlar; ama aynı duyarlılığı İstanbul'daki etnik azınlıklıklar için göstermezler.[24] Yunanlılar Türkiye'deki Kürtlerin kendi kaderlerine kendilerinin karar vermesine yürekten taraftardırlar, ama Kıbrıs'taki Türkler konusunda değil. Türkler Bosna'nın toprak bütünlüğünü ve oradaki Sırplara azınlık statüsü tanınmasını istemekte, ama Kıbrıs'ta bu tür uygulamalar istememektedirler. Toprak kaybının anlamı Kıbrıs ve Bosna'da farklıdır. Yunanlılar ve Türkler için soydaşlarını korumak amacıyla ordularını komşu ülkelere göndermeleri normaldir (İzmir 1919 ve Kıbrıs 1974), ama aynı zamanda bu aynı davranış roller tersine çevrildiğinde işgal de sayılabilmektedir. Katliamlar bile, ölenler

24 Okuyucu bu noktada bazı hassas kelimelerin ustalıkla kullanılmadığına dikkat etmelidir. Türkiye'de Kürt sorunu hemen hemen tabu bir konudur; aynen Yunanistan'da "Türk azınlığın" olduğu biçimde. Bundan dolayı gerilimi asgaride tutmak ve muhtemel tepkilere engel olmak için "Türk" (Türk azınlık) ve "Kürt" (Kürt etnik grup) gibi sözler kullanılmamıştır. Öte yandan bunu yapmakla yine de istenilen her şey söylenmiş olmakta, okuyucu neden söz edildiğini anlamaktadır. Yalnız, asıl amaçları Türkleri ve Yunanlıları rahatsız etmek olan kimseler bu ölçülü kelime kullanımından rahatsız olabilir. Bu yöntemi eleveren ve oynanan kelime oyununu ortaya koyan bu dipnota gelince, davranış psikolojisinin de belirttiği gibi istenilen sonuçların elde edilmesinde bir engel oluşturmamaktadır. Çünkü amacın (üçüncü tarafın haklarını da görmezlikten gelmeden) her iki yanın duyarlılıklarına saygı göstermek ve "bizim yanlışlarımızı" da eleştirmek olduğu apaçık belli olmaktadır.

"ötekiler" olduğunda "meşru savunma" sayılabilmektedir: Örnek olarak Trebliçe/Tripolis (1821) ve Sakız/Hios (1822) gösterilebilir.

Yabancı bir gücün, ikili karşıtlık sırasında taraflardan birine yardım etmesi "kabul edilemez bir müdahale" sayılır, hatta bu durum yabancının (genellikle "Batı"nın) utanmadan "ötekine" yardım ettiğini kanıtlayan bir "entrikası" olarak algılanır ya da –yardımın kime gittiğine göre– "onların bile" artık bu kez haklı olduğumuzu kabul etmek zorunda kaldıklarını kanıtlayan haklı bir davranış olarak görülebilir. Her iki taraf da Batılı güçleri her zaman "ötekinin" arkasında görür ve Yunanlılar Batı'nın kendilerini bunca kez Türklerden kurtardığını (1827, 1897 vb.) ve Türkler –devlet olarak– kurtuluşlarını Hıristiyan devletlere borçlu olduklarını (1830, 1839 vb.) ve Batı'nın 1821'de ve 1922'de Yunanlılara karşı onları desteklediğini unuturlar. Ulusal bellek seçmeci olmaya mecburdur.

Savaşlar genellikle kazanıldıklarında zaferdirler, bir gurur kaynağıdırlar; ama kaybedildiklerinde bir insan trajedisi olurlar. Bizim taraf yenince iyidir, kaybedince dramdır. 1999 yılında Kosova krizinde hem Yunan hem de Türk tarafı Hitler'i anımsatan davranışlara karşıydılar. Yunanlılar televizyonda İkinci Dünya Savaşı'ndan sahneler gösterdiler: Yabancı bir ülkeye müdahaleyi hatırlatarak Çekoslovakya'yı bombalayan Nazi Alman uçaklarını. Türkler de Nazileri gösterdiler; ama bu kez Kosova'dakilerin acılarını hatırlatarak Yahudilerin zorla göç ettirilmelerini.

Türk tarafına göre bütün Türk-Yunan sorunlarını halletmenin yolu diyalogdur; ama Kıbrıs konusunda değil. Kıbrıs konusunda diyalogdan önce bazı yasal/siyasal şartlar kabul görmelidir. Yunan tarafı da aynı görüşte; ama sırayı tersine çevirerek. Örnekler çoğaltılabilir.

"Öteki" tarafın tutarsızlığını kanıtlamaya çalışmayın. Böyle bir davranışınız "iki olayın farklı olduğunu" kabul etmek istemeyenlerin ya da güya görmez gibi davrananların açık ve peşin yargılı bir saldırısı olarak algılanacaktır. Çifte standartlara karşı eleştiri ancak "bizim" kampın içinde ve "bizim" eksikliklerimiz gösterildiğinde etkili olabilir. Ayrıca, önce "bizim" olumsuz yanlarımız kabul edildiğinde yardımcı olabilir.

Bu yöntem her deneyimli okuyucunun da göreceği gibi bu kılavuzda bolca kullanılmıştır. Taraflar, mantıklı tezler ve bağlayıcı ilkelerin baskısı karşısında değil, "öteki" taraf da ödün verdiğinde, zarafet ve âlicenaplıkla ödün vermeye daha fazla hazırdırlar.

*

Çifte standart daha çok paradigmayı, temel kriterleri, düşünce çer-

çevesini ya da ilkeleri değiştirmek demektir. Örneğin Kıbrıs konusunda, ada ile ilgili "haklar" ve "iddialar" farklı temel "ilkelere" gönderme yaparak savunulabilir: 1) Tarihsel haklar, 2) Uluslararası hukuktan kaynaklanan yasal haklar, 3) İkili anlaşmalardan kaynaklanan haklar, 4) Kendi kaderlerine kendilerinin karar vermesi ilkesi, 5) Azınlık hakları, 6) Güvenlik duyarlılıkları, 7) "Anavatana" yakınlık, 8) *Lebensraum*, 9) Kendini korumu hakkı, 10) Savaşı kazanmanın getirdiği haklar vb. Bir Kıbrıs tartışmasında ya da başka bir tartışmada taraflar istedikleri "ilkeleri" seçip kendi amaçları doğrultusunda kullanabilirler.

Bu tek yanlı diyaloğa katılmayın. Süratli çerçeve değiştirmelerin tek sağladığı, tansiyonu biraz daha yükseltmektir. Onun yerine, tarafları nelerin rahatsız ettiğini, "öteki" tarafın yaklaşımlarında neleri sevmediklerini, birbirlerini nasıl gördüklerini ve karşı tarafın kendileriyle ilgili oluşturdukları imajı kabul edip etmediklerini, kaygılarını, korkularını, düşlerini, gelecekle ilgili beklentilerini, içinde yaşamayı isteyecekleri gelecekteki bir dünyayı nasıl algıladıklarını, çocuklarının geleceğini ve daha da kişisel ve somut konuları tartışmak daha yararlı olabilir. (Kaygan) "prensipler" hakkında bir tartışma pek yararlı olmayacaktır.

ALIŞTIRMALAR
(İsteğe bağlı)

S1 - Taraflar birbiriyle ilişki kurduğunda her iki tarafın da izlemesini gerekli gördüğünüz ilkelerin bir listesini yapınız.

S2 - İki tane daha liste yapınız. a) Birincisi Yunan resmi çevrelerinin izlediği ilkeleri içermeli, b) İkincisi Türkiye tarafının ilkelerini içermelidir. Sizin listeniz hangi listeye daha yakındır? Bu "yakınlığı" nasıl açıklıyorsunuz?

YEDİNCİ BÖLÜM

BAZI EK TAVSİYECİKLER

(Daha çok diplomatlar ve politikacılar için)

Bazı Yap-Yapma'lar şimdiye kadar sunulan bölümlerin konularına uymamakta, o başlıklar altında sınıflandırılamamaktadır. Burada özellikle barış sağlama girişimlerinde bulunanlara ve bu amaçla gerçekleşen toplantılarda sohbetlere dalanlara yardımcı olacak bazı fikirler sunulmaktadır.

Karşı tarafa, "sizin" tarafın tarih içinde ve şu anda ne denli iyi niyetli olduğunu söylemeyin. Her iki taraf bunu duymaktan bıktı. Yunanlıları ve Türkleri tarih içinde ne denli iyi ilişkiler oluşturduklarına, mutlu yaşadıklarına vb. inandırmaya çalışmayın. Her iki taraf bunun tersine inandığından, bunu söylediğinizde inandırıcılığınızı kaybetmektesinizdir. Dinleyenler peşin yargılı biriyle karşılaştıklarına inanarak kasılmaktadırlar.

Bazı Yunanlılar ya da Türkler tarafların ne denli yakın olduklarını vurgulamak için etnik gruplar arasında gerçekleşen evlilikleri ya da aşk olaylarını hatırlatırlar. Ne yazık ki her iki tarafın verdiği bütün örneklerde "bizim" taraf erkek, "karşı" taraf kadındır.[25] Bu bir yasa gibidir: Buna " ırzına-geçerim-yasası" –ya da "ırzına-geçerim-sendromu"– diyelim. Bu tabu konu, gündeme geldiğinde her iki tarafta da bir gerilim ve rahatsızlığın doğmasına neden olmaktadır; taraflar sanki "kadınları kaçırılıyor"muş duygusuna kapılmaktadırlar! Dostlukla seksi ilişkili göstermemeye çalışın.

Ülkenizdeki azınlıkların ne denli "zengin" olduklarını hatırlatmaktan özellikle kaçının. Bu "zengin azınlıklar" söylemi şöyle algılanıyor: 1) Sizin bir âlicenaplık iddianız, 2) Sizin hissettiğiniz bir güvensizlik ifa-

25 Yüzlerce Türk ve Yunan romanına dayalı araştırmam yaklaşık üç yüz kadar aşk olayı içinde kadının "onlardan" ve erkeğin "bizden" olmadığı durumların bulunmadığını göstermiştir.

desi (çünkü "ötekinin" zenginliği ona güç de sağlamaktadır), 3) Azınlık gruplarına karşı bir kıskançlık duygusu, 4) Yaşam standartları farkını ortaya çıkardığı için, çoğunluğa karşı bir haksızlık ifadesi. "Öteki" otomatik olarak kötü niyetlerinizin ya da en azından duygularınızın olduğunu düşünebilir. "İyi geçinen azınlıklar" söylemi Nazi Almanya'sındaki Yahudi karşıtı uygulamaları akla getiren olumsuz çağrışımlar da yaratabilir. Bu söylemden kaçının.

"Her şey hükümetlerin ya da politikacıların suçudur, halk arasında sorun yoktur" demeyin. Bu düşünce demokratik rejimleri sevmeyenler arasında hoş karşılanabilir, ama politikacıları halkın temsilcileri olarak algılayanlarca temsili parlamenter rejimin reddi olarak anlaşılabilir. Bunu söyleyen –bilinçli ya da bilinçsiz– otoriter bir rejim yanlısı gibi kabul edilebilir.

Hükümetlerin eksiklikleri konusunda hükümetlere baskı yapan kamuoyunu da kötülemeyin. Halk ve hükümetler bir bütündür ve ikisi bir arada kötülenmelidir (kimi zaman da övülmelidir). Bu böyle düşünülmediği takdirde şu soruya cevap vermek gerekecektir: Hükümetler halkın isteklerine ve niyetlerine karşı hareket eden güçler midir?

Barışın, olumlu ilişkilerin, dostluğun ve buna benzer durumların taraflar (ülkeler, uluslar) arasında egemen olmasının gerekliliğinin tarafların benzerliklerinden kaynaklandığını ısrarla söylemeyin. Bu, dostluğun vb. yalnız benzer olanlar arasında yaşanabileceğini söylemeye benzer; oysa herkes bazı farklılıkların bilincindedir. İyi ilişkiler bütün uluslar arasında –ister benzesinler ister benzemesinler– sağlanabilir. "Benzeyenler dost olmalı" sloganı ırkçı bir slogana benzemiyor mu?

Eğer biri o alışılagelmiş dostluk bayramlarında ille de mutfakların ne denli benzediğini söyleme gereğini duyuyorsa, en azından bu benzerliğin kökenini söylemekten kaçınmalıdır. Türkler "Osmanlılığı" ima etmemeli, Yunanlılar ise "Bizans" kökeninden söz etmemelidirler. İsterseniz "yörenin" yemeği olsun. Ulusçu biriymiş izlenimi vermenin bir gereği var mı?

Türkler, popülist bir politika izleyen ve muhalefetin baskısı ve kamuoyunun protestoları karşısında hareket edemeyen Yunan hükümetlerinin dostluğu sağlayamadığını tekrarlamamalı; Yunanlılar ise Türkiye'nin olumlu ilişkileri, insan hakları ve demokrasi konularında eksiklikleri olduğu için ilerletemediğini söylemekten kaçınmalıdırlar. Uluslararası ilişkiler alanında iyi ya da kötü ilişkiler halkla hükümetler ilişkilerinden bağımsız gelişirler. Hem Türkiye hem de Yunanistan'ın,

hem demokratik hem de tam antidemokratik ülkelerle iyi ya da kötü ilişkileri vardır.

"Siz bizleri tanımıyorsunuz, anlamıyorsunuz" demeyin; "Sizi tanımıyoruz, sizi anlamıyoruz" deyin.

"Kimse bizi anlamıyor" demeyin; "Hiç kimseyi anlamıyoruz" deyin.

"Yaşlılara" karşı saygılı olmalıyız; bir anda eski ve geleneksel inançların üstesinden geleceklerini bekleyerek onlara şoklar yaratmamalıyız. Toplumların görüş değiştirmesi zaman gerektirir. Eski kuşağa karşı yumuşak davranın; yerleşmiş anlayışlara çok bağlıdırlar.

Etnik gruplar arasında her türlü ilişkiyi her zaman hemen destekleyip savunmayın. Örneğin, Türk ve Yunan yayınlarının çok da fazla çevrilmemiş olması herhalde iyi olmuştur. Eğer taraflar "öteki"nin kendisi hakkında her yazdığını okursa ilişkiler daha da kötü olabilir.

Yunanlılar ve Türkler karşılıklı olarak bir sürpriz ifadesiyle bir Türk ya da Yunanlıyla her tanıştırıldıklarında "Bu insan gerçekten çok hoş, hiç Türke/Yunanlıya benzemiyor" dememelidirler. Bu söz "öteki" hakkında oluşturmuş oldukları imajı ele vermektedir ve bu "öteki" için hoş bir olay değildir.

Her iki taraf da kendi imajı konusunda meraklıdır. "Ötekini" -dolaylı ya da dolaysız- olduğu gibi göstermeyin, resmetmeyin, tarif etmeyin; biraz daha iyi gösterin! Gerçekçiliğin peşin yargı olarak algılandığını gördüm. Örneğin Türkleri daha esmer, Yunanlıları organizasyon konularında düzensiz olarak göstermeyin. Türkleri mavi gözlü, Yunanlıları ise dakik ve genelde ölçülü gösterirseniz, karşılığını cömertçe alırsınız.

Taraflar karşı taraf hakkında en doğal bir biçimde "öteki" tarafından kullanılmayan terimler kullandığında rahatsızlıklar doğmaktadır. Aşırı sağda olan, hatta "faşist" gruplar bulunabilir; ama bunları böyle değil, kullandıkları kendi isimleriyle, kendilerini nasıl tanımlıyorlarsa öyle anmalıyız.

"Ötekini" alenen eleştirmeyin. Özel olarak yapılan ya da en azından göze batmadan yapılan eleştiri takdirle karşılanmaktadır; "karşı" tarafın temel amacının durumu düzeltmek olduğu, "bizi" alenen zor durumda bırakmak olmadığı izlenimini vermektedir.

Karşı tarafı eleştirerek yola koyulmayın; önce "kendi" yanlışlarınızdan birkaçını kabul edin. Eğer kendi eksiklikleriniz aklınıza gelmiyorsa, "karşı" tarafın yardımına başvurun. Bu güven artırıcı tedbirlerden sonra eleştiriniz de da daha inandırıcı görünecektir.

Yunanlılar "Problemlerinizde size yardımcı olabiliriz, çünkü bu tür

sorunları biz de yaşadık" demememelidirler. Bu söylem karşı tarafça, Yunanlıların yeniden "ilerde olduklarını" ima ettikleri şeklinde anlaşılabilir! "Taraflar arasında iletişim sağlanırsa her iki taraf için de sorunların halli doğrultusunda daha yararlı olur" biçiminde bir ifade çok daha yapıcı olabilir. Türkler "Büyük devletiz, güçlü devletiz!" söylemini anlaşılır nedenler yüzünden bu denli sık kullanmamalı. Genel olarak "karşı" tarafı tedirgin etmeyin.

"Biz sizden daha az milliyetçiyiz" demeyin; bu, milliyetçilerin tipik söylemidir. Doğal olarak "bizim" olan her şey bize doğal görünmekte ve her yabancı, tuhaf: Bundan yabacı düşmanlığı (*zenofobi*) doğar.

İkili ilişkilerin özünü kendi mesleğinizle ya da ilgi alanınızla ilgili görme eğilimini aşmaya çalışın. Etnik gruplar arasındaki ilişkiler çeşitli etkiler altındadır. Tarihçiler, politikacılar, hukuk uzmanları, askeri danışmanlar, derin devletin militanları, diplomatlar, antropologlar, psikologlar, sanatçılar, yazarlar ve başkaları kendi uzmanlıklarının durumu düzelteceğine inanırlar. İlişkiler çok yanlı bir fenomendir ve birçok şey bu konuda etkili olabilir. Tek bir alan içinde kalarak sorunlar çözülemez.

Size bir eleştiri yöneltildiğinde eleştirinin büyük bölümünün "karşı" tarafa yöneltilmesinin gerektiğini ileriye sürerek tepki göstermeyin. Karşı tarafın da aynı şeyi savunduğuna dikkat edin.

Türk-Yunan ilişkileri tartışılırken Yunanlılar iki konuya değinmemeli: 1915 Ermeni olayları ve Kürt sorunu (bu konular ayrı sorunlar şeklinde doğal olarak ele alınabilirler). Bu konuların gündeme gelmesi, iletişimin son bulduğuna da işarettir. Türk tarafının bu konudaki tepkisinin nedeni pek açık değildir: Ya bu konuda kendilerine gereğinden fazla eleştiri yöneltildiğine inanmışlardır ya da birilerin ilgisiz konuları gündeme getirerek Türklerin "genel olarak" kötü niyetli olduklarını kanıtlamaya çalıştıklarına inanmışlardır. Yani başka türlü söylersek, Türk tarafı kendilerine karşı ırkçı bir yaklaşım seziyor olabilir. Öte yandan, Türkler de "Aslında Ermeniler Türkleri katletmiştir" ya da "Türkler ve Kürtler kardeştir" biçiminde saf tezlerle geçmişi haklı göstermeye çalışmamalıdırlar.

Yunanlılar Türklere *lebensraum*'u ve Pantürkizmi, Türkler Yunanlılara *Megali İdea*'yı –son zamanlarda sık yaptıkları gibi– anımsatmamalıdırlar.[26] Bu durum her iki tarafta da rahatsızlık yarattığı ve her iki ide-

26 *Lebensraum* ve Pantürkizm Yunanlılar tarafından Türk tarafına kötü niyetli yayılmacılığı savunmak için kullanılır. Türkler, geniş bir Yunanistan amacı güden Yuanlıların ideali *Megali İdea*'sını sık sık kullanırlar.

al de artık geçerli olmadığı için değil, her iki tarafın, bu ideallerin –genel olarak ve resmen– artık geçerli olmadıklarına, 1923'ten sonra çağdaş devletler ve topluluklarca reddedildiklerine "samimi olarak inandığı" için. Tersini ileriye sürmek, "karşı" tarafça –devletleri ve toplumları tarafından– resmen savunulan ideolojilerin reddi anlamına gelmektedir. Eğer taraflar karşı tarafın aynı eski uygulamaları sürdürüyor olduklarına inanıyorlarsa, en azından bu uygulamaları ifade etmek için farklı bir terminoloji kullanmalıdırlar.

Üçüncü taraf durumunda olanlar iki tarafla ilişki kurduklarında aynı konuları ele alırken aynı terminolojiyi kullanmamalıdırlar. Konuştuğunuz tarafın "dilini" kullanın. Hata yaptığını söyleyerek yola koyulmayın; önce bazı olaylar sıralayarak ne denli haklı olduğunu anladığınızı kanıtlayın, sonra da çelişkileri ortaya koyan tezleri geliştirin.

*

Diplomatlar "öteki" tarafın diplomatlarının yeteneklerini aşırı övme pratiğinden vazgeçmelidirler. Her iki taraf da bu övgülerden rahatsız olmaktadır, çünkü "duydukları" şudur: "Sizin diplomatlar gerçekten çok yetenekli; böylesine haksız olmanıza ve bu denli kabul edilmez şeyler yapmanıza rağmen dünyada hâlâ bunca desteği bulabilmenizin tek nedeni budur." Bu övgü aslında gizli bir kötülemedir. Bu yüzden taraflar bu konuda anlaşamamakta ve hep "karşı" tarafın bu alanda daha üstün olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.[27]

Türkiye ve Yunanistan arasında en iyi bilinen anlaşmazlıklar siyasal anlaşmazlıklardır; Kıbrıs ve Ege sorunları, azınlıklar sorunu gibi. Bu anlaşmazlıklar temelde gizliden yaşanan tarihi/psikolojik anlaşmazlıkların belirtileri olarak da görülebilir. Nedeni ne olursa olsun, konuları anlamaya ve durumu düzeltmeye çalışanlar bazı temel sorunlarla karşılaşırlar. Her iki taraf farklı bir dil konuşur.[28] Herhangi bir girişimden önce, kullanılan kelimelerin ve terimlerin anlamlarını açıklayan bir sözlüğe gerek vardır. Bundan dolayı, duyduklarınıza dayanarak hemen so-

27 Bu, "öteki" tarafın bu denli cömertçe övüldüğü ikinci alandır. Diğeri, "öteki"nin güzel kadınlarıdır.

28 Kendi taraflarının hep haklı olduğuna inanan bazı eylemciler tarafından tarafsız görünmeye çalıştığımı ve haklı olan tarafın hakkını dile getirmediğim için eleştirildim. Bu doğru değildir. Birçok konuda kesin görüşlerim var ve her tarafın bazen bazı konularda önemli derecede haklı olduğuna da inanıyorum. Ama bunu dile getirmek başka, iki etnik gurubun yapıcı bir iletişim içinde bulunabilecekleri atmosferi yaratmak ise başkadır.

nuçlar çıkarmayın; bu –hazırlanması gereken muhayyel– sözlüğe danışın ya da insanlara aslında ne demek istediklerini sorun.

Bazı ikili konular daha önceki bölümlerde ele alındı ve "azınlıklar" ve "çifte standart"a değinildi. Burada kısaca bir iki daha noktaya değinilecektir.

Yunanlılar Kıbrıs sorununun "1974 işgaliyle" başladığını söylerler; Türkler "1964'te başlayan Türk aleyhtarı eylemlerden" söz ederler. Geçenlerde olayların tarihsel boyutlarının da ele alındığı bir sempozyuma katıldım. Yunanlılar Yunanistan tarafından –albaylarca– gerçekleşen 1974 askeri darbesine hiç değinmediler; Türkler ise adanın kuzeyinde bir tür etnik temizleme yapıldığını hiç akıllarına getirmiyormuşçasına konuştular. Yunanlılar Kıbrıs'taki Türk cemaatinin –azınlığın– haklarını garanti etmeye hazır ve istekli görünmekte, ama Yunanistan'da böyle bir etnik grubun varlığını kabul etmemektedirler. Türkler, birleşmiş bir Kıbrıs içindeki Kıbrıs Türklerinin geleceğini Batı Trakya'daki Türk azınlığının deneyimi çerçevesinde algılamaktadırlar. Kuzey Kıbrıs'taki Türkler Güney Kıbrıs'ın gittikçe güçlendiğini ve kendilerine göre daha üstün olduğunu görmektedirler; Kıbrıslı Yunanlılar/Rumlar için ise kuzey taraflarında koca bir askeri güç vardır: Türkiye. Türkler Yunanlıların onlara hiç saygı göstermediklerini ileri sürerler, Yunanlılar aynı biçimde karşılık verirler. Yunanlılar Türklerin güvenilemez olduklarını kanıtlayan birkaç örnek sunarlar, Türkler aynı biçimde karşılık verirler.

Bu durumda ne yapılabilir? Sözlerin kendileri patlayıcı maddeler gibidir. İlgililerin elden geldiği kadar her iki tarafın kullandığı terminolojiyi bilmesinde ve "provokasyonda" bulunmamasında yarar vardır. Geçmiş her iki taraf için öylesine farklı ki! "Karşı" tarafın tezlerini izleyebildiğinizi kanıtlamaya çalışın ve söylenenleri anladığınızı –ille de kabul ettiğinizi değil– gösterin.

Ama "karşı" taraf için olumsuz genel bir yargı taşıyan kimselerce yaratıcı bir iletişimin oluşması pek olanaklı görünmemektedir. Bunun böyle olması işitilenlerin hep egemen olan ulusal algılamalara göre yorumlanmalarındandır. "Öteki" ile ilgili algılamaların değişmesi ise ulusal kimlik değiştirmek kadar zordur. Normal olarak insanlar böyle bir değişikliği yaşamadan yaşlanıp ölür; hatta bazen de böyle bir değişikliğin olmaması için hayatlarını feda ederler.

Ege konularıyla ilgili olarak da benzer sorunlar gözlenmektedir. Yunanlılar Türkleri Yunan hava sahasını ihlalle suçlamakta, Türkler şaşkınlıkla –ya da şaşırmış gibi yaparak– uluslararası alanda uçtuklarını

söylemektedir. Yunanlılar Türklerin bölgedeki statükoyu değiştirme niyetinde olduklarını söylemekte, Türkler de Yunanlılara aynı suçlamayı yöneltmektedirler.[29] Yunanlılar Türklerin –bazı Yunanlılar "şimdilik" kelimesini de eklerler– Ege'nin yarısını istediklerini, Türkler ise Yunanlıların bütününü istediklerini söylerler. Yunanlılar Türkleri yapılması gerekeni yapmamakla suçlamaktadır: Bazı "Yunan adaları" üzerinde iddiaları varsa uluslararası bir hakeme başvurmamakla. Türkler Yunanlıları gerekeni yapmamakla suçlamaktadır: Bütün problemlerin çözülebileceği bir diyaloğu başlatmamakla. Türkler Yunanlıların geçerli anlaşmalara karşı adaları silahlandırdıklarını söylemekte, Yunanlılar ise bu adaların karşısında bulunan çıkarma filosunu göstermekte ve yasal kendini savunma hakkından söz etmektedirler. Yunanlılar Türkiye'nin dile getirdiği "casus belli" anlayışı yüzünden tehdit altında olduklarını ileri sürmekte, Türkler de Yunanistan'ın kara sularını genişletmek niyetini bir tehdit olarak algılamaktadır. Her konu için ciltler dolusu tezler içeren yayınlar vardır.

Türkler Yunanistan'ın Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinde neden olduğu zorluklardan, Yunanlılar da iki ülke arasında hemen çözülmesi gereken problemler yokmuş gibi davranan bir Türkiye'den bıkmış görünmektedir.

İlk ve en zor adım "karşı" tarafın ne dediğini dinleyebilmek ve tezlerini anlayabilmektir. Sokaktaki insan "karşı" tarafın görüşlerinden hiç haberdar değildir. Daha kötüsü, kimi zaman bir uzlaşmaya niyetli olan politikacıları da sınırlayan bu "ortalama yurttaş" "karşı" tarafı çok iyi bildiğine inanmaktadır. Ama medyada ya da parlamentoda bulunanlar da farklı bir konumda değillerdir: Bilgi ile algılamayı –peşin yargıyı– ayıramamaktadırlar.

Bazı diplomatları ve politikacıları yakından tanıyana kadar benim de yıllarca yaptığım gibi, sıradan bir Türk ya da Yunanlı ile politikanın profesyonelleri arasında temel farkların bulunduğunu sanmayın. Onlar da aynı biçimde düşünmekte, hissetmekte, algılamakta, korkmakta, kin duymakta, hayaller kurmakta, suçlamakta, provokasyonda bulunmaktadır. Ancak, diplomatların kuşkusuz daha sofistike bir ifade biçimleri vardır. Örneğin, en olmayacak hakareti sakin ve sevgi dolu bir gülümsemeyle dile getirebilirler. Sokaktaki insanla elçiliklerdeki ve parlamen-

29 Yunanlıların kastettiği, Türklerin bölgedeki ulusal sınırlar konusunda bazı yeni düzenlemeler istedikleridir; Türklerin kastettiği ise Yunanlıların karasularını adacıkları iskân ettirerek ya da başka legal yollarla genişletmek istedikleridir.

todakiler arasında başka bir fark, ikincilerin söylediklerinde daha kendine güvenli görünmeleridir. Dolayısıyla inançlarını sarsmak hemen hemen olanaksızdır.

Yine de, elinizdeki bu "kılavuz" gibi metinlerin okunması bazı durumlarda yardımcı olabilir. İletişim kurmak belki temel çaredir. Ama bu "iletişim" siyasal alanda gerçekleşen sınırlı bir diyalog olarak kalmamalı, "anlama" ve "yorum" düzeyinde de olmalıdır: "Ötekini" ve "kendimizi" anlamalıyız.

Kendi inançlarınızın doğruluğundan kuşku duyun; bir an için bir elçilikte ya da bir dışişleri bakanlık binasında yaşadığınızı unutur gibi yapın. Kimilerine göre bu adım, yeni ve taze bir şeyi öğrenmenin ilk adımıdır. Tezlerinizden pek emin olmayın. En azından, "ötekinin" de sizin kadar kendi tezlerinin haklı olduğunu düşündüğünü düşünün.

Herhalde bu ikili sorunlarla ilgili olarak ve pratikte tarafların yapabileceği şey, 1) Sonunda kazanma umuduyla politikalarında ısrar etmeleri ya da 2) Geçici bir çözümle yetinmeleri ve mücadeleyi bitirmek için daha iyi bir konjonktürü beklemeleridir. Üçüncü bir alternatif daha genel ve dolaylı olup bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÖZET: İKİ BASİT MİTOS

Bütün bu Yap-Yapma'ları bellemek, listesini akılda tutmak ve gerektiğinde uygulamak kolay değildir. Ayrıca şu ana kadar hatırlatılan "Yapma"ların "Yap"lardan çok olması da bir şeyler yapmak isteyenler için sorun olabilir. Şimdi bir özet ve bazı genel "Yap"lar sıralanacaktır.

Burada, Türk ve Yunan "görüşü" iki basit mitosa indirgenecek. Bu iki ulusal tez ulusal kimliğin de içinde beslendiği bir çerçeve olarak da görülebilir.[30] Genel olarak yapılması gerekenin, bu mitoslardan ve söylemlerinden uzak durmak olduğu akılda tutulmalıdır.

Yunan mitosu şöyle: Bizler Yunanlılarız ve bir ulus oluşturmaktayız. Binyıllarca sürekli var olmuşuz. Büyük uygarlıklar yaratmışız (Antik Yunan, Bizans ve bugünkü). Bu açıdan bizler tek ve üstünüz. Eğer bugünkü yüceliğimiz o denli belirgin değilse bu "ötekinden" dolayıdır. Bizden çok farklı olan Türkler, barbar bir Asya ulusudur. Özelliklerini tarih kanıtlar: Topraklarımızı gasp etmişler, ülkemizi (Bizans'ı) yıkmışlar ve bizleri de yüzlerce yıl boyunca esaret altında tutmuşlardır. Çok çektik. Sonunda kanımızı dökerek özgürlüğümüze kavuştuk. Ama aynı Türkler yanı başımızdalar ve bu kez de aynı tür sorunlar yaratmaktalar. Türkler Küçük Asya'da, Konstantinupolis'te ve Kıbrıs'ta hâlâ eski Yunan topraklarını ellerinde tutmakta, Ege'de ve Trakya'da egemenlik haklarımızı tehdit etmekte, İstanbul'daki etnik grubumuza kötü davranmaktadırlar. Bize karşı hınçları var, çünkü işgalciler olduklarını bilmekteler; biz o toprakların mirasçılarıyız. "Batı", Türkiye'nin jeopolitik konumu yüzünden bize yardımcı olmamaktadır ya da Katolik/Protestan Batı bizi sevmediği için Türkiye ile ittifak içindedir. Bu

30 Bu mitoslara, paradigma, metafor, ulusal söylem, (muhayyel) ulusal geçmiş ya da kimlik, "ötekine" göre bizler algılaması, ulusal "bilinç", dünya görüşü (*weltanschauung*) vb. de denebilir. Aslında adın kendisi değil, ulusal algılamalar ışığında bu mitosların varlığı ve işlevi önemlidir.

yüzden Batı sorunlarımızdan ve karşılaştığımız zorluklardan habersizmiş gibi davranmaktadır.

Türk mitosu da şöyle: Doğru, biz Asya'dan geldik, ama yüzyıllarca Avrupa'da yaşadık. Geldiğimizde bir imparatorluğun yıkıntılarıyla karşılaştık. Bu imparatorluk en başta Yunan değildi, Roma'ydı. Çağdaş Yunanlıların iddiaları geçerli değildir: Antik halklarla aynı ırk ya da ulus değillerdir; yani İonyalılar ve Bizanslılar çağdaş Yunanlılarla "aynı değiller". Topraklarımız üzerindeki iddiaları geçerli değildir. Osmanlı yönetimi yıllarında onlara iyi davrandık; bu yönetim onlar için çok yararlı oldu.[31] Türkler "ötekine" karşı iyi niyetlerini ve peşin yargısız tutumlarını kanıtlamışlardır. Hoşgörülü bir devlet çatısı altında yüzyıllarca bir arada yaşadık. Ama bizimle yaşamak istemediler, isyan ettiler. O gün bugündür de sürekli saldırmakta, topraklarımızı elimizden almak istemektedirler: 1881, 1897, 1912, 1919... 1974'te aynı şeyi Kıbrıs'ta da denediler. Bizi "barbar" diye kötülemekteler, bize hınçları var. Türklere ve hele Batı Trakya'dakilere her zaman kötü davranmışlardır. Aslında uygar olmayanlar ve aşırı milliyetçi olanlar Yunanlılardır. Biz de Avrupalıyız, ama bütün "Batı" peşin yargılı olduğundan bize karşıdır: –Müslüman– Türkler aleyhinde kötü bir imaj geliştirmişlerdir ve her zaman bir Hıristiyan aile oluşturduklarından bize karşı Yunanlılardan yanadırlar.

*

Bu iki mitos "öteki"yle ilgili Türk ve Yunan söylemlerinin çoğunun temelini oluşturur. Kuşkusuz bu tezler farklı stilde dile getirilirler: Ulusçu ve saldırgan, akademik ve "bilimsel", sofistike ve gizlilikle, imalarla ve dolaylı olarak. Ama her seferinde aynı sonuç görülür: "Öteki" mesajı alır. Her iki taraf "ötekinin" bu tezlerine ters tepki gösterir.

Ama bu iki mitos simetrik değildir. Zaman bakımından ve genel olarak Yunan mitosu öncedir, Türk mitosu bir karşı saldırıdır. Başka türlü söylersek, Türk tarafı Yunan tezlerini daha iyi bilmektedir. Yunanlılar tarihi "gerçeklere" daha fazla önem verirler. Yunanlılar "tarihi" daha fazla kullanır; Türkler "sosyal psikolojiyi".

En büyük fark, bu mitosların kullanılış yeridir. Her iki taraf da bu mitosları, destek ya da en azından tarafsızlık bekledikleri "Batı"ya duyurur. Ama Yunan mitosu daha "içe dönüktür". Yunanlılar için bu mitos ve ilgili Türkler geçmişi açıklamak ve ulusal kimliği oluşturmak için gereklidir. Bugünkü Yunanlılar Türklerin tarihsel varlığıyla ilişkilidir. Ama

31 Bu tezle, Bizans'ın Yunanlılığı kabul edilmektedir; ama ulusal mitosların çelişkileri ulusal tarih yazımının bir öğesidir.

Türk ulusal varlığı ya da daha somut olarak Türk devletinin egemenliği Yunanlıların yokluğuna dayanır, Yunan mirasının "unutulmasına" dayanır. Yunanlılar geçmişi deşerler, Türkler suskunlukla geçiştirirler.

Türkler toplumsal ve ulusal tutkallarını devlet kavramı etrafında geliştirirler. "Devlet" saygı, korku ve güven kaynağıdır ve Türk-Yunan ilişkileri de aslında bu "devletçe" kontrol edilir ve yönlendirilir. Yunanistan'da ulus kavramı (*ethnos*) daha güçlüdür. Dış politikanın oluşmasında halkın görüşü önem kazanır. Türkiye'de devlet, Yunanistan'da kitleler ikili ilişkilerin tonunu belirler.

Bu ulusal mitoslarla paralel geliştirilmiş ulusal bir tarihsel zaman algılaması da vardır. Örneğin Türk tarafı Ege'de sahipliliği belli olmayan adacıkların eski sahiplerine, yani Osmanlı Devleti'nin devamı ve mirasçısı olana, Türkiye'ye, devredilmesi gerektiği savunurken kesin olarak yaklaşık altı yüzyıllık bir zaman çerçevesi çizmektedir. Bu çerçevenin dışında, bu zamandan önce, zaman yoktur. Yunanlılar aynı adacıklar üzerinde daha eski dönemlere, Bizans'a ve Antik Yunan'a gönderme yaparak hak iddia edebilirler. Yunanlılar da diğer yanda aynı biçimde zamanı İÖ birkaç yüzyılla sınırlayarak Pontus'ta, bugünkü Kuzeydoğu Türkiye'de, işgalci değil yerel halk konumuna gelmektedirler. O dönemden önce zaman yoktur ya da önemli zaman yoktur.

*

Yukarıda verilen iki mitos daha da kısaltılabilir ve çekirdeklerine varılabilir. Aslında tarafların "öteki" için dile getirdikleri şikâyetlerin temeli bu mikrokozmosta bulunabilir. Bugünün anlaşmazlıkları ama olumsuz yarınların kaygıları da tuhaf bir biçimde –her tarafın ayrı ayrı algıladığı gibi– geçmişteki olaylara nasıl da benzer! Gelecek geçmişin bir uzantısı ya da tekrarıdır. Uluslar geleceklerini sanki ulusal bir geçmiş içinde algılarlar. Korkulan gelecek, ulusal tarih yazıcılığınca ifade edildiği biçimde muhayyel bir geçmişi nasıl da anımsatıyor!

Yunan mitosu, gelecek yıllara ve "ötekine" öncelik vererek şöyledir: Biz Yunanlılar Türklerden çok çektik. Bugün de bu geçmişi anımsatan sorunlarla karşı karşıyayız. Kendi başımıza güçlü bir düşman karşısındayız. Bağımsızlığımız ve egemenliğimiz tehlike altındadır.

Türk mitosu pek değişik değildir: Yunanlılar, Hıristiyan Batı'nın da desteğini sağlayarak sınırlarını topraklarımız aleyhine genişletmişlerdir. Hiç doymadılar. Vatanımızın mirasçıları olduklarını savunurlar. Bu düşmanı ve onun bu eğilimini durdurmalıyız.

Siyasal, askeri, tarihsel ve kültürel anlaşmazlıklar bu mitoslardan

kaynaklanmakta ve bunlarda anlamını bulmaktadır. Geçmişle ilgili bütün tezler, eski halklarla ilgili ilişkiler, bugünün yasal tezleri vb. hep temel tezleri desteklerler. Büyük kavga sanki bazı ulusal hedefleri desteklemek içindir: ulusal bütünlük, egemenlik, bağımsızlık, üstünlük, özgürlük. Söz konusu uluslar bunlarla daha mutlu ve daha güvenli bir hayatın gereklerini anlamaktadırlar.

"Öteki" aleyhine suçlamalar "ötekinin" iddialarında haklı olmadığının bir ifadesi olarak görülebilir. Öfke, gelecekteki muhtemel olumsuz gelişmelerle ilgili korku ve stresin ifadesi olarak görülebilir. Bütün semboller ve isimler bu amaçlar ve fobilerle ilişkilidir. Böylece ne denli anlamsız görünseler de, tarafların bütün davranışlarının, gelecekle ilişkili ulusal kaygılardan, korkulardan ve utançtan kaynaklanan bir anlam taşıdığı söylenebilir.

*

Durum böyleyse ya da buna yakınsa, bazı Yap-Yapma'lar doğal olarak şunlar olabilir:

"Karşı" tarafın güvensizliğini kışkırtmayın ve artırmayın. Tarafları rahatsız eden ve ulusal güvenlikle, egemenlikle, ulusal bütünlükle ilgili söylemlerden ve davranışlardan kaçınılmalıdır.

Daha az saldırgan olan bir dil geliştirin. Örneğin Türk tarafı "büyük devlet", "büyük ordu", "tekrar edilebilecek eski dersler" güç retoriğine son verebilir ya da en azından bunu azaltabilir. Yunan tarafı, uluslararası anlaşmalarla ve uluslararası hukukça Türklerin sahip olduğu hakları dolaylı ya da doğrudan tanımıyormuş izlenimi veren söylemlerden kaçınmalıdır. Yunanlılardan sık duyulan "barbarlık" suçlamasının Türkleri Avrupa'dan yabancılaştıran bir anlamı da vardır.

Aynı kapıya çıkan dolaylı yollar da vardır ve bunlardan da kaçınılmalıdır. Örneğin –Türk tarafı için özellikle rahatsız edici olan– "barbarlık" sözü başka kelimelerle ve davranışlarla değiştirilebilir: "Uygarlığımıza yabacı olan toplumsal yapı", aynı şeyi söylemenin başka sofistike bir biçimidir. "Yunanlılar böyle davranmaya devam etmeye ederlerse bizden korkmalıdırlar" türünden ifadeler bir politikacının yapabileceği en zararlı beyanlardandır. Taraflar "karşı" tarafa kendileriyle ilgili "büyük güç" ya da "uygar hâkim" imajını sunmamalıdırlar.

Barış söylemi de, özellikle Yunan tarafı için bazen rahatsız edici olmaktadır. Yunanlılar Türkler tarafından dile getirilen bu söylemi ikiyüzlü bir yaklaşım olarak görmektedirler. Çünkü —diye düşünmektedirler– sorun tarafların barış ya da savaş istemeleri değildir, barışçıl olmak için

ileri sürdükleri koşullardır. Her iki taraf da, şartları kabul edildiğinde, doğal olarak barışın candan savunucularıdırlar; aksi durumda ve "karşı" taraf siyasal çizgisini sürdürdüğünde savaşmaya da hazırdırlar.

Bazen yumuşak bir yaklaşım ve hoş, dostane bir ses tonu bile rahatsızlık kaynağı olabilir. Bu tür sakin bir ifade, bir tür "kendine güven" belirtisi olarak algılanabilir. Terbiyeli davranış bazen tepeden bakma ya da zavallıya gösterilen anlayış olarak da anlaşabilir. Aslında her iki tarafın da gerçek duygularını saklamaları çok zordur. Üstelik, "öteki" peşin yargılı olduğundan, olmadık yerde olumsuz niyetler ve imalar sezebilir. En iyisi aktörlüğü en aza indirmek ve söylenenleri ve yapılanları inanarak söylemeye ve yapmaya çalışmaktır.

*

Herhalde ifade ulusal kaygıların kendileri kadar önemlidir. Taraflar görüşlerini öznel bir değerlendirme gibi göstermelidirler: "-dir" yerine "Sanırım..." şeklinde. "Ötekinin" kişisel görüşü olarak sunulan bir yargı kabul edilebilir, ama bir hüküm gibi dile getirilen saldırgan ve otoriter bir değerlendirmenin kabul görmesi çok zordur.

"Öteki" ve ikili ilişkiler konusunda ileri sürülen öngörüler ve imajlar da önemlidir. "Öteki" ve gelecek konusunda aşırı iyimser mesajlar vermeyin; hayal kırıklıkları zararlı olabilir. Ama fazla kötümser öngörüler de dile getirmeyin. Olumlu beklentiler geleceği oluşturma yönünde yapıcı bir rol oynarlar.

Genel olarak "ötekine" karşı içten olun. Şikâyetlerinizi açık yürekli-likle söyleyin; ama empatiyle.

Ayrıca tarafların sorunlarını öğleden sonra ya da gece geç saatlerde, yani iyi bir öğlen ya da akşam yemeği yedikten sonra konuşmalarında büyük yarar vardır. İyi bir yemekten sonra insanlarda daha az stres olur ve daha rahat davranırlar.

*

Türk-Yunan ilişkilerinde yalnızca stres yoktur. Bu ilişkilerin hoş yanı, bu ilişkilerle ilişkili sonsuz tartışmalardır: Bunlar çeşitlilik gösterirler, değişkendirler, derin ve esrarengizdirler, heyecanlıdırlar ve oldukça da sıkıntı vericidirler. Umarım bu kılavuz hoşunuza gitmiştir. Ama bu kılavuz hiç son bulmaz: Siz de Türk-Yunan ilişkilerini, tartışmalarını ve gerçek oldukları kadar muhayyel de olan sorunları izledikçe kendi Yap-Yapma'larınızı oluşturur, listeye eklersiniz.

SONSÖZ

Bu kılavuzun Türkiye ile Yunanistan arasında var olan siyasal sorunları çözmek için gerekli yöntemleri oluşturmak gibi bir iddiası yok. Bu tür sorunlar umuyoruz iki ülkenin politikacıları tarafından diplomasi ve siyaset aracılığıyla çözülecektir. Kılavuzun hedefi "fevkalade iyi" Türk-Yunan ilişkileri de değildir; "daha iyi" ilişkilerdir. Gerilimi azaltacak birkaç yaklaşım önerilmekte, böylece ilgili kimselerin daha olumlu bir atmosfer içinde konuşabilecekleri umut edilmektedir. Daha iyi bir genel hava, sorunların çözümünü sağlamasa bile, iletişimi daha yapıcı hale getirmekte, günlük yaşamımızı daha rahat, daha az gerilimli kılmaktadır.

Bu kılavuz, bu son söz dışında, Türkiye ve Yunanistan'ı sarsan ve iki ülke arasında "daha iyi" bir iklimin varlığını başlatan 1999'daki depremlerden önce yazıldı. İki ülkenin dışişleri bakanları aslında temel sorunlardan hiçbirini halletmediler ama o güne dek var olan siyasal atmosferi daha iyi bir yöne doğru değiştirdiler, bu kılavuzda önerilen Yap-Yapma'ların bir kısmını izlemeye çalışmışçasına. Bu değişikliğin önemini küçümseyenler, aslında insanların (ve ulusların) neler hissedip nasıl davrandıklarından pek bir şey anlamayanlardır; Türk-Yunan ilişkilerinin karşılaştığı darboğazları da tanımayanlardır.

Bundan başka, bu konuların nasıl bir çerçeve içinde ele alınması gerektiğine de yeniden bakmalıyız. Günlük, geçici, kısa süreli bir görüş açısını geride bırakıp Türk-Yunan ilişkilerine geniş bir perspektif içinden yaklaşmalıyız.

Şunlara dikkat etmekte yarar vardır: Bazı kimselere çok önemli gözüken bütün bu sorunlar aslında zamanla ve olayların akışı içinde aşılabilir. Çok kısa bir zamanda dünyamız öylesine temelden değişecek ki bugünkü sorunlar bütünüyle önemsiz sayılacak. En başta bizler de, kişiler ve uluslar olarak, ne evrenin ortasındayız, ne de sandığımız gibi o denli önemli. Bütün insanlık tarihi yeryuvarlağının ancak bir zerresidir, güneş sistemimizin tarihi ise samanyolumuzun bir saniyesi bile değil

ve etrafımızda sonsuz samanyolları var. Güneş'imiz kısa zamanda –yaklaşık beş milyar yıl içinde– bütün güneş sistemimizle birlikte sönecek, yitip yok olacak.

Bunun için Türk-Yunan ilişkileriyle ilgilenirken bunları da akılda tutup *Eski Ahit*'teki "Boşların boşu, her şey boş" sözünü hatırlamalıyız. Ulusçuluk ebediyeti sağlamıyor. Umutsuzluğa düşelim, karamsar olalım demiyorum. Tam tersine, "ulusal" konularla daha az ilgilenip gerginliği geride bırakalım, huzuru arayalım, hayatın olumlu yanına bakıp tadını çıkaralım mesajını iletmeye çalışıyorum. Bahçemizi işleyelim, isterseniz. Hayat gerçekte çok kısa ve bu kılavuzda sözü edilen konulara benzer sorunlarla harcanmamalı.

EK

BİBLİYOGRAFYA YERİNE

Bu kılavuzda ele alınan konular birçok bilim dalıyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilidir: tarih, siyasal bilimler, uluslararası ilişkiler, edebiyat, sosyal psikoloji vb. Bir bibliyografya ya da notlar eklemek üstesinden gelinmez bir iş gibi geldi bana. Onun yerine benzer konuları işleyen kimi yayınlarımı eklemeyi daha uygun buldum. İlgili bibliyografya bu yayınlarda bulunabilir.

Bazı yayınlar İngilizce, bazıları Türkçe ya da Yunanca'dır. Çevremi "anlamama" katkısı olmuş bunca değerli bilimadamının yapıtlarını buraya eklememiş olmam benim için üzücüdür. Ama en büyük teşekkürlerim, benim için bir esin kaynağı ve bir gerilimli (*frustrating*) yaratıcılık dürtüsü olmuş olan Türkler ve Yunanlılaradır.

*

- "*Τι γραφουν τα τουρκικα και τα ελληνικα σχολικα βιβλια για τον 'Αλλο'*". ("Türk ve Yunan okul kitapları 'Öteki' için ne diyorlar?"), *Eleftherotipia* gazetesi, Atina, 24.02.1988.
- *Tencere Dibin Kara..., Türk Yunan İlişkilerine Bir Önsöz*, Amaç Yay., İstanbul, 1989 (genişletilmiş ikinci basım *Türk Yunan İlişkilerine Bir Önsöz*, Kavram Yay., İstanbul, 1995).
- "History Textbooks in Greece and Turkey", *History Workshop* dergisi, S. 31, Londra, İlkbahar 1991.
- *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul, 1994.
- "Ulusçuluk ve Yunanistan Örneği", *Yeni Marksizm ve Gelecek* dergisi, S. 2, Ankara, 1994.
- "Türkiye'de Etnosantrik Tarihçiliğin Pratik Sonuçları", *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1995.
- "The Image of Greeks in Turkish Literature: Fiction and Memoirs", *Oil on Fire?*, Verlag Hansche Buchhandlung, Hanover, 1996.

- "Ulusal Kimlikler, Türkler ve Yunanlılar", *Defter*, S. 32, İstanbul, Kış 1998.
- *Avgi* gazetesinde, Atina: "*Οι ελληνοτουρκικες σχεσεις και εμεις*", 06.04.1997; "*Διαλογο και το Συνδρομο Ζυριχης*", 23.11.1997; "*Ο Καθημερινος μας Τουρκος*", 28.12.1997; "*Ο Ρηγας και οι Εχθροι του*", 26.04.1998. Bu makaleler Yunanistan'daki Türk imajıyla ilgili olup başlıklar şöyledir: "Biz ve Türk-Yunan İlişkileri", "Diyalog ve Zürih Sendromu", "Her Günkü Türkümüz", "Rigas ve Düşmanları".
- "Yurttaş ve Azınlık Olarak İstanbul Rumları", *Varlık* dergisi, S. 1073, İstanbul, 01.02.1997.
- "Türk Ders Kitaplarında Yunanlılar: Bütünleştirici Bir Yaklaşım", *Tarih Öğretimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1998.
- "Les Romans, Les Femmes et Les Relations Gréco-Turques", *Genese/Oluşum*, Ağustos 1999 (S. 60-61).
- "Greek-Turkish Conflict and Arsonist Firemen", *New Perspectives on Turkey*, S. 22, İstanbul, Bahar 2000.
- *Türk Romanı ve "Öteki-Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*, Sabancı Üni. Yay., İstanbul, 2000.
- *Εικονες Ελληνων-Τουρκων-σχολικα βιβλια, ιστοριογραφια, λογοτεχνια και εθνικα στερεοτυπα, (Yunalıların ve Türklerin İmajları-Okul Kitapları, Tarih Yazıcılığı, Edebiyatta Etnik Stereotipler)*, Aleksandria, Atina, 2001.
- *"Non-Muslim Minorities in the Historiography of Republican Turkey: The Greek Case"*, The Ottomans and the Balkans: A Discussion of Historiography, derl. Fikret Adanır ve Suraiya Faroqhi, Brill, Leiden, 2002.

Merhaba Atina/Here İstanbul

İstanbul'dan beş fotoğrafçı Ara Güler, İzzet Keribar, Arif Aşçı, Sinan Koçaslan ve Cem Tugay Atina'ya gittiler, kentin günlük yaşamından sahneler çektiler, insanları ve mekânları fotoğrafladılar. Atina'dan da beş fotoğrafçı İstanbul'a geldi. Bu fotoğrafçılar Nikos Economopoulos, Niki Typaldou, Alkis X. Xanthakis, Nikos Desyllas and Stathis Efstathiadis'di. İstanbul'dan yaşam manzaraları oluşturdular.

Atina İstanbul arasında fotografik deneysel bir buluşma
Μια πειραματικη φωτογραφικη συναντηση δυο πολεων:
Αθηνας και Ισταμπουλ
An experimental encounter of photography between two cities:
Athens and İstanbul

---

228 s. büyük boy, tamamen renkli, kuşe kâğıt.
ISBN 975-7306-74-6

10.yıl
TÜRKİYE
EKONOMİK VE TOPLUMSAL
TARİH VAKFI

Valikonağı Cad. Samsun Apt. No. 57 Kat. 2 80220 Nişantaşı-İstanbul
Tel: 0 212 233 21 61 / Faks:0 212 234 32 90
www.tarihvakfi.org.tr / yayin@tarihvakfi.org.tr

10.yıl TARİH VAKFI YAYINLARI

DAHA İYİ TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ İÇİN

Yap-Yapma Kılavuzu

Bu kılavuz bir sürü yanlış anlamaya neden olan ve iki ulus arasında yakınlaşmayı zorlaştıran hataları tekrarlamak istemeyenler için hazırlanmıştır.

(Ama tersinden de kullanılabilir ve gerginliği artırarak saldırgan kimseler ile Türk ve Yunan milliyetçilerini de tatmin edebilir.)

Bu rehber en başta üçüncü bir ülkede yayımlanmak amacıyla İngilizce yazıldı; çünkü Yunanistan'da ya da Türkiye'de yayımlanan her kitap genellikle "öteki" tarafça önyargılı sayılır. Sonunda başka bir çözüme gidildi: Rehber aynı anda Yunanistan'da İngilizce ve Yunanca, Türkiye'de ise Türkçe olarak yayımlandı. Kuşku ya da anlaşmazlık durumunda İngilizce metin esastır; diğerleri çeviridir.

Burada dile getirilen görüşler bütünüyle benimdir ve hiç kimseyi, hiçbir kurumu ya da örgütü bağlamaz; yani bir komplo söz konusu değildir. Bunu bir fırsat bilip bir beyanda da bulunmak istiyorum. Bu beyandan doğan bütün sorumluluğun bilincinde olarak diyebilirim ki, nedenini pek bilmemekle birlikte, bendeniz pastırmayı da suvlakiyi de seviyorum!

Herkül Millas

ISBN 975-7306-89-4
9 789757 306894